

Nederlands
(t)vwo 6

W o l f e r t v a n B o r s e l e n

INHOUDSOPGAVE

1. INLEIDING	4
1.1 het examenprogramma	4
1.2 het inleveren van gemaakt werk	6
1.3 de handelingsdelen	6
1.4 bepalingen m.b.t. de handelingsdelen Nederlands	7
1.5 het pta	10
2. MODULE LEZEN	12
2.1 referentieniveaus en het examenprogramma	12
2.2 inleiding bij de module 'lezen'	13
2.3 leesstrategieën	15
2.4 moeilijke woorden	16
2.5 beeld en opmaak	16
2.6 onderwerp en hoofdgedachte	16
2.7 schrijfdoel en tekstsoort	17
2.8 indeling	19
2.9 tekstrelaties/alineaverbanden	20
2.10 deelonderwerpen van de kern van de tekst	23
2.11 functies van alinea's	25
2.12 argumentatie	26
2.13 soorten argumenten	26
2.14 soorten redeneringen	28
2.15 aanwijzingen voor de aanpak van teksten	29
2.16 aandachtspunten bij het maken van een tekstverklaring	30
2.17 samenvatten (nieuwe stijl)	32
3. MODULE SCHRIJVEN	34
3.1 inleiding	34
3.2 stappenplan	34
3.3 het betoog: stelling en argumentatie	34
3.4 schrijven in grote lijnen: de structuur van een tekst	39
3.5 schrijven in detail	42
3.6 herlezen en verbeteren	44
3.7 het schoolexamen gedocumenteerd schrijven	47
4. MODULE LITERATUUR	50
4.1 inleiding	50
4.2 het leesdossier	50
4.3 de literatuurlijst	52
4.4 boekkeuze	53

4.5	het leesverslag moderne literatuur	53
4.6	het poëzieverslag	56
4.7	indeling van de literatuur op basis van inhoud en vorm	58
4.8	literatuurgeschiedenis	63
4.9	indeling in literaire perioden	63
4.10	beknopt overzicht van de middeleeuwen	65
4.11	beknopt overzicht van de renaissance	66
4.12	beknopt overzicht van verlichting & fransclassicisme (18 ^e eeuw)	68
4.13	beknopt overzicht van de romantiek (19 ^e eeuw)	70
4.14	opdrachten literatuurgeschiedenis	71
4.15	keuzelijst Nederlandse literatuur	72
4.16	poëzieanalyse	94
4.17	oefengedicht 1	98
4.18	oefengedicht 2	100
4.19	oefengedicht 3	102
4.20	oefengedicht 4	105
4.21	oefengedicht 5	109
4.22	oefengedicht 6	112
4.23	oefengedicht 7	115
5. MODULE PRESENTEREN		118
5.1	inleiding	118
5.2	aanwijzingen	118
5.3	voorbereiding	120
5.4	aandachtspunten	121
5.5	bepaling van het cijfer	123
5.6	voorbeelden van stellingen	124

1. INLEIDING

Net zoals in de voorgaande jaren werk je dit jaar met een syllabus. Hierin worden bijna alle onderdelen van zowel taalkunde als letterkunde aangeboden. De stof in de syllabus is onderverdeeld in vier modules: Lezen, Schrijven, Literatuur en Presenteren. Naast deze syllabus ontvang je een speciale tekstbijlage, waarmee je kunt oefenen met het verklaren van teksten. Schematisch ziet het programma voor Nederlands in (t)vwo 6 er als volgt uit:

Taalkunde

- Lezen
- Schrijven
- Presenteren

Letterkunde

- Het leesdossier
- Poëzieanalyse
- Literatuurgeschiedenis van de twintigste en eenentwintigste eeuw

Voordat we je met deze editie van onze 'methode Nederlands' aan het werk zetten, willen we je op de hoogte brengen van de gang van zaken bij het vak Nederlands in het zesde leerjaar. Het gaat daarbij achtereenvolgens over:

- Het examenprogramma
- De handelingsdelen
- Het PTA

1.1 HET EXAMENPROGRAMMA

In (t)vwo 6 rond je het vak Nederlands af met een landelijk centraal schriftelijk examen (CSE) dat tot 2014 bestond uit een tekstverklaring en een samenvatting. Met ingang van het examenjaar 2015 kent het centrale examen Nederlands vwo een andere vorm dan in de jaren ervoor. De lange samenvattingsopdracht verdwijnt in het examenjaar 2015. In plaats hiervan worden teksten opgenomen met meer vragen. Zie hiervoor de module Lezen. Behalve een inhoudelijke verandering zal er ook een verandering wat betreft het niveau plaatsvinden. Kort door de bocht betekent dat dat de meeste vragen niet meer referentieniveau 3F zullen hebben, maar referentieniveau 4F. In de module Lezen zal ook hier dieper op ingegaan worden.

Nederlands Inleiding

W O L F E R T V A N B O R S E L E N

Deze verschuiving zou kunnen betekenen dat er ook andere vormen van vragen in de examens vwo van 2015 worden opgenomen dan tot nu toe in de centrale examens vwo gebruikelijk waren.

Het resultaat van dit CSE bepaalde voor 50% het cijfer dat voor Nederlands op je diploma kwam te staan en dat is ook in 2015 zo. De overige 50% wordt bepaald door de cijfers die je haalt voor de – niet-landelijke – schoolexamens (SE's). Voor Nederlands heb je 5 SE's: één in (t)vwo 5, vier in (t)vwo 6.

Let op!

Iedere leerling heeft het recht om in schoolexamenperiode I (SE I) het in (t)vwo 5 gemaakte SE Verhaalanalyse 'gratis' te herkansen. Die herkansing vindt plaats op de laatste dag van SE I.

Een overzicht:

(t)Vwo 5

- Verhaalanalyse (1)

(t)Vwo 6

- Poëzieanalyse (1)
- Een betogende schrijfpdracht (3)
- Een betogende presentatie(2)
- Een mondeling over leesdossier en literatuurgeschiedenis (2)

Het cijfer dat je tussen haakjes achter elk onderdeel ziet staan, geeft de weging van de schoolexamens aan. Als het om het gewicht van SE-toetsen gaat, is dus het gedocumenteerd schrijven het belangrijkste onderdeel.

Het onderdeel Leesvaardigheid maakt dit jaar geen deel uit van het SE-programma. Wel is het belangrijk dat je oefent met het maken van een eindexamen. Daarom hebben we ervoor gekozen om een werkmiddag (zoals je weet, is dat een donderdagmiddag) in te plannen waarop je oefent met een drie uur durend examen.

Daarnaast wordt er een werkmiddag ingepland waarop je oefent met het schrijven van een (gedocumenteerd) betoog.

De presentaties worden verspreid over het schooljaar gehouden tijdens de lessen Nederlands. Dit zijn, zoals je gewend bent, betogende presentaties over een actueel onderwerp.

Van deze schoolexamens is alleen het mondeling **niet** herkansbaar.

1.2 HET INLEVEREN VAN GEMAAKT WERK

Schriftelijk werk dat deel uitmaakt van je leesdossier moet je in tweevoud inleveren: een papieren en een digitale versie (op *It's Learning*). Beide versies moeten op dezelfde dag ingeleverd worden. Het te laat inleveren van schriftelijk werk leidt tot sancties (zie 1.4)

We hebben gekozen voor een vaste vormgeving: al je werk moet voldoen aan de volgende kenmerken:

- Lettertype Century Gothic
- Lettergrootte titels 14
- Lettergrootte tussenkoppen 11
- Lettergrootte tekst 11
- Regelafstand 1,5

Als jouw werk niet de voorgeschreven lay-out heeft, moet je je werk wat dat betreft aanpassen. Je gehele leesdossier moet de voorgeschreven uiterlijke kenmerken vertonen.

1.3 DE HANDELINGSDELEN

Twee onderdelen van het vak Nederlands zijn zogenaamde handelingsdelen, wat inhoudt dat je die aan het eind van het schooljaar 'naar behoren' moet hebben afgerond.

Als je niet aan deze voorwaarde voldoet, kun je officieel niet aan het examen meedoen. Dat staat heel duidelijk in het examenreglement dat door de school wordt gehanteerd (zie de website van onze school: www.wolfert.nl).

Deze onderdelen zijn Schrijven en Het leesdossier.

Wat betreft het onderdeel Schrijven houdt dat in dat het oefenopstel dat je in oktober of november maakt, uiteindelijk naar behoren moet zijn. Een onvoldoende opstel moet dus herschreven worden.

Het leesdossier dat je voor je mondeling moet inleveren, bestaat uit nogal wat onderdelen:

- Een literatuurlijst: de lijst van alle boeken die je gelezen hebt in de bovenbouw (zie 4.3)
- Het leesdossier van klas 4
 - de leesautobiografie
 - 3 leesverslagen van moderne literaire werken

Nederlands Inleiding

W O L F E R T V A N B O R S E L E N

- 1 leesverslag van een 'oud' literair werk
- het materiaal dat je verzameld hebt over middeleeuwen en renaissance via www.literatuurgeschiedenis.nl
- het balansverslag
- Het leesdossier van V5
 - 3 leesverslagen van moderne literaire werken
 - 1 leesverslag van een 'oud' literair werk
 - 1 leesverslag van een poëziebundel
 - het materiaal dat je verzameld hebt over verlichting en romantiek via www.literatuurgeschiedenis.nl
 - het balansverslag
- Het leesdossier van V6
 - 3 leesverslagen van moderne werken
 - het materiaal dat je verzameld hebt over de literatuur van de twintigste en eenentwintigste eeuw

Al deze onderdelen moeten naar behoren zijn. Indien een onderdeel dat niet is, moet er net zo lang aan gewerkt worden tot het wel voldoende is.

1.4 BEPALINGEN M.B.T. DE HANDELINGSDELEN NEDERLANDS

ALGEMEEN

De handelingsdelen Nederlands moeten op de in het PTA genoemde data worden ingeleverd en als 'naar behoren' worden beoordeeld. Dat betekent dat elk onderdeel van het schrijfdossier en het leesdossier dan voldoende moet zijn. Indien dat voor een van die onderdelen niet het geval is, is deelname aan het Centraal Schriftelijk Examen formeel gezien niet mogelijk.

HET SCHRIJFDOSSIER

Dit dossier bevat niet meer dan het gedocumenteerde proefbetoog dat je eind oktober of begin november maakt. Het moet uiteindelijk naar behoren te zijn en hoeft uiteraard niet samen met het leesdossier 'als schrijfdossier' te worden ingeleverd.

1. Het oefenopstel schrijf je op school, op een donderdagmiddag. Er wordt dus alleen een papieren versie gemaakt.

Nederlands Inleiding

W O L F E R T V A N B O R S E L E N

2. Als je schrijfpdracht niet als voldoende beoordeeld is, moet je die net zo lang herschrijven tot hij voldoende is. De tweede versie mag op de computer gemaakt worden.
3. De tweede versie moet uiterlijk 7 dagen nadat je het opstel hebt terugontvangen van de docent, ingeleverd worden. Als je deze deadline (zie 3) overschrijdt, moet je op een door de docent te bepalen tijdstip een extra opstel schrijven. Dat strafopstel moet ook naar behoren zijn.

HET LEESDOSSIER

Het leesdossier dat je aan het eind van het afgelopen jaar hebt ingeleverd, blijft in het beheer van je docent. Elk onderdeel dat wordt ingeleverd, wordt aan het bestaande dossier toegevoegd.

1. Het is de bedoeling dat het leesdossier een 23-rings multomap is met daarin alle onderdelen die in plastic zichtmappen zijn gestoken. Als je dossier nog niet aan deze uiterlijke kenmerken voldoet, moet je dat nog aanpassen. Deze map wordt tot en met de inlevering van het laatste onderdeel in beheer gehouden door je docent. Als je dossier compleet is, ontvang je het terug.
2. De afzonderlijke leesverslagen moeten ingeleverd worden in een plastic zichtmapje dat geschikt is voor je 23-rings multomap. Je docent voegt elk verslag na het gecontroleerd te hebben toe aan je map.
3. Aan het begin van het schooljaar krijg je een overzicht van de deadlines: 3 voor het inleveren van boekverslagen en 1 voor het inleveren van het materiaal over de literatuurgeschiedenis van de 20ste en 21ste eeuw. De literatuurlijst moet tegelijk met het derde boekverslag worden ingeleverd (in tweevoud). Daarmee is het dossier compleet. De data worden opgenomen in het PTA en zijn dus bindend.
4. Op It's Learning worden 4 opdrachten geformuleerd: die opdrachten hebben betrekking op de hierboven genoemde onderdelen van het leesdossier. Aan die opdrachten zijn de aan het begin van het schooljaar vastgestelde deadlines gekoppeld. Uiterlijk op die data moet je een digitale versie van je boekverslag op It's Learning inleveren. Uiteraard moet op die dagen ook de papieren versie ingeleverd worden (zie 3).

Nederlands Inleiding

W O L F E R T V A N B O R S E L E N

5. De vastgestelde deadlines hebben dus betrekking op de in te leveren papieren versie **en** op de versie die op It's Learning moet worden ingeleverd. De deadline is niet gehaald als een van beide ontbreekt.
6. **LET OP!** Anders dan vorig jaar zal het inleveren van de boekverslagen centraal plaatsvinden. Voor elke leerlaag worden dezelfde deadlines vastgesteld. Op zo'n dag levert – in jullie geval – iedere V6-leerling zijn boekverslag in op een van tevoren bekendgemaakt tijdstip en in een eveneens van tevoren bekendgemaakt lokaal. Aan het eind van die dag gaan de lijsten waarop is bijgehouden wie zijn verslag ingeleverd heeft, naar mevrouw Groen en meneer Van Maaren. De sanctiemaatregelen treden daarna met onmiddellijke ingang in werking.
7. Als je een deadline niet haalt, neem je op de dag van de deadline je boek en het onvolledige verslag mee naar school en ga je daar vanaf dan elke dag na je laatste lesuur aan werken tot je het verslag af hebt. Iets dergelijks geldt ook voor de opdrachten over de literatuurgeschiedenis. Ook daaraan moet direct gewerkt worden tot ze af zijn.
8. Onvoldoende onderdelen moeten worden verbeterd; de verbeteringen moeten worden toegevoegd aan de hard copy. De verbeteringen hoeven niet te worden doorgevoerd op It's Learning. Voor het inleveren van herschreven werk gelden ook hier de bepalingen die gelden voor herschreven schrijfoopdrachten (zie eerder: bepaling 2 en 3). In plaats van een extra opstel moet je werken aan een extra literaire opdracht, die je van je docent krijgt.
9. De leesverslagen die via It's Learning worden ingeleverd, worden door een programma op plagiaat gecontroleerd.
 - a. Een leesverslag wordt niet geaccepteerd, indien het programma aangeeft dat het percentage van het verslag voor meer dan 25% al eens eerder is ingeleverd of ergens op het internet te vinden is.
 - b. Bij een eerste geval van plagiaat, zal de betreffende leerling in het bijzijn van zijn docent een nieuw essay moeten schrijven. Bij elk volgend geval is de leerling verplicht een ander – door de docent te kiezen - boek te lezen en te verwerken

- c. Om het programma zijn werk te laten doen, mag alleen zelfgemaakt werk worden ingeleverd. Dat betekent dat via It's Learning alleen het essay en de bespreking van de recensies ingeleverd mogen worden. De samenvatting en de recensies zelf moeten alleen aan de papieren versie worden toegevoegd.
 - d. Indien een verslag twee maal wordt ingeleverd, zal het programma uiteraard aangeven dat het percentage plagiaat 100 is. Dan is de mate waarin werk van iemand anders of van het internet is overgenomen, uiteraard niet meer te controleren. Er zal dan van worden uitgegaan dat er plagiaat is gepleegd, waarna de hierboven genoemde sancties in werking treden.
10. Een docent heeft de mogelijkheid om sancties op te leggen aan leerlingen die meerdere malen over een deadline heen gaan.
- a. de zwaarte hangt af van het aantal tekortkomingen
 - b. mogelijke sancties zijn extra opdrachten en een door de docent gekozen extra boek
 - c. Elke docent heeft de mogelijkheid zelf een ander moment te kiezen waarop de sancties moeten worden afgewerkt.
11. Overschrijding van de deadline die in het PTA staat voor het inleveren van het leesdossier (alle onderdelen moeten dan in het bezit zijn van je docent) kan leiden tot het verspelen van een herkansing.

1.5 HET PTA

Uiterlijk begin oktober ontvang je het PTA-boekje. Het PTA is het programma van toetsing en afsluiting. In het PTA-boekje staat voor elk vak alles vermeld, wat te maken heeft met je examendossier. Dat betekent o.a. dat je er informatie in kunt vinden over je examendossiertoetsen en je handelingsdelen. Verder staan er de gang van zaken in en het examenreglement. Van ieder vak worden er de bijzonderheden in opgenomen. Voor Nederlands is bijvoorbeeld je leesdossier van belang. Dat moet zowel in de 4^e als in de 5^e als in de 6^e naar behoren zijn. Indien je wat dat betreft in gebreke blijft, kan de uiterste consequentie zijn dat je niet mee mag doen aan het Centraal Schriftelijk Examen.

In dat PTA-boekje kan voor ieder vak opgenomen worden wat de regels zijn, bijvoorbeeld wat de gevolgen zijn voor het overschrijden van een deadline. Dat zou voor Nederlands een nogal

Nederlands Inleiding

W O L F E R T V A N B O R S E L E N

omvangrijk stuk zijn. Vandaar dat we de bepalingen die alleen op Nederlands van toepassing zijn, zo veel mogelijk in deze syllabus opnemen. Indien een bepaalde afspraak niet in deze syllabus staat, wil dat niet zeggen dat die daarmee ook niet van kracht is. Het is het recht van een docent om met een klas specifieke afspraken te maken en die hoeven niet per se in de syllabus te staan.

2. MODULE LEZEN

2.1 REFERENTIELEVELS EN HET EXAMENPROGRAMMA

Sinds enige tijd wordt er in het onderwijs gewerkt met referentieniveaus. Referentieniveaus zijn richtlijnen om de taal- en rekenprestaties van leerlingen te verbeteren. Ze beschrijven wat leerlingen moeten kunnen en kennen. Voor elke fase van basisschool tot aan het eind van het voortgezet onderwijs wordt in kaart gebracht aan welke taaleisen een leerling moet voldoen. Men spreekt in dit kader van fundamentele niveaus. Op het vwo moet aan het eind niveau 4F bereikt zijn. Het eindexamen is afgestemd op dit referentieniveau.

Met betrekking tot het vaststellen van de verschillende referentieniveaus van de Nederlandse taal is men uitgegaan van 4 hoofdonderwerpen:

- mondelinge taalvaardigheid (gespreksvaardigheid, luistervaardigheid en spreekvaardigheid);
- leesvaardigheid (zakelijke, fictionele, narratieve en literaire teksten lezen);
- schrijfvaardigheid (creatieve en zakelijke teksten produceren);
- begrippenlijst (bijvoorbeeld klinker, zelfstandig naamwoord of spreekwoord) en taalverzorging (taal correct toepassen).

Voor het centrale schriftelijke eindexamen zijn vooral de uitgangspunten die men hanteert bij leesvaardigheid van belang. De overige onderwerpen komen met name in de schoolexamens aan bod. Voor het gedeelte tekstverklaren verandert er weinig. De tekstsoorten blijven hetzelfde en het gaat nog steeds om:

- begrijpen
 - onderscheid maken tussen tekstsoorten
 - benoemen van objectieve en subjectieve argumenten en drogredeneringen
 - argumentatieschema's ontdekken
 - ironisch taalgebruik herkennen
- interpreteren
 - tekstgedeeltes vergelijken
 - teksten vergelijken met andere teksten
 - het aanwijzen van – al dan niet impliciete – verbanden tussen tekstdelen
 - het herkennen van persoonlijke waardeoordelen

- evalueren
 - een argumentatie analyseren en beoordelen
 - een tekst beoordelen op samenhang van de tekst
 - taalgebruik beoordelen

Aangezien men heeft geconcludeerd dat de examens tot dit jaar zich te veel richtten op referentieniveau 3F (het eindniveau van het havo), lijkt de verwachting gerechtvaardigd dat de teksten enigszins complexer zullen zijn (wat betreft inhoud en structuur) en dat ook de vragen van een wat pittiger niveau zullen zijn.

Het grote verschil ten opzichte van de afgelopen jaren zit hem in de vierde vaardigheid, **samenvatten**. Tot dit schooljaar moest een leerling een geleide samenvatting van een lange tekst op een dusdanige manier kunnen maken dat iemand die de brontekst niet kende, op basis van die samenvatting precies wist waar die brontekst over ging. Die samenvatting van de lange tekst is vervangen door de samenvatting van een aantal korte teksten of tekstgedeeltes. Zie voor meer informatie 2.17 Samenvatten (nieuwe stijl).

De veranderde opzet van de samenvattingsopdracht in het CSE Nederlands heeft ook consequenties voor de beoordeling van het taalgebruik: de aftrekregeling voor incorrecte formuleringen en onjuist taalgebruik in de samenvatting vervalt. Wat blijft, is de bepaling met betrekking tot de beoordeling van antwoorden op open vragen. Er worden geen punten afgetrokken voor spelfouten en idiomatische en grammaticale fouten, tenzij een antwoord er minder juist of fout door wordt.

In de loop van dit schooljaar zullen we veel aandacht besteden aan deze nieuwe examenopzet van het onderdeel samenvatten. Vaak zullen we ons bezighouden met korte teksten waarin we op zoek gaan naar de essentie ervan. Een ander onderdeel dat het komende jaar ruimschoots aan de orde zal komen is de argumentatieleer. Uit publicaties is gebleken dat men steeds meer belang gaat hechten aan een goed inzicht in argumentatiestructuren en in de validiteit van argumenten. Termen als subjectiviteit (persoonlijke waardeoordelen), objectiviteit en drogredeneringen krijgen meer gewicht dan voorheen en zullen dus zeker ook een onderdeel uitmaken van de komende eindexamens.

2.2 INLEIDING BIJ DE MODULE 'LEZEN'

Na de bespiegelingen over de referentieniveaus en het nieuwe eindexamen keren we terug naar al eerder betreden paden. Immers, de module Lezen stond ook al in de syllabus voor de vierde klas (met oefeningen) en de vijfde klas (zonder oefeningen). Je moet dit deel van de syllabus gebruiken als een

Nederlands Lezen

W O L F E R T V A N B O R S E L E N

soort naslagwerk. Verstandig is om dat af en toe eens te doen. Bij het CSE, dat voor 50% je eindcijfer voor Nederlands bepaalt, gaat het alleen maar om leesvaardigheid. Kortom 'lezen' is de belangrijkste vaardigheid binnen het vak Nederlands en deze module is daarmee het belangrijkste onderdeel van deze syllabus.

In deze module komen de volgende onderdelen aan bod:

- leesstrategieën
- moeilijke woorden
- beeld en opmaak
- onderwerp en hoofdgedachte
- schrijfdoel en tekstsoort
- indeling van de tekst
- tekstrelaties - alineaverbanden
- deelonderwerpen van de kern van de tekst
- functies van alinea's
- argumentatie
- aanwijzingen voor de aanpak van teksten
- samenvatten (nieuwe stijl)

Naast het pad van de theorie is er ook het pad van de praktijk. Vanwege de veranderde exameneisen gaan we extra oefenen met argumenteren en met de nieuwe vorm van samenvatten. Door het cito is nog geen materiaal ontwikkeld dat aansluit bij de nieuwe opzet, met uitzondering dan van één oefenexamen. Daarom vind je in deze syllabus geen en in de tekstbijlage weinig oefenmateriaal bij de 'nieuwe' onderdelen. Dat komt er in de loop van de komende maanden: hopelijk van het cito, maar we gaan zeker zelf ook oefenmateriaal maken.

We gaan natuurlijk ook zeer regelmatig oefenen met oude eindexamenopdrachten. Immers, er verandert in principe niet veel aan het onderdeel tekstverklaren. De oude examens zijn dus zeker nog meer dan bruikbaar. Je zult hoogstwaarschijnlijk tot vervelens toe die examenteksten moeten verklaren. Bedenk dat het doel de middelen heiligt en dat herhaling van de theorie en het veelvuldig oefenen met examenteksten een paar van die goede middelen zijn om de kans op een goed examen te vergroten. Bovendien is een goede vaardigheid in het lezen van teksten natuurlijk niet alleen voor het vak Nederlands belangrijk.

NB Voor extra informatie over alle onderdelen van het onderdeel Leesvaardigheid kun je ook de inleiding van een examenbundel Nederlands raadplegen.

2.3 LEESSTRATEGIEËN

Je kunt een tekst op verschillende manieren lezen. Bijvoorbeeld: als je de hoofdzaken van een tekst te weten wilt komen, lees je een tekst **globaal**. Zaken in de tekst die je belangrijk lijken, lees je **intensief** of **kritisch**. Door een tekst op verschillende manieren te lezen, kom je er bijvoorbeeld achter of de tekst relevante feiten bevat. Wanneer je een tekst eerst globaal leest en daarna intensief en kritisch, kun je hoofd- en bijzaken beter van elkaar onderscheiden. Je leest **studerend** als je een samenvatting van de tekst moet maken.

In onderstaand schema zijn de manieren van lezen samengevat. Je kunt erin vinden waar je op moet letten bij deze verschillende strategieën.

Leesstrategie	Waar moet je op letten? Wat moet je doen?
globaal lezen	1. wie is de auteur/wat is de bron? 2. ter gelegenheid waarvan is de tekst tot stand gekomen? 3. bekijk de (onder)titel en tussenkopjes 4. lees de eerste alinea (t.b.v. het achterhalen van tekstthema/-doel/-soort) 5. lees het slot 6. bepaal op basis van 1 t/m 5 het onderwerp
intensief lezen (vervolg op globaal lezen)	7. lees het middendeel (uit welke delen bestaat de tekst?) 8. wat zijn de verbanden tussen (en binnen) de delen? 9. wat zijn de belangrijkste mededelingen per alinea (kernzinnen)? 10. wat is de hoofdgedachte? 11. bepaal de deelonderwerpen 12. zijn de uitkomsten van het globaal lezen bevestigd? Of moet je die bijstellen?
kritisch lezen (vervolg op intensief lezen)	13. zijn de gegevens betrouwbaar? 14. is de redenering zuiver? (geldigheid en kracht van de argumenten)
studerend lezen	15. maak een overzicht van de hoofdzaken van de tekst (belangrijk bij het voorbereiden van een leertoets); laat de bijzaken weg

2.4 MOEILIJKE WOORDEN

Het kan zijn, dat je in een tekst woorden tegenkomt, die je niet kent. Raak niet in paniek, wanneer je een woord niet direct begrijpt. Probeer het woord in de context te plaatsen en zo achter de betekenis te komen. Dat houdt in dat je de betekenis van een woord probeert te achterhalen door te kijken naar de zin (of de alinea of zelfs de gehele tekst) waarin dat woord staat. Je kunt ook je kennis van andere talen gebruiken of de betekenis van het woord proberen te achterhalen door aan andere woorden te denken.

Een recent voorbeeld is het volgende:

Een leerling had een mondeling over een door hem gemaakt werkstuk. In dit werkstuk stonden de voor hem blijkbaar moeilijke woorden 'demilitariseren' en 'denazificeren'. Helaas wist hij de betekenis van deze woorden niet uit de context te halen. Toen de docent hem vroeg naar de betekenis van het woord 'demotiveren', kon hij de betekenis van de andere twee woorden echter wel geven.

Overigens: bij het Centrale Schriftelijke Examen (CSE) voor Nederlands mag je een (eendelig) woordenboek gebruiken om woorden die je niet kent, op te zoeken.

2.5 BEELD EN OPMAAK

De presentatie van een tekst is erg belangrijk. Een tekst leest prettig wanneer het beeld (de lay-out) overzichtelijk en rustig is. Je kunt de tekst dan makkelijk lezen, doordat er bijvoorbeeld een duidelijk lettertype is gebruikt en doordat je snel ziet, waar de volgende alinea begint (inspringen, alinea nummers). Ook het gebruik van regelnummers maakt de tekst overzichtelijk. Illustraties, mits treffend en functioneel, kunnen de leesbaarheid van de tekst vergroten. De titel en eventuele tussenkopjes zijn vetgedrukt of cursief.

Dit alles noemen we de opmaak van een tekst. Je zou kunnen zeggen dat dit de 'uiterlijke verzorging' van een tekst is. De opmaak van een tekst is niet altijd overzichtelijk. Laat je hier niet door afleiden en concentreer je op de inhoud.

Wees alert als de schrijver bijvoorbeeld woorden onderstreept, of wanneer er plaatjes opgenomen zijn in de tekst. De schrijver doet dat niet voor niets; vraag je dus af wat het doel ervan is.

2.6 ONDERWERP EN HOOFDGEDACHTE

Het onderwerp van een tekst is datgene waar de tekst over gaat. Je kunt dit onderwerp in enkele woorden weergeven. Let op: maak hier geen hele zin van. Zorg er wel voor dat je alle belangrijke zaken in je onderwerp noemt, wees dus volledig.

Het onderwerp van een tekst is bijvoorbeeld: *nachtdetentie voor jongeren in Rotterdam* en niet alleen *detentie*.

De hoofdgedachte is de (belangrijkste) uitspraak die over het onderwerp wordt gedaan. Zo'n hoofdgedachte heeft de vorm van een mededelende zin; ze bestaat nooit uit meerdere zinnen. Let bij het bepalen van de hoofdgedachte op de titel, de inleiding en het slot van een tekst. In de kernzinnen van iedere alinea vind je bovendien de belangrijkste informatie van een alinea.

Soms wordt er van je gevraagd om deze hoofdgedachte zelf te **formuleren** in een maximum aantal woorden. Tel dan het aantal woorden en wees zorgvuldig en kernachtig in het formuleren van de hoofdgedachte. Laat voorbeelden en details dus weg. Het kan ook zijn dat je de hoofdgedachte uit de tekst moet **citeren**. Schrijf deze zin dan letterlijk over.

Het kan voorkomen dat een vraag naar de hoofdgedachte van een tekst de vorm van een meerkeuzevraag heeft. Let er dan op dat je:

- de kernzinnen per alinea onderstreept (je kunt er ook voor kiezen om op te schrijven wat volgens jou de belangrijkste informatie uit een alinea is: je onderstreept dan dus geen kernzin uit de alinea, maar je formuleert in dat geval je eigen kernzin per alinea);
- als antwoord het alternatief kiest dat het meest volledig is. Er dient zoveel mogelijk – relevante – informatie in de hoofdgedachte te staan.

2.7 SCHRIJFDOEL EN TEKSTSOORT

SCHRIJFDOELEN

Een schrijver heeft altijd een bedoeling met zijn (zakelijke) tekst. Deze schrijfdoelen van de schrijver kunnen zijn:

informer	Informer: een opsomming van feiten Uiteenzetten: informatie en uitleg
beschouwen	De lezer aan het denken zetten
overtuigen	Betogen: de lezer overtuigen van zijn eigen mening; een beroep doen op het verstand van de ontvanger, een pleidooi houden
activeren	De lezer aansporen tot handelen; een beroep doen op het gevoel van de ontvanger (bijvoorbeeld reclameteksten)

amuseren	Vermaken (in zakelijke teksten is het amuserende aspect vaak meer middel dan doel): de schrijver probeert zijn doel - informeren, aanzetten tot nadenken, overtuigen of activeren - op een voor de lezer amusante wijze te bereiken (bijvoorbeeld door het gebruik van ironie)
----------	--

Combinaties van twee of meer schrijfdoelen kunnen ook voorkomen. Bij het beantwoorden van de vraag naar het schrijfdoel noem je dan het hoofddoel. Hoewel de tekst van een reclame bijvoorbeeld best overtuigend kan lijken, is het toch echt de bedoeling dat je het product koopt (activeren).

TEKSTSOORTEN

Er zijn drie belangrijke tekstsoorten: de uiteenzetting, de beschouwing en het betoog

De **uiteenzetting** behoort tot de teksten met een informatief doel: de schrijver geeft gegevens/feiten en daarbij uitleg, bijvoorbeeld over hoe iets in elkaar zit. Een eigen mening komt in een uiteenzetting niet voor. Er worden dus geen verschillende meningen gepresenteerd waarover nagedacht moet worden en er is ook geen sprake van een mening waarvan de schrijver zijn lezers wil overtuigen.

Kenmerken:

- de tekst is objectief
- de lezer wordt geïnformeerd of
- de schrijver zorgt ervoor dat de lezer het geschrevene begrijpt

De **beschouwing** behoort tot de teksten met een persuasief doel: de schrijver wil de ontvanger aan het denken zetten. De schrijver legt de lezer bijvoorbeeld verschillende verklaringen van een verschijnsel voor. Naast zijn eigen opvatting (!) kan hij de visie van anderen inzetten om de lezer te helpen zijn mening te vormen. Op deze manier wordt een verschijnsel van verschillende kanten belicht. Het is aan de lezer om zijn eigen conclusies te trekken, zijn eigen mening te vormen.

Kenmerken:

- de tekst is gedeeltelijk subjectief en gedeeltelijk objectief
- iets (bijvoorbeeld een verschijnsel) wordt van verschillende kanten belicht
- de tekst is minder dwingend dan een betoog: de schrijver dringt zijn mening niet op, maar zet de lezer slechts aan het denken

Het **betoog** behoort ook tot de teksten met een persuasief doel: de schrijver wil de lezer overtuigen van zijn gelijk. Om dit te bereiken neemt de schrijver een duidelijk standpunt (de stelling) in en onderbouwt hij dit standpunt met argumenten. De argumenten van de tegenstander(s) worden alleen genoemd om deze te weerleggen.

Kenmerken:

- de tekst is subjectief
- het doel is de lezer te overtuigen
- de schrijver maakt gebruik van argumenten

Net zoals er combinaties van twee of meer schrijfdoelen kunnen voorkomen, bestaan er ook combinaties van tekstsoorten. Dit is bijvoorbeeld het geval bij lange examenteksten. Het kan bijvoorbeeld zo zijn dat in zo'n lange tekst een combinatie voorkomt van een betoog en een uiteenzetting. Bij het beantwoorden van de vraag naar het tekstdoel noteer je dan het hoofddoel (in het geval van de genoemde combinatie zal dat altijd *betogen* zijn en niet *uiteenzetten*).

2.8 INDELING

Teksten bestaan uit drie delen: inleiding, kern en slot. Elk deel kan op zijn beurt weer bestaan uit één of meer alinea's. Een schrijver begint met een nieuwe alinea als hij met een nieuw onderdeel of onderwerp begint.

In een alinea is er vaak sprake van een kernzin: de belangrijkste zin in een alinea die de hoofdmededeeling bevat. De kernzin staat meestal aan het begin van een alinea. Dan is de rest van de alinea een uitwerking (toelichting of verduidelijking). Soms is de kernzin de 2^e of de laatste zin in een alinea. Wanneer een kernzin de 2^e zin is in een alinea, wordt deze voorafgegaan door een inleidende zin. Dit is vaak het geval bij wat langere alinea's.

Als de kernzin de laatste zin in een alinea is, dan heeft deze de functie van een samenvatting van de voorgaande zinnen of van een conclusie uit de voorgaande zinnen.

In deze paragraaf gaan we in op de indeling van de tekst in inleiding, kern en slot:

Inleiding

- is gericht op de lezer
- kan uit meer dan 1 alinea bestaan.

Functies:

- de belangstelling van de lezer wekken (hem prikkelen om verder te lezen, de lezer wordt nieuwsgierig gemaakt en als het ware 'verleid' om verder te lezen);
- het onderwerp of de hoofdgedachte van de tekst aangeven;
- aankondigen hoe de tekst is opgebouwd (vaak bij langere teksten, aangeven welke deelonderwerpen er volgen);

- de aanleiding van het schrijven van de tekst noemen (waarom is de tekst geschreven? Naar aanleiding van een actuele gebeurtenis bijvoorbeeld);
- de lezer welwillend stemmen. De schrijver probeert ervoor te zorgen dat de lezer 'aan zijn kant staat', zodat deze niet al te kritisch is. De schrijver stelt zich vaak bewust bescheiden op.

Kern:

- het onderwerp wordt behandeld
- bevat een aantal deelonderwerpen
- bestaat uit een aantal alinea's die onderling met elkaar in verband staan. (zie 2.8)

Slot:

- is gericht op de lezer: het effect van de boodschap moet optimaal zijn.
- het doel is de tekst af te ronden. Dit kan op 3 manieren:
 - door de tekst samen te vatten (vaak bij informatieve teksten)
 - door een conclusie te trekken (voor- en nadelen of verschillende visies tegen elkaar afwegen, bij overtuigende/beschouwende teksten)
 - door een aanbeveling te doen (de schrijver geeft een goede raad, een advies)

2.9 TEKSTRELATIES/ALINEAVERBANDEN

Als een schrijver wil dat zijn boodschap duidelijk overkomt, moet hij ervoor zorgen dat hij zijn verhaal goed opbouwt. Dat betekent onder andere dat hij in zijn tekst met een nieuwe alinea begint, als hij een nieuw (deel)onderwerp aansnijdt.

Alinea's staan natuurlijk ook niet in een willekeurige volgorde in de tekst; die moeten in een logische volgorde staan. In een betoog bijvoorbeeld zal in de inleiding een stelling staan; daarna kan er aantal alinea's volgen met argumenten die voor de stelling pleiten en vervolgens misschien een aantal alinea's met argumenten tégen, en weerleggingen daarvan. In de laatste alinea zal een conclusie volgen.

Als lezer moet je proberen de structuur van een tekst te achterhalen; als je ziet hoe de tekst is opgebouwd, kun je de tekst namelijk beter begrijpen, je kunt er vragen over beantwoorden en je kunt hem samenvatten. Het is daarom ook handig als je weet op welke manier alinea's met elkaar verbonden zijn.

Verbanden tussen alinea's kunnen op vier verschillende manieren worden aangegeven:

A. Herhaling van woorden of woordgroepen.

Aan het begin van een alinea worden woorden of woordgroepen uit de vorige alinea herhaald.

Voorbeeld:

Alinea 1: Door het snoer van de genootschappen vormde zij een 'nationale gemeenschap', die erin slaagde de lokale en regionale niveaus te overstijgen. Op die manier ontstond een nationalisme dat de toekomst had.

Alinea 2: De ontdekking van dit nationalisme heeft de historici ertoe gebracht de geboorte van het moderne Nederland niet langer in de 19^e, maar in de 18^e eeuw te dateren.

Uit: Spiegel Historiael

B. Overgangszinnen

Een overgangszin is een samenvattende zin aan het begin van een alinea die uit de vorige alinea afkomstig is. Meestal staat er een verwijswoord (deze, die, dit, etc) in.

Voorbeeld:

Ook het stoppen met roken en minder drinken wordt aanbevolen om snurken te voorkomen. Roken is slecht voor de zuurstofopname en te veel alcohol ontspant de spieren achter in de keel. Slappe spieren houden de luchtwegen niet open. Het is duidelijk dat ook een slaapmiddel de zaak alleen maar verergert.

Tegen de achtergrond van bovengenoemde strenge adviezen biedt de Britse arts Elizabeth Scott een leukere methode aan. (Uit: Psychologie)

C. Aankondigende zinnen

Aankondigende zinnen zul je vooral in langere teksten tegenkomen. Deze zinnen kondigen aan wat de lezer nog allemaal kan verwachten in de tekst.

Voorbeeld:

- We gaan nu in op de nadelen van het product. Daarna zal ik een conclusie geven.
- Daarvoor zijn drie oorzaken te noemen.
- In wat volgt zal ik laten zien waarop Balkenende ongelijk heeft.

D. Signaalwoorden

Het is ook prettig als de schrijver signaalwoorden gebruikt. Dan zie je die verbanden sneller: als hij *Ten eerste* schrijft, weet je dat er een opsomming volgt en als hij *dus* schrijft, weet je dat er een conclusie volgt.

De meest voorkomende verbanden met de bijbehorende signaalwoorden vind je in het onderstaande schema.

Nederlands Lezen

W O L F E R T V A N B O R S E L E N

Naam verband	Signaalwoord	Voorbeeldzin
opsomming	ten eerste, ook, bovendien, ten slotte, tevens ,daarnaast, niet alleen....maar ook, vervolgens, verder, om te beginnen	Hij is oneerlijk. <i>Bovendien</i> is hij erg onvriendelijk.
chronologisch (soort opsomming)	vroeger, later, nu, eerst, daarna, toen, vervolgens, voordat, nadat, tenslotte	Eerst maak je je huiswerk, <i>daarna</i> ga je je ontspannen.
oorzaak-gevolg	doordat, daardoor, waardoor, zodat, te wijten aan, te danken aan, als gevolg van, dus, het komt door,	<i>doordat</i> (oorzaak) het heeft geregend, zijn de daken nat
reden/verklaring	omdat, daarom, de verklaring daarvoor, want, reden, dus, de reden hiervoor is, immers, namelijk	ik denk niet dat ik naar de bioscoop ga, <i>want</i> (verklaring) mijn salaris is nog niet gestort.
samenvatting (geen nieuwe informatie)	dus, samengevat, kortom, resumerend	'de zon schijnt, het waait niet en het is warm, het is <i>dus</i> lekker weer.' (geen nieuwe informatie)
conclusie (nieuwe informatie)	dus, kortom, hieruit volgt, daarom, al met al, concluderend	'de zon schijnt, het waait niet en het is warm, <i>daarom</i> ga ik lekker naar buiten.' (nieuwe informatie gebaseerd op het voorafgaande)
doel-middel	door middel van, met de bedoeling, ten einde, om...te, daartoe, met het oog op, waarvoor, zodat, opdat, voor, daarvoor,	Ik gebruik een pen (middel) <i>om</i> mee te schrijven (doel).

tegenstellend	daarentegen, maar, hoewel, echter, toch, ondanks, aan de ene kant...aan de andere kant, enerzijds...anderzijds, hoewel,	<i>hoewel</i> zijn cijfers erg slecht zijn, doet hij nog steeds zijn best niet.
vergelijking	zoals, net (zo) als, evenals, in vergelijking met, (meer/beter) ...dan	<i>net als</i> zijn broer is hij een echte studiebol.
voorbeeld	zoals, zo, bijvoorbeeld, dit blijkt uit	haar eerlijkheid <i>blijkt uit</i> haar gedrag ten opzichte van haar vrienden.
voorwaarde/geval	op voorwaarde dat, in dat geval, tenzij, behalve als, mits, indien, als, wanneer, veronderstelling, als...dan	je mag met je vriendinnen op vakantie, <i>indien</i> je voor wiskunde een voldoende staat op je eindlijst.

2.10 DEELONDERWERPEN VAN DE KERN VAN DE TEKST

Elke (goede) tekst heeft een inleiding, een kern en een slot. Vaak is het zo, dat je ook in de kern van een tekst een aantal delen kunt aanwijzen. Zo kun je bij een betoog, na het poneren van de stelling in de inleiding, verwachten dat er in de kern van de tekst een gedeelte is met argumenten vóór de stelling en een gedeelte met argumenten tegen met een weerlegging van deze argumenten. (Bij een weerlegging van argumenten probeer je de argumenten van de tegenpartij onderuit te halen, je probeert aan te geven waarom die argumenten niet kloppen of gelden.)

Het is prettig als je snel doorziet hoe een tekst is opgebouwd. Je krijgt dan sneller grip op de tekst en je kunt er dus beter vragen over beantwoorden. Ook het maken van een samenvatting is gemakkelijker als je de opbouw van de tekst doorziet.

Veel teksten worden op dezelfde manier opgebouwd; welbeschouwd zijn er maar een paar tekstpatronen (ook wel: compositiepatronen of tekststructuren). Hieronder worden de belangrijkste patronen besproken.

A. bewering en bewijzen of bewering en argumenten

Dit is een patroon, dat vaak wordt gebruikt, ook bij eindexamenteksten. In een tekst met dit patroon doet de schrijver een bewering en hij probeert de lezer te overtuigen van zijn gelijk door het geven van argumenten. Omdat de schrijver vaak ook de tegenargumenten geeft, kun je in dit soort teksten ook het patroon voor en tegen herkennen.

B. vroeger en nu; verleden, heden en toekomst

In teksten met dit patroon wordt de ontwikkeling in tijd gegeven. De schrijver kan hierbij alleen vertellen wat er in het verleden is gebeurd en wat er in het heden gebeurt, maar hij kan ook al een verwachting uitspreken over wat er in de toekomst zou kunnen gebeuren.

C. probleem en oplossing

De schrijver signaleert een probleem (of er is sprake van een meningsverschil) en er wordt geprobeerd een oplossing voor dit probleem te vinden.

D. verschijnsel en bespreking

In dit soort teksten noemt de schrijver een verschijnsel en in de kern beschrijft hij allerlei aspecten van dit verschijnsel. Hierbij noemt de schrijver dus alleen verschillende kanten of onderdelen.

E. verschijnsel en verklaring

Ook in deze teksten wordt een (soms problematisch) verschijnsel genoemd. De schrijver probeert daarvoor allerlei verklaringen te geven.

De volgende twee patronen komen wat minder vaak voor:

F. verdeel en heers

De schrijver bespreekt een ingewikkeld onderwerp. Voor een beter begrip - voor zichzelf en voor de lezer - deelt hij het onderwerp op in stukjes of deelonderwerpen. Als je de afzonderlijke delen begrijpt, begrijp je het geheel ook (dan heers je erover).

G. these, antithese en synthese

Hier kiest de schrijver een middenpositie (de synthese) in een discussie waarbij er sprake is van extreme opvattingen (de these en de antithese, de stelling en de tegenstelling).

Bij eindexamenteksten worden er bijna altijd vragen gesteld over de indeling van de tekst. Dat kan op twee manieren. Soms wordt al aangegeven hoe je de kern kunt verdelen en vervolgens krijg je de opdracht om van de verschillende tekstgedeelten de functie te benoemen.

Maar het kan ook omgekeerd. In dat geval wordt aangegeven, dat de kern is op te delen in een aantal delen en de tussenkopjes worden gegeven. Het is dan de bedoeling om aan te geven waar, bij welke alinea, een gedeelte met een bepaald tussenkopje begint.

Het is overigens wel goed je te realiseren, dat men daarbij (bijna) altijd de volgorde aanhoudt, die in de tekst is te vinden.

2.11 FUNCTIES VAN ALINEA'S

Als het goed is, heeft een tekst een logische opbouw. De schrijver zet de alinea's niet in een willekeurige volgorde achter elkaar. Een alinea heeft ten opzichte van de volgende (of vorige) alinea een bepaalde taak of functie. In de eerste alinea kan bijvoorbeeld een verschijnsel worden genoemd en in de tweede alinea kan er een voorbeeld van gegeven worden.

Bij eindexamenteksten moet je vaak aangeven wat de functie van één alinea (of meerdere alinea's) is ten opzichte van een andere alinea (of een aantal andere alinea's). Meestal moet je kiezen uit een rijtje mogelijkheden.

Let bij de vragen over de functie van alinea's op de gebruikte signaalwoorden en op de belangrijkste informatie uit die alinea (de kernzin, die vaak helemaal aan het begin of helemaal aan het eind van zo'n alinea staat). Vaak heeft zo'n alinea een relatie met de vorige alinea (ook daar kun je dus naar zoeken): een toelichting, een voorbeeld, een tegenwerping, een conclusie, enzovoort.

Uiteraard moet je je in jouw antwoord beperken tot de mogelijkheden die in de vraag worden gegeven. Het geven van een synoniem levert geen punten op, ook al is het inhoudelijk een goed antwoord.

Er is een enorme rij met functies te geven, maar we beperken ons hier tot een aantal veel voorkomende functieaanduidingen:

aanbeveling	definitie	oplossing
aanleiding	effect	opsomming
advies	gevolg	overeenkomst
afweging	hypothese	probleemstelling
argument	inleiding	reden/verklaring
begripsomschrijving	nuancering	samenvatting
bewering	ontkenning	stelling
bezwaar	ontkrachting	tegenargument
conclusie	ontwikkeling	tegenstelling
constatering	oorzaak	toelichting
uitgangspunt	verklaring	vooronderstelling
uitweiding	verschil	voorwaarde
uitwerking	visie	vraagstelling
vaststelling	voorbeeld	weerlegging
vergelijking	voorbehoud	

2.12 Argumentatie

Bij eindexamenteksten wordt veel gebruikgemaakt van betogen, dus teksten waarbij de schrijver de lezer probeert te overtuigen. Hij heeft een mening over een bepaald onderwerp en hij hoopt de lezer ervan te overtuigen, dat hij gelijk heeft. Hij doet dit door argumenten te geven.

Een betoog heeft dus een stelling of standpunt en één of meer argumenten, uitspraken waarmee de schrijver de waarheid van de stelling wil bewijzen.

Er zit dus een logisch verband tussen stelling en argumenten. Je kunt controleren of een argument past bij de stelling door te kijken of het signaalwoord want er tussen past.

Een voorbeeld:

We moeten stoppen met het gebruik van kernenergie (stelling of standpunt)

want we blijven anders eeuwen lang zitten met gevaarlijk, radioactief afval (argument)

Een argumentatie kan heel eenvoudig zijn, dan heb je de stelling en maar één argument. Men spreekt dan van een enkelvoudige argumentatie. Daarnaast zijn er natuurlijk argumentaties met meerdere argumenten; men spreekt dan van een meervoudige argumentatie.

Zo'n meervoudige argumentatie kan op twee manieren opgebouwd zijn: je spreekt van een nevenschikkende argumentatie, als er sprake is van verschillende argumenten die onafhankelijk van elkaar de stelling ondersteunen. Daarnaast kan het zo zijn, dat een argument wordt ondersteund door een subargument. Je spreekt dan van een onderschikkende argumentatie.

Een voorbeeld van die laatste categorie

Ik kan je niet helpen met verhuizen, (standpunt)

want ik heb geen tijd, (argument)

want ik moet een werkstuk maken voor school. (subargument)

Een voorbeeld van een nevenschikkende argumentatie

Ik kan je niet helpen met klussen (standpunt)

want ik heb twee linkerhanden (argument)

en ik heb geen tijd (argument)

2.13 SOORTEN ARGUMENTEN

Er zijn verschillende soorten argumenten; we noemen er een aantal:

A. argumenten gebaseerd op feiten

Dacia's worden steeds populairder; uit onderzoek is gebleken, dat er steeds meer van verkocht worden.

B. argumenten gebaseerd op (eigen) ervaring (empirische argumenten)

Bij statistiek moet je gewoon alle sommen maken; ik heb gemerkt, dat het muntje dan vanzelf een keer valt.

C. argumenten gebaseerd op gezag van een ander of autoriteit

Morgenmiddag zijn we vrij; ik heb dat in de pauze gehoord van meneer Koot.

D. argumenten gebaseerd op (gewenste) gevolgen of nut

We moeten een eigen methode maken; daarin staat dan tenminste alles wat we zelf belangrijk vinden.

E. argumenten gebaseerd op voorbeelden

Hij is een heel aardige man; hij groet me altijd als hij me tegenkomt. **[ook empirisch]**

F. argumenten gebaseerd op een vergelijking

Ik denk niet, dat ik de X-factor leuk vind; ik vond Idols ook al niets.

G. argumenten gebaseerd op geloof of principes (morele argumenten)

Dat moet je niet doen; in onze Heilige Schrift staat dat het niet mag.

H. argumenten gebaseerd op gevoel of intuïtie (emotionele argumenten) Ik vind dat een leuke serie, want elke aflevering is spannend.

Het zal duidelijk zijn dat niet elk argument even sterk is. Als je een feit gebruikt als argument, zal men er niet omheen kunnen. Maar als je vindt dat iets moet gebeuren, omdat jouw geloof het je voorschrijft, zal een ander, die niet hetzelfde gelooft, het niet per se met je eens zijn.

Naast argumenten die niet erg sterk zijn, omdat ze subjectief zijn, worden er ook wel argumenten gebruikt die niet kloppen. Men spreekt dan van drogredenen. De schrijver die dit soort argumenten gebruikt, weet ook wel dat deze argumenten niet kloppen, maar hij gebruikt ze toch om de lezer over te halen. Ook hiervan geven we een paar voorbeelden:

A. de cirkelredenering

Elsschot is een groot schrijver, want hij schrijft zo goed.

B. op de man spelen

Ja, dat zeg jij, maar wie ben jij nou?

C. de generalisering

Zij is een vrouw en vrouwen doen dat altijd.

D. vals dilemma

Je bent voor ons, of je bent tegen ons

E. beroep op verkeerde autoriteit

Ik weet zeker dat het morgen mooi weer wordt, want mijn groenteman heeft het gezegd.

F. ontduiken van de bewijslast

Bewijs jij maar eens dat je die moord niet gepleegd hebt!

G. dreigementen

Als je daarin niet met ons meegaat, weet ik niet of we je van nu af aan nog wel serieus kunnen nemen, hoor.

Bij het eindexamen zal je soms moeten vertellen wat voor soort argumenten of drogredenen er zijn gebruikt. Meestal kun je dan weer kiezen uit een aantal mogelijke antwoorden.

Ook zal je soms een betoog moeten beoordelen: is de gebruikte argumentatie aanvaardbaar of niet (helemaal). Let bij het beoordelen van een argumentatie ook op dingen die er niet staan. Bij een argumentatie gaat men soms uit van aannames, ook wel veronderstellingen of vooronderstellingen genoemd. Als die veronderstellingen niet kloppen, klopt de argumentatie ook niet.

2.14 SOORTEN REDENERINGEN

Bij argumenteren gaat het om een redenering of gedachtegang. De schrijver zal zijn lezer proberen te overtuigen door middel van argumenten. Dat lukt natuurlijk alleen als de lezer de redenering logisch vindt. Naast de redenering gebaseerd op argumentatie onderscheidt men nog drie soorten redeneringen. Bij het examen zul je moeten kunnen bepalen wat voor redenering is gebruikt. Hieronder volgen de andere drie soorten redeneringen:

- B. redeneringen op basis van oorzaak en gevolg (causaliteit)
- C. redeneringen op basis van voor- en nadeel
- D. redeneringen op basis van overeenkomst

Je moet niet alleen kunnen aangeven welke argumenten of redenering de schrijver heeft gebruikt. Soms wordt ook gevraagd er eens kritisch naar te kijken. Je moet in de gaten hebben, dat de schrijver geen argumenten gebruikt, maar drogredenen of dat zijn redenering niet klopt. Ook moet je van de gebruikte bron of de verstrekte gegevens kunnen bepalen of ze aanvaardbaar zijn.

2.15 AANWIJZINGEN VOOR DE AANPAK VAN TEKSTEN

Hieronder volgen aanwijzingen voor de aanpak van teksten. Na een aantal algemene opmerkingen, wordt verteld hoe je een tekstverklaring het best kunt aanpakken.

ALGEMEEN

Als je een tekst leest, moet je altijd eerst proberen die tekst goed te begrijpen; dan pas kun je met enig succes vragen beantwoorden of samenvattingsopdrachten verwerken. Je moet dan ook altijd eerst de volgende vragen kunnen beantwoorden. Welbeschouwd volgt hier niets nieuws: je doet dit, als het goed is, al sinds de brugklas.

A. Wat is het onderwerp van de tekst?

[zie 1.4]

B. Wat wil de schrijver over dat onderwerp zeggen?

Met andere woorden: Wat is de hoofdgedachte? Als je deze vraag goed wilt beantwoorden, moet je wellicht eerst een tussenvraag beantwoorden: Wat voor soort tekst is het? Als je denkt, dat het een betoog is, moet het antwoord op de tweede vraag de vorm hebben van een stelling of een conclusie.

In de brugklas heb je al geleerd dat het antwoord op deze vraag vaak te vinden is op één van de voorkeursplaatsen. Lees dus in eerste instantie de titel, de inleiding en het slot (en let eventueel op dik of schuin gedrukte woorden, op tussenkopjes, op plaatjes).

C. Hoe zit de tekst in elkaar?

Met andere woorden: Kun je de structuur van de tekst achterhalen? Waar begint dus de kern, en waar het slot? Hoe is de kern opgebouwd? Als je kunt vertellen wat de schrijver achtereenvolgens in de tekst doet, begrijp je de tekst.

Bij het beantwoorden van deze vraag kun je gebruikmaken van je kennis over signaalwoorden en tekstpatronen!

2.16 AANDACHTSPUNTEN BIJ HET MAKEN VAN EEN TEKSTVERKLARING

- In de meeste vragen staat niet alleen een directe vraag, maar je krijgt ook informatie: er wordt bijvoorbeeld een stukje uit de tekst samengevat. Lees deze informatie goed en kijk vervolgens op welke vraag je precies antwoord moet geven.
- 'Ontleed' de vraag ook goed:
 - uit hoeveel delen moet het antwoord bestaan? Als er gevraagd wordt naar twee verklaringen/oorzaken enz. heeft het geen zin er meer te geven: bij het nakijken mogen we alleen de eerste twee antwoorden bekijken. Het is natuurlijk jammer als je de gevraagde antwoorden wel hebt, maar ze als nummer drie of vier hebt genoemd.
 - moet een citaat een zin zijn of een zinsgedeelte?
 - hoeveel woorden mag je maximaal gebruiken? Tegenwoordig mag je echt niet meer woorden gebruiken dan dat maximumaantal; als je dat wel doet, verspeel je een punt. Overigens: als je begint met het overnemen van een deel van de vraag, tellen die woorden niet mee.

Bijvoorbeeld:

Vraag: Welke oorzaak wordt door de regering genoemd voor de kredietcrisis?

Antwoord: De oorzaak die door de regering genoemd wordt voor de kredietcrisis is het falen van de grootste Nederlandse banken

Dit antwoord bestaat uit 7 woorden.

- uit welke alinea('s) moet het antwoord komen?
- als je moet kiezen uit een aantal mogelijkheden (zoals bij vragen over de functie van tekstgedeelten), kijk dan goed naar de gegeven mogelijkheden en kies er daar één van. Geef geen synoniemen, want die moeten we toch fout rekenen (ook al is het voor ons gevoel goed). Het heeft ook geen zin om een motivering te geven, want daar wordt niet om gevraagd.
- Probeer bij meerkeuzevragen eerst zelf het antwoord te geven. Kies dan een antwoordmogelijkheid die het dichtst bij jouw antwoord in de buurt komt. Wanneer dat niet lukt, moet je proberen de antwoorden eruit te halen die onzinnig zijn, of slechts op één detail ingaan (bij vragen over de hoofdgedachte van de hele tekst bijvoorbeeld). Soms geven 2 antwoorden precies dezelfde informatie. Die vallen natuurlijk allebei af.
- Bij meerkeuzevragen wordt steeds nadrukkelijk vermeld dat het gaat om het **beste** antwoord. Vaak lijken meerdere antwoorden wel te kunnen, maar dan is er toch maar één het beste. Het helpt al als je de antwoorden die echt niet kunnen, wegstreept.

- Bij de antwoorden wordt niet gelet op correct taalgebruik, maar het spreekt voor zich dat de antwoorden wel te begrijpen moeten zijn.

Vragen die vaak voorkomen, zijn vragen over:

- **De tekstsoort:**
 - betoog (stelling met argumenten; bedoeld om te overtuigen) of
 - beschouwing (een probleem van meerdere kanten bekijken, waarbij ook de eigen mening een rol speelt).
 - het komt zelden voor dat een examentekst een uiteenzetting (alleen feiten) is
- **De hoofdgedachte:** heel vaak staat de hoofdgedachte in de eerste alinea (de stelling die in de tekst verdedigd zal worden) of in de laatste alinea (als conclusie).
- **De functie van een alinea:** let daarbij op de gebruikte signaalwoorden en op de belangrijkste informatie uit die alinea. Vaak heeft zo'n alinea een relatie met de vorige alinea: een toelichting, een voorbeeld, een tegenwerping, een conclusie, enzovoort.
- **Argumentatie en (drog)redeneringen:** je hoeft de termen die te maken hebben met de argumentatieleer alleen te begrijpen, en dus niet uit je hoofd te leren. Dit soort vragen wordt altijd in de meerkeuzevorm gesteld. Als je de theorie begrijpt, zul je het goede antwoord wel kunnen vinden. De meeste termen spreken voor zich (persoonlijke aanval, valse vergelijking, enz.).
- Heel vaak staat er een vraag in het examen waarin de structuur van de tekst wordt aangeboden en waarbij je moet aangeven in welke alinea een bepaald deel begint. Zo'n vraag laat je precies zien hoe de tekst in elkaar zit. Belangrijke informatie!.
- Signaalwoorden zijn vreselijk belangrijk. Ze geven aan wat de functie is van een bepaalde alinea of een deel daarvan
- Ga voor je antwoorden op vragen op zoek naar formuleringen die lijken op wat in de vraag wordt gezegd. Daar in de buurt vind je vaak je antwoorden. Een tekstverklaring is soms niet meer dan een zoekplaatje.

Bijvoorbeeld

Vraag 3: Noem vier verschillende strategieën die volgens de tekst gehanteerd worden om de informatiestromen waaraan we dagelijks blootgesteld worden, te lijf te gaan.

In alinea 5 luidt de eerste zin: Gelukkig zijn we niet machteloos overgeleverd aan de informatiestroom, maar kennen we aardig wat strategieën om de overlast te lijf te gaan.

En inderdaad, daarna worden netjes de betreffende strategieën opgesomd

- Wat ook vaak verstandig is, is regelmatig terugkijken naar eerdere vragen. Het komt regelmatig voor dat informatie in een 'latere' vraag je kan helpen bij het vinden van het antwoord op een 'eerdere' vraag. Het tegenovergestelde komt ook regelmatig voor.

Bijvoorbeeld:

Vraag 3: Noem vier verschillende strategieën die volgens de tekst gehanteerd worden om de informatiestromen waaraan we dagelijks blootgesteld worden, te lijf te gaan.

De antwoorden op deze vraag staan netjes opgesomd in alinea 5

Vraag 8: Bij welke alinea past het kopje: Goed omgaan met informatiestromen?

Het antwoord is eenvoudig: dat is natuurlijk alinea 5

2.17 SAMENVATTEN (NIEUWE STIJL)

Dit jaar gaat het bij het onderdeel samenvatten dus niet meer om een geleide samenvatting van een lange tekst, maar om het samenvatten van een aantal kortere teksten, waarbij de term 'samenvatten' een ruim begrip is, omdat je nu drie verschillende vaardigheden moet beheersen:

- tekstgedeelten reduceren tot de hoofduitspraak (eventueel inclusief ondergeschikte uitspraken);
- informatie ordenen (teksten of tekstgedeeltes herordenen tot de hoofduitspraak, eventueel inclusief ondergeschikte uitspraken);
- samenvattingen beoordelen (bepalen of een samenvatting van een tekst of tekstgedeelte de hoofduitspraak bevat eventueel inclusief ondergeschikte uitspraken).

Dit levert een eindexamen op dat blijft bestaan uit meerdere teksten met vragen, waaronder ten minste één langere tekst. Bovendien wordt de opdracht tot het zelfstandig samenvatten van een langere tekst vervangen door (nieuwe) vraagtypen. Vragen die je als samenvattingsopgaven zou kunnen bestempelen en die tot dit jaar bij het tekstverklaren te vinden waren, zullen ook in 2015 deel uit maken van het CSE.

Voorbeelden daarvan zijn:

- Wat is de hoofdgedachte van de tekst?

- Wat is de hoofdvraag waarop de tekst antwoord probeert te geven?
- Wat is het standpunt dat de auteur inneemt inzake het probleem dat in deze tekst besproken wordt?
- Met welke argumenten ondersteunt de schrijver de stelling die hij in alinea x formuleert?
- Vat alinea x samen in niet meer dan y woorden.

Voorbeelden van nieuwe vragen:

- Vul op basis van alinea x tot en met y het onderstaande argumentatieschema in? (ordenen van informatie)
- Welke van onderstaande beweringen hoort wel/niet in de samenvatting van tekst x thuis? (beoordelen)
- Welke zinnen zouden wel/niet moeten worden opgenomen in de samenvatting van tekst x? (beoordelen)
- Welke van onderstaande samenvattingen geeft de hoofdgedachte – gedachtegang – inhoud van de tekst het beste weer? (beoordelen)

Oefenmateriaal om de genoemde vaardigheden te trainen ontvang je in de loop van het schooljaar. Het zal daarbij voornamelijk gaan om bewerkte examens van voor dit jaar.

3. MODULE SCHRIJVEN

3.1 INLEIDING

In deze module besteden we aandacht aan schrijfvaardigheid. Het is belangrijk dat je goed leert schrijven. Niet alleen om hoge cijfers te halen, maar ook omdat het in veel gevallen de enige manier is om je medemens jouw gedachten te vertellen. Werkelijk waar, dat kan later van pas komen! Aan het einde van deze module vind je de opdracht voor het schoolexamen gedocumenteerd schrijven.

3.2 STAPPENPLAN

Bij een complexe opdracht is het altijd een goede aanpak om een stappenplan te maken. Daarmee kan je een moeilijke taak opdelen in een aantal gemakkelijkere taken. Je kunt je op één stap tegelijkertijd concentreren.

In deze module zullen we aan de stappen één voor één aandacht besteden.

Stappenplan voor het schrijven van een betoog.

- 1 Bedenk een **stelling** (zie 3.3)
- 2 Maak een **argumentatieschema**, het raamwerk voor je betoog (zie 3.3.4)
- 3 Schrijf het betoog in grote lijnen uit: **inleiding, argumentatie, conclusie** (zie 3.4).
Besteed bij deze stap vooral aandacht aan de opbouw.
- 4 Schrijf het betoog in detail uit. Besteed nu vooral aandacht aan de formulering van goede zinnen. (zie 3.5).
- 5 Herlees het betoog en verbeter de gedeelten waar je niet tevreden mee bent (zie 3.6)

3.3 HET BETOOG: STELLING EN ARGUMENTATIE

In deze paragraaf krijg je aanwijzingen voor het maken van je argumentatieschema. Daarin staan de stelling die je wilt verdedigen, en alle redenen waarom jij vindt dat de lezer het met je eens moet zijn. Het argumentatieschema is de ruggengraat van je betoog.

DEFINITIE BETOOG

We zijn de definitie van het betoog al tegengekomen in de module Lezen. Zij wordt hier herhaald, omdat het bij het schrijven van een betoog essentieel is je steeds te realiseren waar je eigenlijk mee bezig bent.

Een betoog is een tekst met als tekstdoel: overtuigen. De schrijver heeft een bepaalde mening, en hij wil graag dat de lezers van zijn tekst het na lezing met hem eens zijn.

Een goed betoog kan mensen over de streep trekken. Iemand die eerst een andere mening had, zegt na lezing "Daar zit toch wel wat in", of "Eigenlijk moet ik hem gelijk geven".

Datgene waarvan de lezer overtuigd moet raken, is de stelling. Deze geeft de mening van de auteur over een bepaalde kwestie weer. In de volgende paragraaf komen we terug op kwaliteitseisen voor de stelling.

De inhoudelijke middelen die de auteur hanteert om zijn doel (de lezer overtuigen) te bereiken zijn de argumenten. Dat zijn kleine redeneringen die het gelijk van de schrijver proberen aan te tonen. Ook hierop komen we terug.

DE STELLING

Als het goed is, heb je de voorgaande jaren een paar dingen ontdekt, zoals:

- Een vraag kan nooit een stelling zijn;
- De stelling in je betoog is een uitspraak die je gaat verdedigen. Je moet er dus vóór zijn!
- Een stelling moet een volledige zin zijn;
- Of een stelling zinnig is, hangt ook van de wereld om ons heen af. "De aarde draait om de zon" was in de tijd van Galilei een prachtige stelling – zelfs niet ongevaarlijk voor de aanhangers ervan. Maar tegenwoordig is dit inzicht gemeengoed en valt er weinig over te betogen. Een dooddoener zoals "De beste stuurlii staan aan wal" brengt je evenmin op koers voor een goed betoog.
Ook "De doodstraf moet afgeschaft worden" is een verkeerd vertrekpunt voor je opstel, tenzij je in de Verenigde Staten woont. In Nederland is de doodstraf namelijk al lang geleden afgeschaft. Een evergreen in dit genre is bijvoorbeeld "Kindermishandeling moet verboden worden". Duh, zou Homer Simpson zeggen;
- Anderzijds moet je ook niet aankomen met een stelling die zo onredelijk is dat het bijna onmogelijk is om ook maar één redelijk mens ervan te overtuigen.

De stelling is het vertrekpunt van je betoog. Als je betoog een bouwwerk is, dan is de stelling het fundament daarvan. Is de stelling niet goed, dan blijft het bouwwerk wankel. Besteed er aandacht aan.

ARGUMENTEN

Met de spelregels van de logica kun je iets bewijzen. Een oud en eerbiedwaardig voorbeeld:

- Socrates is een mens
- alle mensen zijn sterfelijk
- dus Socrates is sterfelijk.

De redenering is juist en bleek ook in de praktijk steekhoudend, want Socrates leeft niet meer. Maar in het dagelijks leven zien we bijna nooit deze grondige en volledige manier van argumenteren. Over Socrates zou iemand bijvoorbeeld kunnen opmerken: "Socrates was sterfelijk, want hij was een mens". Dat alle mensen sterfelijk zijn, dat kan de toehoorder zelf wel bedenken. Daarmee maakt de toehoorder dus de redenering compleet, er is sprake van een *verzwegen argument*.

Verzwegen argumenten zijn bijna onmisbaar voor een betoog. Als je alles helemaal gaat uitspitten, is er voor de toehoorder of lezer geen doorkomen aan. Maar als je teveel weglaat, dan hangt je argumentatie als los zand aan elkaar. Hier moet je de juiste balans in vinden.

Laten we eens twee argumenten bekijken. Wat is het verzwegen argument?

- De maximumsnelheid moet omlaag, want dat spaart mensenlevens.
- De maximumsnelheid moet omhoog, want dat stimuleert onze economie.

In het eerste geval is het verzwegen argument:

- Als we een maatregel kunnen bedenken die mensenlevens spaart, dan moeten we die maatregel beslist uitvoeren.

In het tweede geval:

- Als we een maatregel kunnen bedenken die de economie stimuleert, dan moeten we die maatregel beslist uitvoeren.

Veel mensen zullen het eerder eens zijn met het eerste dan met het tweede argument. Gelukkig mag iedereen dat helemaal zelf weten! Het is intussen geen harde logica meer, waar iedereen zich wel bij neer moet leggen. Nee, in bovenstaand voorbeeld gaat het om het afwegen van voor en tegen. Nog even over het voorbeeld van de maximumsnelheid: in beide gevallen noemde de spreker een voordeel van de maatregel die hij voorstelde. Dat is een soort argument dat de meeste mensen zal aanspreken. Omdat het zo vaak voorkomt, hebben we dit een standaardnaam gegeven: argumentatie op basis van voor- en nadelen.

In de module Lezen (zie 2.13) zijn we verder nog tegengekomen: argumentatie op basis van oorzaak en gevolg, argumentatie op basis van overeenkomst (vergelijking). Andere standaardvormen zijn argumentatie op basis van feiten, argumentatie op grond van autoriteit.

ARGUMENTEN EN SUBARGUMENTEN, TEGENARGUMENTEN EN WEERLEGGINGEN

Vaak heeft een argument dat je aanvoert om je stelling te ondersteunen, zelf ook weer ondersteuning nodig. Een voorbeeld:

Stelling: De maximumsnelheid moet omlaag.

Argument: Dat spaart mensenlevens.

Misschien denkt de lezer nu: Is dat wel zo? Spaart het verlagen van de maximumsnelheid echt mensenlevens? Om hem ervan te overtuigen dat je argument deugdelijk is, gebruik je een subargument.

Subargument: In Zweden is het aantal verkeersdoden met 20% gedaald na verlaging van de maximumsnelheid.

Een ander argument voor dezelfde stelling (De maximumsnelheid moet omlaag):

Argument: Dat spaart brandstof.

Voor de lezer die niet onmiddellijk snapt waarom dat wenselijk is, voeg je eraan toe:

Subargument 1: Dat is goed voor onze portemonnee

Subargument 2: Dat is beter voor het milieu.

Intussen kan het gebeuren dat de lezer zelf gaat nadenken en bijvoorbeeld op het volgende idee komt:

Tegenargument: Een lagere maximumsnelheid is slecht voor onze economie.

Een gehaaide schrijver voelt dat aankomen. Hij maakt het tegenargument onschadelijk door het zelf naar voren te brengen, samen met een weerlegging.

Weerlegging: Mensenlevens wegen echter zwaarder dan economisch voordeel.

Tabel 1 bevat nog eens precies dezelfde argumenten, maar dan handig bij elkaar gezet in een zogenaamd argumentatieschema.

Stelling	De maximumsnelheid moet omlaag	
Argument	A1. Dat spaart mensenlevens	A1.1 In Zweden is het aantal verkeersdoden met 20% gedaald na verlaging van de maximumsnelheid
Argument	A2. Daardoor gebruiken we minder brandstof	A2.1 Dat spaart geld
		A2.2 Dat is goed voor het milieu
Tegenargument	T1. Een lagere maximumsnelheid is slecht voor onze economie.	T1.1 (weerlegging) Maar mensenlevens wegen zwaarder dan economisch voordeel

HET ARGUMENTATIESCHEMA: DE OPZET VAN JE BETOOG

Een argumentatieschema is een prachtige manier om je stelling en de volledige argumentatie die je gaat gebruiken op een rijtje te zetten. Hierboven hebben we dit schema de ruggengraat van je betoog genoemd. Maak je argumentatieschema voordat je met het eigenlijke schrijfwerk begint.

Het maken van een argumentatieschema is stap 2 van het stappenplan. (zie 3.2) Bij deze stap moet je jezelf de volgende vragen stellen:

- Wat vind ik eigenlijk zelf?
- Is mijn argumentatie redelijk?
- Heb ik minimaal drie argumenten?
- Wat is de meest logische volgorde in de opbouw van mijn argumentatie?
- Zijn er nog voor de hand liggende argumenten of tegenargumenten die ik over het hoofd gezien heb?

3.4 SCHRIJVEN IN GROTE LIJNEN: DE STRUCTUUR VAN EEN TEKST

Bij stap 3, het schrijven in grote lijnen, geef je vorm aan de tekst. In deze module gebruiken we de volgende standaardvorm.

Inleiding

Vangt de aandacht van de lezer. Introduceert het onderwerp en de stelling

Kern

1. Argumenten (+ uitwerking)
2. Tegenargumenten + weerlegging

Slot

Conclusie (herhaling van de stelling, een aanbeveling of een toekomstverwachting)

Doet de lezer op een nette manier uitgeleide.

INLEIDING

De inleiding is misschien wel het moeilijkst om te schrijven. Een leeg blad papier kan angstaanjagend werken. Daarom besteden we extra aandacht aan het schrijven van een goede inleiding.

Eerst moet je weten wat je met de inleiding wil. Ga ervan uit dat jouw inleiding minstens twee van de volgende functies moet hebben.

- De lezer uitnodigen om dóór te lezen. Stel je voor dat jouw betoog in een krant staat. Het eerste wat de lezer dan ziet, is de titel. Is die interessant genoeg, dan begint hij aan de inleiding. Dat is dus jouw kans om 'm bij z'n kladden te pakken!
- De lezer welwillend stemmen. In een betoog wil je de lezer overtuigen. Dat zal gemakkelijker lukken als hij de schrijver (jou dus) een beetje aardig vindt.
- Het onderwerp bij de lezer introduceren.
- Aangeven waarom je juist nu over dit onderwerp schrijft. Wat is de actuele aanleiding?
- Bij een lange tekst: aankondigen hoe de tekst is opgebouwd. Voor het betoog dat jullie bij deze module gaan schrijven (500 tot 700 woorden), mag je dit doen, maar nodig is het niet.

Dat is nogal wat voor niet meer dan één alinea. Gelukkig bestaan er standaardmanieren om het probleem van de inleiding te tackelen. Hier komen er een paar, met voorbeelden die als begin zouden kunnen dienen bij een betoog over kernenergie. Soms kun je al aan de eerste zin zien of de schrijver voor of tegen is!

1. Begin met een vraag.

- a. Welke energiebron gaat de wereld gebruiken als de olie op is?
- b. Herinnert u zich nog de kolenkachel?

2. De retorische vraag.

- c. Een plutoniumstaat, ziet u het voor zich?
- d. Herinnert u zich de ramp in Tsjernobyl?

3. Met de deur in huis vallen: je stelling is de eerste zin.

- e. Kernenergie, we moeten er maar niet aan beginnen.
- f. Kernenergie, uiteindelijk kunnen we niet zonder.

4. Begin met een uitdagende of shockerende openingszin.

- g. De Don Quichote van tegenwoordig strijdt vóór windmolens.
- h. Turf en trapautootjes hebben de toekomst. Tenminste, als het aan de tegenstanders van kernenergie ligt.

5. Begin met de aanleiding voor je betoog, of met een anekdote.

- i. De wereld van nu draait op olie. Olie wordt in gigantische hoeveelheden uit de grond gehaald. Totdat ze op is.
- j. Het was 1986. We zaten dicht op elkaar in de kelderkast naar de radio te luisteren. Hoe stond de wind? Wanneer zou de radioactieve wolk boven Nederland komen?

KERN (ARGUMENTATIE)

In het middenstuk van je betoog staan alle argumenten uit je argumentatieschema. Per alinea één argument, met eventuele subargumenten. Dit geldt niet voor de alinea's met de tegenargumenten. In elk van die alinea's moet je zowel het tegenargument als de weerlegging daarvan opnemen. Belangrijk is een natuurlijke overgang tussen de inleiding en de kern en later tussen de kern en het slot. Het gaat natuurlijk steeds over hetzelfde onderwerp, maar toch moet duidelijk zijn dat er bij de kern ook echt een nieuw tekstgedeelte begint. Dat kan bijvoorbeeld door een witregel tussen inleiding en kern.

Een goede alinea heeft altijd een kernzin. Deze zin bevat de belangrijkste informatie uit die alinea. De kernzin staat vaak aan het begin van de alinea, maar kan ook aan het einde staan. De andere zinnen van de alinea zijn aanvullende zinnen, die samen een harmonieus geheel vormen. Elke alinea heeft dus maar één hoofdmededeling.

Nederlands Schrijven

WOLFERT VAN BORSELEN

Tussen de zinnen in een alinea, en tussen de alinea's onderling, bestaat een logisch verband. Je kunt de verbanden tussen alinea's op verschillende manieren aangeven:

- met behulp van verwijswwoorden
- met behulp van signaalwoorden

Elementen betoog	Verband	Signaalwoorden
	Opsomming	en, ook, tevens, bovendien, daarnaast
	Tegenstelling	(weliswaar...) maar, echter, niettemin, toch, desondanks
	Tijd	eerst, dan, daarna, toen, vroeger, voordat
	Oorzaak / gevolg	door(dat), daardoor, ... had / heeft tot gevolg, wegens
	Toelichting / voorbeeld	zo, bijvoorbeeld, zoals, neem nou, ter illustratie, u kent het wel, ter verduidelijking
	Voorwaarde	als, indien, wanneer, in het geval, mits
	Doel / middel	om ... te, door te, opdat, door middel van, daarmee, daartoe, teneinde, met als doel
	Samenvatting	kortom, samenvattend, samengevat, met andere woorden, al met al
	Conclusie	dus, daarom, dat houdt in, concluderend, slotsom
	Reden / verklaring	daarom, want, omdat, dus, immers, namelijk, dat blijkt uit, hierom, derhalve
	Vergelijking	net als, zoals, evenals, vergeleken met

SLOT

Een betoog eindigt met een conclusie. Die is bijna even moeilijk te schrijven als de inleiding. Met de inleiding heb je de lezer gevangen, bij de conclusie moet je weer op een nette manier van hem af zien te komen. De lezer moet het gevoel krijgen dat het onderwerp in het slot mooi afgerond wordt. Je moet er dus voor zorgen dat de boodschap van je tekst blijft hangen. Mooi is het, als je slot aansluit op je inleiding. Dan is de cirkel rond.

Als je betoog een overwegend negatieve strekking heeft, dan is het slot een goede plek om aan te stippen waar het volgens jou wél naar toe moet(aanbeveling). Bijvoorbeeld:

(Laatste gedeelte van het betoog "Allochtone studenten hebben geen aparte behandeling nodig", Leo Prick, NRC Handelsblad 26 juni 2010).

(...) Het toverwoord 'rendement' in combinatie met 'allochtoon': samen zorgen ze ervoor dat zowel op het ministerie als binnen de hogescholen de subsidiekransen worden opengezet. Maar uiteindelijk werkt dat beleid natuurlijk averechts. Allochtone studenten zijn er niet bij gebaat altijd maar weer te worden behandeld als speciale gevallen. Het voortdurend benadrukken van de verschillen staat hun integratie in de weg.

De beste maatregel om het studierendement voor alle studenten te verbeteren is alle beschikbare gelden te besteden aan het onderwijs zelf. En dus onmiddellijk te stoppen met geld te besteden aan dat opgeblazen diversiteitsprobleem.

Een derde manier om een betoog af te sluiten, is om een toekomstverwachting te formuleren.

3.5 SCHRIJVEN IN DETAIL

Een waarschuwing: het is niet de bedoeling dat de kreten "argument 1", "argument 2" (enzovoort) straks letterlijk in je tekst voorkomen. Als het argumentatieschema het skelet van je betoog is, dan kun je dat vergelijken met een botje dat door de huid heen steekt. Of, een andere vergelijking, het is alsof je op de motorkap van een auto het woord "motorkap" zou schrijven. Het is sowieso ongewenst om termen uit de theorie in je betoog op te nemen. Dat betekent dat zinnen als 'in dit opstel ga ik het hebben over', 'mijn stelling is dus....' en 'mijn conclusie is...' vermeden moeten worden.

Het werken met opsommingstekens is in een betoog ten strengste verboden. Schrijf al je argumenten uit.

Nederlands Schrijven

W O L F E R T V A N B O R S E L E N

STIJL

Als je aan deze stap toe bent, dan ben je al een heel eind gevorderd met het schrijven van je betoog. Toch kan het voorkomen dat je niet helemaal tevreden bent met de tekst die onder je handen – of op je beeldscherm – aan het groeien is. Ook al heb je een goed argumentatieschema en weet je precies hoe je inleiding en slot gaat aanpakken, het kan zijn dat je gewoon niet tevreden bent met je eigen zinnen. Dat is dan waarschijnlijk een kwestie van stijl.

De algemene raadgeving ten aanzien van stijl is: schrijf in je eigen stijl. In principe mag je daarbij uitgaan van de spreektaal, want het Nederlands kent niet, zoals sommige andere talen (Frans, Chinees) een schrijftaal die totaal verschilt van de spreektaal. Een goede tekst kan het goed verdragen om voorgelezen te worden. Wel moet je bij het schrijven preciezer zijn dan bij het spreken. Gebruik goedlopende zinnen en vermijd woordjes zoals 'nou', 'best wel', enzovoort.

Hieronder worden de volgende elementen van stijl behandeld: zinsbouw, zinslengte, synoniemen, passief/actief.

ZINSLENGTE

Wie heeft er wel eens medelijden met de koning?

Om de toenemende droogte, die het gevolg is van de klimaatverandering, het hoofd te bieden, overweegt de regering in de komende tien jaar over te gaan tot de aanleg van beregeningsinstallaties die de land- en tuinbouw ook onder die verslechterde omstandigheden kunnen faciliteren.

Ieder jaar, op de derde dinsdag van september, verlangen wij van ons staatshoofd dat hij dergelijke zinnen uitspreekt. Terwijl het zoveel gemakkelijker en verstaanbaarder zou kunnen!

Door de klimaatverandering wordt het in ons land steeds droger. Daarom overweegt de regering in de komende tien jaar beregeningsinstallaties aan te leggen. Op die manier kunnen we ook in de verslechterde omstandigheden land- en tuinbouw mogelijk maken.

SYNONIEMEN

Vergelijk de volgende stukjes tekst:

- A. Iedereen bezoekt op enig moment in zijn leven een dokter. De meeste mensen treden de dokter met spanning tegemoet. Het is dan ook niet niks: op een moment dat je je heel onzeker voelt, moet je werkelijk je hele hart voor de dokter uitstorten.
- B. Iedereen bezoekt op enig moment in zijn leven een dokter. De meeste mensen treden de arts met spanning tegemoet. Het is dan ook niet niks: op een moment dat je je heel onzeker voelt, moet je werkelijk je hele hart voor de geneesheer uitstorten.

In de eerste tekst komt in iedere zin het woord 'dokter' voor. Dat is een beetje eentonig om te lezen. Daarom is het goed als je bij het schrijven de beschikking hebt over een groot arsenaal van synoniemen. Merk op dat die synoniemen in tekst B steeds deftiger worden, zodat je de schroom van de patiënt kunt begrijpen.

Wees je er wel van bewust dat overdaad, ook hier, kan schaden. Bijvoorbeeld:

Op de vooravond van de slag bij Waterloo kon Napoleon de slaap niet vatten. De kleine korporaal overdacht hoe zijn leven sinds de Franse revolutie was verlopen. Roem en eer zijn maar een dun laagje vernis, overpeinsde de keizer aller Fransen. Ook al was hij dan duizendmaal de geniale strateeg, toch voelde de Corsicaan zich nietig tegenover het dreigende noodlot.

Als je niet goed oplet, dan zou je bijna over het hoofd zien dat Napoleon, de kleine korporaal, de keizer aller Fransen, de geniale strateeg en de Corsicaan één en dezelfde persoon zijn. Als je ooit de neiging voelt om zo te schrijven ('bloemrijk' is een naam ervoor, maar 'melig' zou misschien beter passen), houd je dan in. Het is veel beter om één of twee keer 'Napoleon' te schrijven, en voor de rest 'hij'.

PASSIEVE ZINNEN

Passieve zinnen kun je beter vermijden. Daar zijn twee redenen voor. Ten eerste hebben passieve zinnen iets vaags, omdat het onduidelijk blijft wie iets doet, wie er verantwoordelijk is. Ten tweede is de passieve formulering omslachtiger.

3.6 HERLEZEN EN VERBETEREN

HERLEZEN

In het begin van deze module hebben we gesteld dat de eerste en laatste les bij het schrijven is:

Schrijf vrijuit, maar léés wat je schrijft!

We zijn nu aan de laatste les toe. Het betoog is klaar, maar we willen de kwaliteit nog zoveel mogelijk verbeteren.

Als je je betoog (in klad!) af hebt, ga je het hardop doorlezen. Het beste is als je iemand (een medeleerling, een familielid) bereid vindt om naar je te luisteren. Een ander goed idee is om er een tekst bij te halen die je onlangs zelf hebt geschreven, en die door je docent is nagekeken. Zo kom je erachter welke fouten je geneigd bent te maken.

Wees tenslotte ook kritisch naar jezelf en denk niet te gauw dat het zo wel goed is.

Verwacht ook niet dat de spellingscontrole van Word je spelfouten uit de tekst zal halen. Dat programma kan namelijk alleen zien of een woord een correct gespeld Nederlands woord is, niet of het op deze plaats correct gespeld is. Een voorbeeld van een zin met erg veel spelfouten, waar Word geen bezwaar tegen heeft:

FOUT: Gisteren is op de weeg die na het school gebouw lijd is een ongeluk gebeurt.
(Gisteren is op de weg die naar het schoolgebouw leidt, een ongeluk gebeurd)

EISEN AAN JE TEKST

Checklist voor de verdere verzorging van je tekst.

- Zijn de titel en (eventueel) de ondertitel duidelijk te zien?
- Is de inleiding duidelijk te onderscheiden? Gebruik eventueel een vette letter.
- Zijn de alinea's goed te onderscheiden?
- Is het slot duidelijk te onderscheiden?

EEN SCHIP OP HET STRAND IS EEN BAKEN IN ZEE

Onderstaand een overzicht van de fouten zoals die voorkwamen in een opstel, gemaakt door een 4e klas twee op de Wolfert (2010). Het is niet ondenkbaar¹ dat één of meer van deze fouten jouw 'opstel in grote lijnen' ontsieren. Gelukkig is er nog tijd om ze op te sporen!

¹ Goed Nederlands is "niet ondenkbaar" of "niet denkbeeldig". "Niet ondenkbaar" betekent dat je je kunt indenken dat zoiets zou kunnen gebeuren. "Niet denkbeeldig" betekent dat iets geen droombeeld is, maar (vermoedelijke) realiteit. "Niet ondenkbeeldig" is een taalfout van de buitencategorie.

Simpele taalfouten: spelfouten, fouten in werkwoordsvormen

- leiden/lijden
- rede/reden
- Maar nu zijn de tijden verandert, innovatie is belangrijker dan ooit
- Zij begrijpen niet wat er bedoelt wordt
- Nu kan Nederland weten wat er echt is gebeurt

Anglicismen

- op een internationale level
- disrespectful
- Quotatie: “
- een schading van zijn privacy
- Pubers zijn vaak niet bewust van de gevaren in het verkeer
- (...) criminaal gedrag (...)

De/het, deze/die, meervoud/enkelvoud fouten, zijn/haar, mensen waaraan (...)

- een strenge, zwaarbeveiligde verblijf
- Het beeld dat de media creëert (...)
- De partij zet zijn mening om in beleid
- Een kaart dat geldig is...
- mensen waarop deze argumenten niet van toepassing zijn
- Nadeel van dit is wel... (kan ook bij de anglicismen)
- De bestuurders van een bromfiets is een kwetsbare doelgroep (...)

Woordkeus

- de consequenties ten opzichte van vrouwen
- goede vorderingen ten opzichte van vrouwenemancipatie
- die niet relevant zijn tot waar hun interesses liggen
- (...) om democratie te forceren op een volk dat hier nog niet klaar voor is
- spermadonateurs
- Ons referentiekader beschouwt internet als een gegeven
- Hij heeft zich geschikt gesteld als donor
- In dit betoog ga ik dit wetsvoorstel weerleggen.
- De kosten van het onderhoud van het poortjessysteem zijn ook een bron voor de hogere energierekening
- Veel Nederlanders hebben nog geen donordocil ingevuld
- Daardoor kunnen vele levens bespaard worden
- Ieder kind houdt bijna van dansen maar al op vroege leeftijd wordt er schaamte bij gedaan (...)

- Het met deze regeling beoogde resultaat wordt niet behaald
- behulp/hulp (goed is: met behulp van iets, met hulp van iemand)
- (over euthanasie) Het is geenszins makkelijk om het te krijgen.
- De mensen staan er vrij in om te doen wat zij willen
- In grote getalen worden gevallen van jeugdobesitas gemeld

Te lange zinnen, het te mooi willen zeggen, en andere ontsporingen

- Vanaf 1 maart 2010 is ingevoerd dat alle brommobielen, snorfietsen en bromfietsen van de categorie Am2 en Am4 een verplicht praktijkexamen moet worden afgenomen om een rijbewijs te halen
- Niemand, sterker nog, niemand heeft in Afghanistan iets te zoeken
- Het is van noodzakelijk belang dat er veranderingen moeten komen (2 fouten)
- landen die niet-westers zijn
- Schoolprestaties zullen stijgen waarna de volgende generatie een goede studie zal kunnen volgen en later ook een goede baan
- Uit onderzoek blijkt dat jongeren tussen de leeftijd van 16 en 18 jaar steeds minder drinken, en een verhoging van minderjarigen
- Als alle kinderen bijgebracht zouden worden op de basisschool dat het schoonheidsideaal van de media onrealistisch is, (...)
- Dit alles is veel meer gebaseerd op de werkelijkheid en realiteit
- Een gezonde eetstijl leidt tot betere prestaties dan kinderen met een ongezonde eetstijl
- Er is nog steeds een groot getal van mensen die overlijden aan overmatig drankgebruik

En dan nog...

De opstellen staan vol met "aanhalingstekens", bijvoorbeeld:

- De een zijn dood is de ander zijn "leven".

3.7 HET SCHOOLEXAMEN GEDOCUMENTEERD SCHRIJVEN

Dit jaar hebben we gekozen voor een ander format. De afgelopen jaren heb je geoefend met het schrijven van een betoog over een stelling die je zelf gekozen had, op basis van documentatie die je zelf verzameld had, waarbij je de ene keer wel en de andere keer niet de verzamelde documentatie mocht gebruiken tijdens het schrijven van je betoog. Vanaf dit jaar hoef je je onderwerp niet meer zelf te kiezen en ook het materiaal hoef je niet meer te zoeken. Sterker nog – dat mag je ook niet meer. Je examendocenten bepalen het onderwerp en de stelling en verzamelen bruikbaar materiaal voor je. Je

krijgt in december wel min of meer het thema te horen, zodat je je al wel een beetje kunt inlezen. Het materiaal krijg je echter pas op de dag van je SE uitgereikt. Dan kun je je inlezen en aantekeningen maken. Vervolgens schrijf je in een betoog over de stelling die je krijgt aangereikt. Het documentatiemateriaal mag je daarbij niet meer gebruiken.

Het afgelopen jaar is gebleken dat een pauze tussen lezen en schrijven niet werkte. Jullie voorgangers wilden – nadat ze het voorbereidende leeswerk hadden gedaan – direct aan de slag met het schrijven van een betoog. Van een pauze is dit jaar daarom geen sprake meer. Voor het inleeswerk en het schrijfproces heb je in totaal 270 minuten.

Het maken van een schema en een kladversie is overigens verplicht. Die moet je ook allebei aan het eind van de examenzitting inleveren. Het kan voorkomen dat er te weinig tijd blijkt te zijn om de netversie af te ronden. Dan moet op de kladversie aangegeven worden vanaf welke plek die versie geldt als netversie. Uiteraard moet ook op de netversie worden vermeld dat er op de kladversie moet worden verder gelezen.

OEFENBETOOG

Ergens in oktober of november moet je tijdens een werkmiddag een oefenbetoog schrijven. Ook dat is een gedocumenteerd opstel. Het verschil met het SE is dat je voor het oefenbetoog wel zelf een onderwerp, een stelling en documentatie moet zoeken. Het is namelijk onder schooltijd niet mogelijk om je een opstel te laten schrijven in drie uur en je dan daarvoor ook nog eens twee uur voorbereidingstijd te geven.

Het achtergrondmateriaal dat je verzamelt, moet aan de volgende voorwaarden voldoen:

- Minimaal 15 pagina's tekst
- Minimaal 6 verschillende artikelen
- Minimaal 4 verschillende bronnen (kranten, tijdschriften, vakbladen, internet)
- Oorspronkelijk in het Nederlands geschreven
- Niet uit Spits of Metro

Je levert het informatiemateriaal uiterlijk een week voor de datum van de werkmiddag bij je docent in. Die controleert het en geeft het zo snel mogelijk weer aan je terug. Je kunt het materiaal dan nog thuis lezen, je kunt er argumenten voor en tegen uithalen, je kunt op zoek gaan naar informatie om je opstel mee te beginnen en om je opstel mee af te sluiten, je kunt proberen voorbeelden te vinden, die je kunt gebruiken in je opstel. Tijdens het schrijven van het oefenopstel mag je het documentatiemateriaal niet gebruiken. Dat mag je tijdens het schrijven van je SE-betoog immers ook niet.

Nederlands Schrijven

W O L F E R T V A N B O R S E L E N

Wat je thuis doet, kun je vergelijken met de twee uur voorbereiding op de dag van het SE. We raden je dan ook aan die voorbereiding serieus te nemen.

Het oefenopstel is – zoals je weet – een handelingsdeel en moet dus uiteindelijk naar behoren zijn. Een onvoldoende opstel moet dus herschreven worden, net zo lang tot het voldoende is. Een reden te meer om het gelijk goed te doen en je er bij de voorbereiding niet met een jantje-van-leiden vanaf te maken.

4. MODULE LITERATUUR

4.1 INLEIDING

Nu je twee jaar 'literatuur voor volwassenen' achter de rug hebt, zal het lezen van deze categorie boeken je vast wat makkelijker afgaan en heb je hopelijk geleerd om de manier waarop schrijvers met hun onderwerp en ideeën omgaan, te waarderen. Je hebt inmiddels een leesdossier opgebouwd, dat bestaat uit 6 moderne werken, 2 'oude' boeken en een poëzieverslag. Daar zullen in de loop van dit schooljaar drie moderne bijkomen.

Het 'literaire' programma van dit jaar ziet er als volgt uit:

1. het leesdossier
 - o leesverslagen
2. de literatuurgeschiedenis
 - o opdrachten over de literatuur van de twintigste en eenentwintigste eeuw
3. poëzieanalyse
 - o het begrippenapparaat
 - o oefengedichten

Voordat we beginnen aan deel III van de geschiedenis van de Nederlandse literatuur, waarbij je kunt spreken van een chronologische benadering van de literatuur, hebben we voor de volledigheid ook de indeling van de literatuur op basis van inhoud en vorm die al te vinden was in de syllabus van de 4^e en 5^e klas, in deze syllabus opgenomen. Het gaat hier immers om een aantal grondbeginselen van de literatuur en dus kan het geen kwaad een en ander nog eens op een rijtje te zetten.

4.2 HET LEESDOSSIER

Zoals je weet is het leesdossier een handelingsdeel dat je voor Nederlands in orde moet maken. In het kader van dat leesdossier moet je een aantal opdrachten uitvoeren, die aan het eind van het jaar allemaal als voldoende beoordeeld zijn door je docent. Dat leesdossier moet 'naar behoren' zijn.

INHOUD

In het leesdossier verzamel je al die producten die je in de loop van het jaar maakt en die van belang zijn voor het mondelinge literatuurexamen dat je in (t)vwo 6 aflegt. In de vierde en vijfde klas heb je

gewerkt aan deel 1 en 2 van je leesdossier en in de zesde werk je aan deel 3. Dossier 1, 2 & 3 samen vormen de stof voor dat mondelinge SE Literatuur. Dat mondeling houdt in dat in 25 minuten een aantal van de 12 boeken die je gelezen hebt, besproken worden en dat er vragen gesteld kunnen worden over de literatuurgeschiedenis waar je in de drie jaren van de Tweede Fase aandacht aan hebt besteed.

Het belangrijkste onderdeel van je leesdossier wordt gevormd door een verzameling van 12 leesverslagen die je in de loop van je verblijf in de Tweede Fase aanlegt. De criteria voor je leesdossier zijn:

- In de 4e klas lees je vier boeken, in de 5e klas vijf en in de 6e klas 3
 - In de 4e: 1 'oud' boek en 3 moderne
 - In de 5e: 1 'oud' boek, 3 moderne en een poëziebundel
 - In de 6e: 3 moderne boeken
- Je mag maximaal één keer 2 boeken van dezelfde schrijver lezen (dus niet 2 boeken van W.F. Hermans en 2 boeken van Jan Wolkers)
- Voor de keuze van de 12 boeken ben je aangewezen op de keuzelijst die je verderop in deze syllabus vindt
 - In de 4e kun je boeken kiezen met de aanduiding 4 en 456
 - In de 5e en de 6e klas is je keuze beperkt tot boeken met de aanduiding 56

Naast de boekverslagen moet er in je leesdossier een volgens de daarvoor geldende regels opgestelde literatuurlijst te vinden zijn (in tweevoud), alsmede een overzicht van de Nederlandse literatuurgeschiedenis en enkele schrijfproducten.

Het leesdossier moet voor afname van het mondeling de volgende inhoud hebben:

- Een literatuurlijst: de lijst van alle boeken die je gelezen hebt in de bovenbouw (zie 4.3)
- Het dossier van V4
 - Je leesautobiografie
 - 3 'moderne' leesverslagen
 - 1 'oud' leesverslag
 - Een overzicht van middeleeuwen en renaissance
 - Een literair essay/balansverslag
- Het dossier van V5
 - 3 'moderne' leesverslagen

- 1 'oud' leesverslag
 - 1 poëzieverslag
 - Een overzicht van de verlichting en de romantiek
 - Een literair essay/balansverslag
- Het dossier van V6
 - 3 'moderne' leesverslagen
 - Opdrachten bij de literatuur van de 20^e en 21^e eeuw

Voor de afspraken met betrekking tot het inleveren van (onderdelen van) je leesdossier verwijzen we je naar de inleiding van deze syllabus (1.2, 1.3 en 1.4).

4.3 DE LITERATUURLIJST

Op je literatuurlijst - die een overzicht moet bieden van de boeken die je hebt gelezen in de 4^e, 5^e en in de 6^e klas - moeten de volgende gegevens in de hieronder vermelde volgorde te vinden zijn:

- Eerst de gegevens van de twee oude literaire werken (in chronologische volgorde)
- Vervolgens de gegevens van de 9 literaire werken van na 1916
- Na elke titel de gegevens van de bij die werken gelezen recensies (dit geldt alleen voor de moderne boeken)
- Ten slotte de informatie over de poëziebundel die je gelezen hebt

De lijst moet in het bekende lettertype met de bekende lettergrootte en met inachtneming van de bekende regelafstand worden opgemaakt.

Bovenstaande resulteert in de volgende lay-out:

1.	auteur (vet)
(oud boek)	- titel boek (vet)
serie, uitgeverij, plaats, jaartal, gebruikte druk
2.	auteur (vet)
(modern boek)	- titel boek (vet)
serie, uitgeverij, plaats, jaartal, gebruikte druk
	auteur artikel 1 (vet)	- titel artikel (vet)
bron (krant, tijdschrift), datum
	auteur artikel 2 (vet)	- titel artikel (vet)
bron (krant, tijdschrift), datum

enzovoort

Een voorbeeld:

1.	anoniem	- Mariken van Nieumeghen
Tekst en vertaling, uitgeverij Taal en Teken,
Leeuwarden, 2005, achtste druk
2.	Gerard Reve	- De avonden
De Grote Lijsters, Wolters-Noordhoff BV, Groningen,
1992
	L. Vandenhaute	- Een ingehouden oerkreet
De Morgen, 2006
	A. v. Benthem Jutting	- De avonden: bominslag die ook nu nog
steeds naklinkt
Het Parool, 1972

Omdat je nogal wat gegevens moet vermelden bij de gelezen boeken en recensies en die gegevens achteraf soms moeilijk te achterhalen zijn, is het belangrijk dat je die ook vermeldt in je leesverslag.

Op de dag dat je je laatste leesverslag inlevert, moet je ook je literatuurlijst **in tweevoud** aan je docent overhandigen. Een ervan is voor hem, de andere blijft in het dossier.

4.4 BOEKKEUZE

Net als in de vierde en vijfde klas zul je je vooral gaan bezighouden met het lezen van moderne literatuur. Je gaat drie boeken lezen en analyseren die in de 20ste of 21ste eeuw geschreven zijn. Je moet daarvoor drie keer een keuze maken uit de keuzelijst die als bijlage aan deze syllabus is toegevoegd. Dit jaar mag je alleen maar een keuze maken uit de boeken die aanduiding '56' hebben. Het kiezen van andere boeken is in principe niet toegestaan, maar in overleg met de docent kan in uitzonderlijke gevallen van dit principe afgeweken worden.

4.5 HET LEESVERSLAG MODERNE LITERATUUR

Een leesdossier bestaat dus o.a. uit 12 boekverslagen; twee daarvan zijn een bespreking van een boek van vóór 1916, een daarvan is een poëzieverslag en de andere hebben boeken uit de 20ste en/of 21^e

eeuw als onderwerp. Van deze 9 boeken moet een verslag gemaakt worden volgens een vast model. De eisen die aan die aan die verslagen worden gesteld, zijn neergelegd in onderstaand overzicht:

INHOUD:

1 **voorblad** met

- auteur
- titel
- (linksonder) je naam, de naam van de school & je klas
- (eventueel een afbeelding ter illustratie)

2 **gegevens literaire werk:**

- auteur
- titel
- uitgeverij
- plaats van uitgave
- jaartal van uitgave
- (eventueel) serie (bijv. Grote Lijsters)
- gebruikte druk

3 **gegevens gelezen recensies**

- auteur
- titel
- bron (bijvoorbeeld krant)
- datum van verschijnen

4 **samenvatting**

Vat het verhaal samen in ongeveer 150 à 250 woorden, waarin vooral begin, hoogtepunt en afloop worden belicht. Je mag ook een samenvatting van het internet 'plukken'.

5 **essayistisch ervaringsverslag**

Schrijf een met goede argumenten onderbouwd essay van 600 à 750 woorden waarbij je ingaat op je verwachtingen vooraf, je gedachten en gevoelens tijdens het lezen en je mening achteraf. Maak gebruik van voorbeeldsituaties en citaten om je mening te ondersteunen. Het essay moet onder andere een bespreking inhouden van **personen**, **thematiek** en **maatschappijbeeld**.

6 recensiebespreking

Zoek twee recensies die geschreven zijn over het door jou gelezen literaire werk. Recensies zijn te vinden in de mediatheek van de Wolfert en in de bibliotheek in de stad (beide beschikken over Literom, een zeer uitgebreide verzameling van recensies). Verder kun je natuurlijk op het internet terecht (o.a. op de sites van kranten als *de Volkskrant* en de *NRC*).

Die recensies zijn belangrijk: ze laten zien hoe een professional (want dat is een recensent) denkt over het boek dat jij gelezen hebt. De informatie die in de recensies te vinden is, kun je leggen naast de mening en de argumenten die jij in je essay hebt verwoord. Wellicht levert dat nieuwe inzichten op.

Tip:

lees niet eerst de recensies en daarna het boek. Vorm eerst je eigen mening, voordat je kennis neemt van die van anderen.

Het is de bedoeling dat je van die recensies een soort samenvatting maakt, waarin je bespreekt of de auteur van de recensies positief of negatief is over het door hem besproken boek. Verder moet je aangeven welke argumenten hij daarvoor gebruikt en of je het eens bent met die mening en argumenten (inclusief motivatie).

Let op! Je moet een kopie van de verwerkte recensies samen met je leesverslag inleveren.

VORM

De papieren versie

1. Elk verslag moet op blanco A4-papier worden afgedrukt;
2. Het gehele leesdossier en dus ook de leesverslagen hebben zoals eerder in de syllabus aangegeven (zie 1.2 *Het inleveren van gemaakt werk*) een voorgeschreven lay-out. Elk verslag moet op dezelfde wijze worden vormgegeven;
3. De pagina's moeten worden genummerd;
4. Alles moet worden opgeslagen in een 23-rings multomap (het leesdossier) en in plastic zichtmappen

De digitale versie

Zie 1.2

4.6 HET POËZIEVERSLAG

INLEIDING

In het tweede trimester heb je kennisgemaakt met de Nederlandse poëzie. Je hebt Angel Dust en Johnson Brothers Ltd. geanalyseerd met behulp van een begrippenapparaat. Wellicht dat je nu een idee hebt van de manier waarop je een gedicht moet benaderen om te kunnen doorgronden wat bij eerste lezing van het gedicht vaak nog totaal onduidelijk is. Poëzie begrijpen is vaak geen eenvoudige opgave, maar oefening baart kunst. Dat is een van de redenen waarom we het maken van een poëzieverslag op het programma gezet hebben. Je kunt voor het maken van je keuze voor een poëziebundel terecht in de keuzelijst Nederlandse literatuur verderop in deze syllabus. Een eigen bundel samenstellen mag ook, maar dan wel in overleg met je docent.

OPZET

Keuzemogelijkheden:

- Een bestaande bundel van 1 dichter
- Een bestaande verzameling gedichten van 1 dichter
- Een zelf samengestelde bundel gedichten van 1 dichter
- Een bestaande verzameling gedichten van meerdere dichters
- Een zelf samengestelde bundel gedichten van meerdere dichters
- Een bundel van zelfgeschreven gedichten

Bij elk van deze mogelijkheden geldt dat de bundel minimaal moet bestaan uit 15 gedichten. Je moet hierbij wel alle gedichten opnemen in je bundel.

Het verslag:

1. primaire gegevens (zie ook: *Het leesverslag moderne literatuur*, punt 1 en 2)
2. aantal gedichten, verdeling in hoofdstukken of afdelingen
3. verklaring van de titel van de bundel, toegepast op de inhoud daarvan (indien mogelijk)
4. analyse van 3 zelfgekozen gedichten
5. essayistisch ervaringsverslag over:
 - a. de hele bundel
 - b. de gekozen gedichten
 - c. het op deze manier omgaan met poëzie
 - d. de schrijver (optioneel)

Sommige opdrachten zijn moeilijker uit te voeren indien niet gekozen is voor gedichten van 1 dichter of voor een verzameling van gedichten rond 1 thema. Dat geldt vooral voor de opdracht om op zoek te gaan naar verschillen en overeenkomsten tussen gedichten.

Ad. 1

Noteer van de bundel:

- de auteur
- de titel
- uitgever, plaats, jaartal van uitgave
- gebruikte druk

Indien je zelf een bundel hebt samengesteld, moet je de gegevens van alle geselecteerde gedichten noteren(uit welke bundel, van welke auteur, enzovoorts....).Vanzelfsprekend voeg je alle gedichten toe.

Ad.2

Soms zijn de gedichten onderverdeeld in afdelingen. Deze indeling moet in kaart gebracht worden: hoeveel afdelingen zijn er, welke titels dragen ze en - het belangrijkste - op welk criterium is deze indeling gebaseerd?

Ad. 3

Leg de betekenis van de titel uit en verklaar wat hij met de inhoud van de bundel te maken heeft.

Ad. 4

Geef een analyse van 3 zelf gekozen gedichten uit de bundel en maak gebruik van het begrippenapparaat.

Elke analyse moet de volgende onderdelen bevatten:

- een samenvatting van de inhoud
- een bespreking van de formele en de inhoudelijke kenmerken per strofe
formeel: strofenbouw, rijm, beeldspraak, stijlfiguren en symboliek
inhoudelijk: thema, hoofdgedachte en motieven
- een motivatie van je keuze voor het gedicht
- je oordeel over het gedicht en de argumenten daarvoor.

Ad. 5

In het essayistisch ervaringsverslag moet het zwaartepunt komen te liggen op een bespreking en beoordeling van de gehele bundel. Dat is makkelijker te doen als de bundel bestaat uit gedichten van 1 schrijver of als de gekozen gedichten overeenkomen qua thema.

Belangrijk zijn de volgende aspecten:

- de ontwikkeling van begin tot einde: waarover gaan de eerste gedichten, waarover de laatste en hoe verhouden begin en einde zich tot elkaar
- overeenkomsten en verschillen tussen de gedichten wat betreft de vorm (o.a. beeldspraak)

- thema's en ideeën (is de bundel wellicht de uitdrukking van een bepaalde levensvisie?)
- je oordeel en de argumenten daarvoor

Je kunt ervoor kiezen om achtergrondinformatie over de auteur en zijn werk op te zoeken en te bekijken in hoeverre de gelezen gedichten passen in diens werk (of juist niet!): vaker gebruikte dichtvormen, beeldspraak, thema's en motieven

Ten slotte moet je ook jouw mening over poëzie en het op bovenstaande wijze omgaan met gedichten verwerken in je essayistisch ervaringsverslag. Is je mening over poëzie wellicht veranderd door het analyseren van gedichten?

Let op! Neem in ieder geval de drie gedichten die je uitgebreid analyseert, op in je leesverslag. De andere gedichten die deel uitmaken van de gekozen bundel, mogen er ook in, maar dat hoeft niet.

4.7 INDELING VAN DE LITERATUUR OP BASIS VAN INHOUD EN VORM

NHOUD: EPIEK, LYRIEK & DRAMATIEK

Indien je de literatuur op basis van de **inhoud** gaat onderverdelen, ontstaat een indeling in 4 hoofdgenres:

1. Epiek
2. Lyriek
3. Dramatiek
4. Didactiek

Epiek is het soort literatuur waarin de nadruk ligt op het verhaal. Er gebeuren dingen in met personages van vlees en bloed en er verloopt tijd in. De bekendste epische genres zijn:

- Sprookje, mythe, legende en sage
- Het heldendicht (bijvoorbeeld de Ilias, het verhaal van Troje)
- Verhalen in allerlei soorten (short story, novelle, roman e.a.)

Het meest voorkomende epische genre is de roman en romans zijn er in allerlei soorten en maten. Om een paar voorbeelden te noemen: je hebt de avonturenroman, de historische roman, de zedenroman en de psychologische roman.

In **lyriek** draait het niet om het verhaal maar om het rechtstreeks uiten van gevoelens. Bij het uiten van gevoelens hoeft er niets te gebeuren en er hoeft ook geen tijd te verstrijken. Het kan gaan om

een momentopname. Het is ook geen voorwaarde dat er een herkenbaar personage optreedt in lyrische teksten. Indien zo'n personage ontbreekt, spreken we van **indirecte** lyriek. Als de schrijver een personage creëert dat in het gedicht zijn gevoelens verwoordt, spreken we van **directe** lyriek. Voorbeelden van lyrische genres zijn:

- Het lied
- De ode (het lofdicht)
- De elegie (de klaagzang)
- Het hekeldicht

Dramatiek is de verzamelnaam voor alle toneelstukken. Er wordt niet verteld over personages, maar wat zij doen en zeggen, wordt op het toneel getoond. De bekendste dramatische genres zijn:

- De tragedie
- Het blijspel
- De klucht
- De opera, operette en musical
- De soap

Vroeger werd er naast de 3 genoemde genres nog een vierde onderscheiden: de **didactiek**. Dat is de aanduiding voor literatuur die als hoofddoel heeft de lezer iets bij te brengen, iets te leren. De nadruk ligt dus op de boodschap. Op zich zou je didactiek niet een van de hoofdgenres moeten noemen, omdat zij niet op zichzelf kan voorkomen. Zij heeft een van de andere drie hoofdgenres nodig om zich te kunnen presenteren. Een bekend voorbeeld van een didactisch werk uit de middeleeuwen is Van den vos Reinaerde, een (episch) dierverhaal dat de middeleeuwse mens moest behoeden voor domheid en hebzucht. Over het algemeen hebben de parodie en de satire een didactische insteek.

Het is vaak moeilijk om een literair werk in één van de hoofdgenres onder te brengen, omdat in zo'n werk elementen van meerdere genres te vinden zijn. Indien in een toneelstuk een personage een monoloog afsteekt waarin hij zijn wanhoop verwoordt, is dat gedeelte lyrisch; het toneelstuk zelf is dramatisch. Indien er in televisieseries (dramatiek) als CSI en Numbers een uitleg gegeven wordt over aspecten van het forensisch onderzoek, zou je dat didactisch kunnen noemen.

VORM: PROZA EN POËZIE

Behalve literatuur indelen op basis van de inhoud, kun je ook een indeling maken op basis van de **vorm**. Het gaat dan om het verschil tussen **proza** en **poëzie**. Een ander woord voor poëzie is dichtkunst. Vaak wordt gedacht dat poëzie hetzelfde is als lyriek en dat proza hetzelfde is als epiek, maar dat is niet waar. Elk hoofdgenre kan voorkomen in zowel proza- als poëzievorm. Zo werden middeleeuwse verhalen (epiek) vaak opgetekend in poëzievorm. Ze moesten immers uit het hoofd geleerd worden en worden voorgedragen en dat is makkelijker wanneer het verhaal op rijm (poëzie) is gesteld.

Bij het onderscheid tussen proza en poëzie gebruiken we vaak de volgende criteria:

1. Proza is minder aan regels en conventies gebonden dan poëzie. Een schrijver van proza maakt zinnen die in lengte variëren. Sommige bestaan uit één woord, andere uit vele tientallen. Het aantal woorden per regel hangt af van de breedte van de bladspiegel. Bij poëzie is dat laatste niet het geval. De dichter bepaalt dat aantal. Bij het maken van zijn gedicht wordt de dichter min of meer 'beperkt' door zaken als metrum, ritme en rijm. Overigens legt hij zich die beperkingen zelf op. Hij kan ook andere keuzes maken.
2. Poëzie is veel geconcentreerder dan proza. De omvang van een roman is veel groter dan die van een dichtbundel. In een gedicht kan in weinig woorden heel veel worden gezegd. Poëzie is vaak impliciet, terwijl proza juist expliciet is. Bovendien werkt een dichter vaak met associaties.
3. Proza en poëzie verschillen wat betreft de gebruikte inhoudelijke elementen of motieven. Een roman bevat vele motieven die op de een of andere wijze met elkaar te maken hebben. Vaak staan al die motieven in rechtstreekse verbinding met het thema. In een gedicht wordt juist één gedachte, één feit, één visie geïsoleerd uit het gecompliceerde samenspel van het leven. De prozaschrijver combineert, de dichter isoleert.
4. In poëzie is herhaling van bijzonder groot belang. Juist omdat het in een gedicht maar om één geïsoleerd gegeven gaat, zal de dichter dit gegeven op verschillende manieren in zijn gedicht terug laten komen.
5. Een opvallend verschil tussen proza en poëzie is de bladspiegel met zijn ruimtewerking en zijn witteffecten. Bij proza is de bladspiegel grotendeels gevuld, bij een gedicht wordt er over het algemeen veel meer met wit gewerkt.
6. Het meest wezenlijke verschil tussen proza en poëzie is de sterke meerduidigheid (= ambiguïteit) van poëzie. Een woord of zin in een gedicht heeft vaak meer dan één betekenis. Prozaschrijvers proberen dit te vermijden, in gedichten is het een normaal en soms ook gewenst verschijnsel.

Ter illustratie respectievelijk enkele tekstfragmenten die in de prozavorm geschreven zijn en enkele stukken tekst die in de poëzievorm geschreven zijn:

Als je de hele dag op bed ligt, kun je 's nachts niet slapen. Dit klinkt als een nogal overbodige observatie, en waarschijnlijk is het dat ook, maar deze wijsheid komt TOEVALLIG WEL van Confucius, zoals opgetekend in het boek Loen ju (Gesprekken), dat leerlingen van de wijsgeer schreven kort na zijn dood in 479 voor Christus. Ik heb de hele dag in bed gelegen.

Uit: Ronald Giphart – Troost

'Vindt u ook niet,' opperde ik, 'dat het, wanneer men reist, verleidelijk eenvoudig is van gedaante te veranderen?' Hij keek mij even aan maar dorst niet te vragen waarop ik doelde of hoe ik dit wist. Even was ik bang dat ik te recht voor z'n raap was geweest en zijn achterdocht had gewekt. 'Voor mij is het tenminste altijd een enorme troost geweest,' voegde ik eraan toe, 'te weten dat men op een dag alles achter zich kan laten en zich -wanneer het nodig is- van zijn eigen bestaan kan verwijderen, letterlijk, zoals een slang die zijn huid heeft achtergelaten tussen twee steden.'

Uit: Arthur Japin – Een schitterend gebrek

De nameloze landschappen. De hellingen en dalen die allemaal namen hebben en een geschiedenis; waar de grond verschilt en door boeren en geleerden onderzocht is en in kaart gebracht; waar de druiven verschillen en de wijnen; landwegen met namen, waarop zich eeuw in eeuw uit gebeurtenissen hebben afgespeeld; de vlakten, waarin veldslagen hebben gewoed, mensen zijn getroffen door pijlen en kanonskogels; dorpen, die werelden vormen; alles gleed in een lauwe stroom voorbij. In het ene landschap was ik het vorige vergeten, zoals je op straat onafgebroken gezichten ziet, die je onafgebroken vergeet. Het was nog steeds bewolkt, maar al veel warmer, de insecten, die tegen mijn voorruit uit elkaar barstten, namen toe in aantal en werden geleidelijk groter. Afzichtelijke gele kwakken waren er bij.

Uit: Harry Mulisch – Twee vrouwen

Ook de politiek interesseerde haar allermint. Des te sterker onderging zij het genot van dit autoritje, door een vage ongerustheid om wat komen ging begeleid, en daarom waarschijnlijk des te genotvoller.

Er viel geen regen meer, maar de bomen en het asfalt glansden nog van water. Door de achterwielen van auto's die voor hen reden, werden dunne nevels opgespoten. Heel wat automobilisten keken bewonderend naar hen om. Een Salmson van meer dan vijftig jaar oud zag je zelfs in Parijs niet elke dag. Sommige chauffeurs hadden duidelijk zichtbaar weinig zin sneller te rijden dan zij en hen uit het oog te verliezen. Het leek of de andere auto's als een schare volgelingen achter hen aan kwamen.

Uit: Willem Frederik Hermans – Au pair

*Zie je ik hou van je
ik vin je zo lief en zo licht –
je ogen zijn zo vol licht,
ik hou van je, ik hou van je.*

*En je neus en je mond en je haar
en je ogen en je hals waar
je kraagje zit en je oor
met je haar ervoor.*

*Zie je ik wou graag zijn
jou, maar het kan niet zijn,
het licht is om je, je bent
nu toch wat je eenmaal bent.*

Herman Gorter

*Ik ben geboren uit zonnegloren
En een zucht van de ziedende zee,
Die omhoog is gestegen, op wieken van regen,
Gezwellen van wanhoop en wee:
Mijn gewaad is doorweven met parels, die beven,
Als dauw aan de roos, die ontlook,
Wen de dagbruid zich baadt en voor 't schuchter gelaat
Een waaijer van vlammen ontploek.*

.....

Jacques Perk – Iris (een fragment)

*De bomen dorren in het laat seizoen,
En wachten roerloos den nabijgen winter...
Wat is dat alles stil, doodstil... ik vind er
Mijn eigen leven in, dat heen gaat spoën.*

*Ach, 'k had zo graag heel, héél veel willen doen,
Wat Verzen en wat Liefde,- want wie mint er
Te sterven zonder dees? Maar wie ook wint er
Ter wereld iets door klagen of door woën?*

*Ik ga dan stil, tevreden en gedwee,
En neem geen ding uit al dat Leven meê
Dan dees gedachte, gonzende in mij om:*

*Men moet niet van het lieve Dood-zijn ijzen:
De dode bloemen komen niet weêrom,
Maar Ik zal heerlijk in mijn Vers herrijzen.*

Willem Kloos – Dood-gaan

4.8 LITERATUURGESCHIEDENIS

Aangezien we het afgelopen jaar niet hebben gewerkt met een specifiek literatuurboek, maar we de literatuur hebben benaderd via www.literatuurgeschiedenis.nl, lijkt het ons zinvol om een korte herhaling aan te bieden van de belangrijkste informatie met betrekking tot de literatuurgeschiedenis die in de 4^e en 5^e klas de revue zijn gepasseerd: de indeling van de Nederlandse literatuur aan de hand van literaire perioden en een overzicht van de belangrijkste historische en literaire feiten en gebeurtenissen uit middeleeuwen, renaissance, verlichting en romantiek.

4.9 INDELING IN LITERAIRE PERIODEN

Als we de Europese literatuurgeschiedenis zouden willen beschrijven, zouden we kunnen beginnen met de literatuur van de 'oude' Grieken en Romeinen. Aangezien we ons hoofdzakelijk zullen bezighouden met de Nederlandse literatuurgeschiedenis, moeten we veel later in de geschiedenis een beginpunt zoeken. De late middeleeuwen vormen dan de eerste periode die in aanmerking komt. Die periode begint zo rond 1150. Van voor die tijd zijn geen geschreven teksten bewaard gebleven. De enige

uitzondering is een Oudnederlands versje dat in 1932 in Oxford is gevonden op het tweede schutblad van een Latijns handschrift uit de 11^e eeuw:

Hebban olla vogala nestas hgunnan
hinase hic anda thu
wat unbiddan we nu?

(alle vogels hebben een nestje gebouwd,
behalve ik en jij; waar wachten we op?)

Wellicht is het nodige verloren gegaan, maar veeleer ligt de verklaring in het feit dat in de middeleeuwen teksten vooral voorgedragen werden (en niet opgeschreven). De teksten uit die tijd die wel bewaard zijn gebleven, zijn over het algemeen geschreven in het Latijn en zij maken daarom natuurlijk ook geen deel uit van de Nederlandse literatuur.

Naar analogie van de verdeling van de Nederlandse geschiedenis in historische perioden - met name van de literatuur van vóór de twintigste eeuw - is een indeling te maken van de geschiedenis van de Nederlandse literatuur in 8 perioden.

Die indeling ziet er als volgt uit:

1. De middeleeuwen (1150-1500)
2. De renaissance (1500-1700)
 - a. 16^e eeuw: vroegrenaissance
 - b. 17^e eeuw: hoogrenaissance of gouden eeuw
3. De verlichting en het Frans-classicisme (1700-1800)
4. De romantiek (1800-1880)
5. De tijd rond de eeuwwisseling (1880-1916)
6. De periode tussen de twee wereldoorlogen
7. De jaren '50 en '60
8. De moderne tijd

De eerste vijf perioden herbergen samen de zogenaamde 'oude' literatuur, de laatste drie vormen de tijd van de 'moderne' literatuur.

In de vierde klas hebben we ons beziggehouden met de eerste twee perioden van de 'oude' literatuur: de middeleeuwen en de renaissance, in de vijfde kwamen het rationalisme en de romantiek aan bod en de zesde brengt de periode rond de eeuwwisseling en de geschiedenis van de moderne Nederlandse literatuur. Die laatste periode komt uiteindelijk het uitgebreidst aan bod, al was het alleen

al door het feit dat je uit die periode – zo leert de traditie – ongetwijfeld het vaakst een boek zult selecteren voor je leesdossier.

4.10 BEKNOPT OVERZICHT VAN DE MIDDELEEUWEN

DE MAATSCHAPPIJ

- de tijd van 500 – 1500
- Nederland verdeeld in gewesten
- geen eenheidstaal, maar Diets = een verzameling regionale volkstalen
- Latijn = de taal van kerk en wetenschap
- het feodale stelsel: grote macht voor de adel
- van Germaanse natuurgodsdiensten naar christendom
 - grote rol katholicisme
 - scholastiek (dogma's)
 - theocentrisme
 - memento mori
 - de kruistochten
- 1250: opkomst burgerij en steden + afbrokkelen macht adel en geestelijkheid

DE LITERATUUR

- gemeenschapskunst
- mondelinge literatuur: voordrachtskunst
- literatuur anoniem
- overleveringskunst: van vader op zoon
- overheersende rol van de godsdienst
- 'Hebban olla vogala nestas higgunnan'
- Hendrik van Veldeken
- Ridderromans
 - de voorhoofse roman (Karel ende Elegast, het Roelandtslied)
 - de hoofse roman (Walewein en Floris ende Blanchefloer)
- didactische literatuur
 - literatuur voor de burgerij (Jacob van Maerlant, Van den Vos Reinaerde)
- geestelijke letterkunde
 - mystiek (Hadewijch: Visioenen)
 - Marialegenden (Beatris)

- het toneel
 - geestelijk toneel
 - van kerk naar marktplein
 - moraliteiten (Elckerlyc)
 - mysteriespelen
 - mirakelspelen (Mariken van Nieumeghen)
 - wereldlijk toneel:
 - abele spelen (Esmoreit en Lanseloet van Denemerken)
 - Sotternieën – cluten (Lippijn)
- de rederijkers
 - overgang middeleeuwen naar renaissance
 - schrijversgilden
 - aandacht voor de vorm
 - het acrostichon (het Wilhelmus) en het schaebort
- het lied
 - religieuze liederen
 - gelegenheidsliederen
 - volksballaden (Het lied van Heer Halewijn)
 - vagantenlyriek (Carmina Burana)

4.11 BEKNOPT OVERZICHT VAN DE RENAISSANCE

DE ZESTIENDE EEUW

DE MAATSCHAPPIJ

- politieke eenheid onder Karel V
- vanaf 1555 Filips II
- vrijheidsstreven gewesten
- 1568 begin Tachtigjarige Oorlog o.l.v. Willem van Oranje
- politieke en godsdienstige strijd
- 1517 begin Reformatie (Maarten Luther, Johannes Calvijn)
- reactie katholieke kerk: Contrareformatie
- renaissance: wedergeboorte principes Klassieke Oudheid
- opkomst wetenschap
- humanisme
 - antropocentrisme
 - carpe diem

- o tolerantie
- o homo universalis

DE LITERATUUR

- 1450 uitvinding boekdrukkunst: lezen i.p.v. voordragen
- invloed van renaissance
 - o streven naar schoonheid
- invloed van humanisme
 - o individuele kunst i.p.v. gemeenschapskunst (ook niet meer anoniem)
- literatuur niet meer in dienst van God
- pennensrijd: literatuur als wapen
 - o Anna Bijns (katholiek) & Marnix van Sint Aldegonde (protestant)
- Desiderius Erasmus (Lof der zotheid) - humanist

DE ZEVENTIENDE EEUW

DE MAATSCHAPPIJ

- 1648 De vrede van Munster
 - o einde Tachtigjarige Oorlog
 - o onafhankelijkheid van de Republiek der Verenigde Nederlanden
- Nederland belangrijke zeemogendheid
- ontwikkeling koloniaal rijk (Nederlands Oost-Indië)
- gouden eeuw: bloeiperiode op wetenschappelijk en artistiek terrein
- eenheidstaal

DE LITERATUUR

- ook gouden eeuw wat betreft de literatuur
 - o Hooft, Vondel en Bredero
- renaissance
 - o Hooft, Vondel en Huygens
 - o klassieke versvormen (het sonnet)
 - o het klassieke drama (Vondel: Gijsbrecht van Aemstel, Lucifer)
- realisme
 - o uitbeelding van het alledaagse leven
 - o Bredero (De klucht van de koe, Den Spaanschen Brabander)

- barok
 - 'versierd' taalgebruik (stijlfiguren, beeldspraak, e.d.)
 - Vondel (na ongeveer 1650)
- grote populariteit reisverhalen
 - De scheepsjournalen van Bontekoe
- Jacob ('vadertje') Cats

4.12 BEKNOPT OVERZICHT VAN VERLICHTING & FRANSCLASSICISME (18^E EEUW)

DE MAATSCHAPPIJ

EUROPA

- absolute monarchieën & verlichte despoten
- bevolkingsexplosie
- toename welvaart
- de Amerikaanse vrijheidsstrijd
- de Franse Revolutie

NEDERLAND

- geen vorst maar een statenbond (Staten Generaal)
- interne conflicten
 - patriotten
 - prinsgezinden
- de Bataafse Republiek
- de eerste grondwet (scheiding Kerk en Staat; uitbreiding kiesrecht)

DE VERLICHTING

- ontstaan op basis van wetenschappelijke ontwikkelingen
- empirisme (John Locke & Isaac Newton)
- Invloed Nederland: toevluchtsoord uit Frankrijk gevluchte schrijvers en filosofen
- verlichting na duisternis
- optimisme
- geloof in de goedheid van de mens
- de ratio als basis
- geloof in de maakbaarheid van de maatschappij
- moralisme

DE LITERATUUR

- poëzie & toneel:
 - Europa: neoclassicisme - Nederland: Fransclassicisme
- proza:
 - Europa: verlichting - Nederland: verlichting

FRANSCLASSICISME

- navolging Klassieken
- Frankrijk: Nicolas Boileau (1666 – 1711) - L'Art Poétique (1674)
- Nederland: Dichtgenootschappen (Nil Volentibus Arduum)
- navolging van de Klassieken via Franse voorbeelden
- vertalen en verbeteren Franse literatuur
- vorm boven inhoud
- literatuur voedt op!
- Pieter Langendijk (Het wederzijds huwelijksbedrog)

VERLICHTING

- progressief (verlichtend)
- optimistisch
- opvoedkundig
- rationalistisch
- nieuwe genres (encyclopedie, tijdschrift, imaginair reisverhaal, briefroman)
- Diderot, Swift, Dafoe, Voltaire, Rousseau
- Justus van Effen (De spectator)
- Hiëronymus van Alphen (Kindergedichten)
- Betje Woff & Aagje Deken (Sarah Burgerhart)

SENTIMENTALISME

- reactie op rationalisme
- overdreven gevoelsstroming
- idealisering natuur en deugzaamheid
- Goethe: Die Leiden des jungen Werthers
- Rhijnvis Feith: Julia

4.13 BEKNOPT OVERZICHT VAN DE ROMANTIEK (19^E EEUW)

DE MAATSCHAPPIJ

EUROPA

- Napoleon (tot 1815: de slag bij Waterloo)
- vrijheidsoorlogen (Griekenland, Italië)
- afschaffing slavernij
- uitvindingen (stoommachine, telegraaf)

NEDERLAND

- 1805-1815 - onder Franse bezetting (Lodewijk Napoleon, Napoleon Bonaparte)
- 1815-1830 - het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden o.l.v. Willem I
- 1830 - onafhankelijkheid van België
- 1830 e.v. - liberale economische politiek, Thorbecke, Nederland parlementaire democratie, begin industrialisering

ROMANTIEK

- de maatschappij blijkt niet maakbaar
- de ratio vergroot de kloof tussen arm en rijk
- door industrialisatie: arbeidersproletariaat - armoede - kinderarbeid
- het communistisch manifest (Marx & Engels)
- gevolg: een reactie in de kunst: de ratio maakt plaats voor het gevoel
- eind 18^e eeuw: het sentimentalisme (overdreven gevoeligheid)
- Rousseau (terug naar de onbedorven natuur), Goethe, Feith
- 19^e eeuw: de romantiek

DE LITERATUUR

- basiskenmerk: ONVREDE MET HET HIER EN NU
(daarvan zijn alle andere kenmerken van de romanticus af te leiden)
- het gevoel overheerst de rede
- opstandigheid tegen de burgerlijke maatschappij (dit gaat gepaard met *Weltschmerz*)
- een verlangen naar het onbereikbare (*Sehnsucht*)
- (de poëte maudit: *Weltschmerz* en *Sehnsucht*)
- Individualisme; zelfvergroting (ivoren toren)
- zucht naar het afwijkende

- de vlucht uit de werkelijkheid (in de natuur, het exotische, het verleden, de toekomst, het fantastische, het afwijkende, de godsdienst & de dood)
- humor

EUROPA

- Lord Byron, Heinrich Heine, Charles Baudelaire
- ontstaan nieuwe genres: de griezelroman (Edgar Allen Poe), de historische roman (Walter Scott), sciencefiction (Jules Verne), de detectiveroman, het sprookje (gebroeders Grimm, Hans Christian Andersen)
- zucht naar het afwijkende: dandyisme, satanisme, sadisme, vampirisme, bohémienisme

NEDERLAND

- de romantische vlucht
 - in het fantastische (A.C.W. Staring)
 - in het verleden (Jacob van Lennep, Hendrik Conscience)
 - in de godsdienst (het Reveil: Willem Bilderdijk, Isaac da Costa)
 - in de dood (Piet Paaltjes)
- Nederlandse romantiek: Biedermeier (domineesromantiek)
 - de Nederlandse samenleving is burgerlijk, de Nederlander is nuchter
 - geen plaats voor overdreven emotionaliteit en opstandigheid
 - romantiek in Nederland: harmonie tussen verstand en gevoel
 - idealisering van gezin, geloof en vaderland (Tollens)
- de enige echte Nederlandse romantici: Multatuli en Piet Paaltjens
- Multatuli:
 - Max Havelaar: de opstandige, romantische 'held'
- Piet Paaltjens(= Francois Haverschmidt)
 - Snikken en grimlachjes: zwarte humor en zelfspot
- overige schrijvers
 - Hildebrandt, Jacob van Lennep, Hendrik Conscience, Guido Gezelle, E.H. Potgieter en De Schoolmeester
- de romantiek is na de 19de eeuw nooit meer echt uit de Nederlandse literatuur verdwenen: (de Tachtigers, Slauerhoff, Nescio, Reve, Biesheuvel, Deelder, Weemoedt)

4.14 OPDRACHTEN LITERATUURGESCHIEDENIS

In de zesde klas is een van de schoolexamens een mondeling. Tijdens dat mondeling word je bevraagd over je kennis van de boeken die je gelezen hebt, en over je kennis van de literatuurgeschiedenis en de

verschillende literaire stromingen. Tot en met de zesde klas ben je dus bezig met de voorbereiding op het mondeling.

In de vierde klas kreeg je al twee literaire periodes aangeboden:

- de middeleeuwen
- de renaissance

In de vijfde klas heb je nog twee literaire periodes behandeld:

- de verlichting
- de romantiek

Dit schooljaar staat de tijd na de romantiek, het tijdperk 1880 – 2013, op het programma. Anders dan de afgelopen jaren wordt de behandeling daarvan niet (verplicht) 'opgehangen aan' www.literatuurgeschiedenis.nl. Het is aan jouw docent om te bepalen hoe hij de literatuurgeschiedenis gaat aanpakken. Hij kan daarbij natuurlijk nog steeds zijn heil zoeken bij de in V4 en V5 gebruikte internetsite, maar hij kan er ook voor kiezen om zijn favoriete onderwerpen uit de 20ste en 21ste eeuw met jullie te bespreken. Zo kan de ene docent bijvoorbeeld expressionisme en impressionisme tegenover elkaar willen zetten en vindt een andere docent het magisch realisme interessant genoeg om aan jullie voor te leggen. Ook bekende schrijvers als Vestdijk, Hermans en Mulisch kunnen voor het voetlicht worden gebracht. In principe is alles mogelijk. Ook jij zou met hen mee kunnen denken. Wie weet krijgt een voorstel om de migrantenliteratuur van de afgelopen decennia of de Generatie Nix te bespreken, wel bijval.

Wat ook de keuze van je docent is, je zult een aantal opdrachten moeten maken in de loop van het schooljaar. De resultaten van je werkzaamheden geef je uiteindelijk een plaats in je leesdossier. Op Its Learning zal een opdracht geformuleerd worden, zodat je ook digitaal je werk kunt inleveren. Uiteraard hoort daar ook weer een deadline bij.

4.15 KEUZELIJST NEDERLANDSE LITERATUUR

A. LITERATUUR VAN VÓÓR 1916

MIDDELEEUWEN

456	anoniem	Karel en Elegast
456	anoniem	Het Roelandslied
456	anoniem	Reinout van Montalbaen
456	Diederik van Assenede	Floris ende Blanchefloer
4	Penninc & Vostaert	Walewein

Nederlands Literatuur

W O L F E R T V A N B O R S E L E N

456 anoniem
456 anoniem
456 Jacob van Maerlant
456 anoniem
456 anoniem
456 anoniem
456 anoniem
456 anoniem
456 anoniem
456 Desiderius Erasmus

Ferguut
Lanceloet en het hert met de witte voet
Alexanders geesten
Reinaert de Vos
De reis van Sinte Brandaan
Lanseloet van Denemarken
Esmoreit
Beatrijs
Elckerlijc
Mariken van Nieumeghen
De lof der zotheid (1509)

RENAISSANCE

456 G. A. Bredero
456 P.C. Hooft
456 P.C. Hooft
456 P.C. Hooft
456 J. van den Vondel
456 J. van den Vondel
456 J. van den Vondel

Den Spaanschen Brabander (1617)
Granida (1605)
Geraerd van Velsen (1613)
Warenar (1617)
Gijsbrecht van Aemstel (1637)
Joseph in Dothan (1640)
Lucifer (1654)

VERLICHTING

456 P. Langendijk
456 B. Wolff en A. Deken
456 Rhijnvis Feith

Het wederzijds huwelijksbedrog (1714)
Sara Burgerhart (1782)
Julia (1782)

ROMANTIEK

456 A. C. W. Staring
456 Hildebrand
456 J. Van Lennep
456 J. Van Lennep
456 A. Bosboom-Toussaint
456 A. Bosboom-Toussaint
456 J. F. Oltmans
456 J. F. Oltmans
456 H. Conscience
456 E.J. Potgieter

Jaromir-cyclus (1833)
Camera Obscura (1839)
De Roos van Dekama (1836)
Ferdinand Huyck (1840)
Het huis Lauernesse (1840)
Majoor Frans (1874)
De schaapherder (1838)
Het Slot Loevestein (1834)
De leeuw van Vlaanderen (1838)
Jan, Jannetje en hun jongste kind (1841)

Nederlands Literatuur

W O L F E R T V A N B O R S E L E N

456 P. Paaltjens

456 De Schoolmeester

456 Multatuli

456 Multatuli

Snikken en Grimlachjes (1867)

Gedichten van den Schoolmeester (1859)

Max Havelaar (1860)

Woutertje Pieterse (1890)

1880 – 1916

456 Carry van Bruggen

456 Louis Couperus

456 Louis Couperus

456 Louis Couperus

456 Louis Couperus

456 Louis Couperus

456 Louis Couperus

De verlatene (1909)

Eline Vere (1889)

Noodlot (1890)

De stille kracht (1900)

De boeken der kleine zielen (1901-1903)

De berg van licht (1905)

Van oude mensen, de dingen die voorbij gaan
(1906)

456 Lodewijk van Deyssel

456 Lodewijk van Deyssel

456 Frederik van Eeden

456 Frederik van Eeden

456 P. A. Daum

456 Marcellus Emants

456 Marcellus Emants

456 Marcellus Emants

456 Herman Gorter

456 Jacob Israël de Haan

456 Herman Heijermans

456 Herman Heijermans

456 Herman Heijermans

456 Herman Heijermans

456 Herman Heijermans

456 J. van Oudshoorn

456 Willem Paap

46 Arthur van Schendel

Een liefde (1887)

Blank en geel (1894)

De kleine Johannes (1885)

Van de koele meren des doods (1900)

Goena Goena (1889)

Een nagelaten betekenis (1894)

Waan (1905)

Liefdeleven (1916)

Mei (1889)

Pijpelijntjes (1905)

Ghetto (1898)

Kamertjeszonden (1898)

Op hoop van zegen (1901)

Schakels (1903)

Eva Bonheur (1916)

Willem Mertens' levensspiegel (1914)

Vincent Haman (1898)

Een zwerver verliefd/Een zwerver verdwaald
(1904/1907)

456 Stijn Streuvels

456 Stijn Streuvels

456 Augusta de Wit

De oogst (1900)

De vlaschaard (1907)

Orpheus in de dessa (1903)

Nederlands Literatuur

W O L F E R T V A N B O R S E L E N

B. LITERATUUR VAN NA 1916

4	Thomas van Aalten	Sneeuwbeeld (2000)
4	Thomas van Aalten	Sluit ramen en deuren (2003)
4	Thomas van Aalten	Coyote (2006)
4	Kader Abdolah	De reis van de lege flessen (1997)
456	Kader Abdolah	Het huis van de moskee (2006)
456	Kader Abdolah	Spijkerschrift (2000)
456	Kader Abdolah	De koning (2011)
4	Özkan Akyol	Eus (2012)
4	Karin Amatmoekrim	Het gym (2011)
456	Ton Anbeek	Gemeenschap (1987)
456	Ton Anbeek	Een ander leven (1991)
4	René Appel	Geweten (2000)
4	Khadya Arib	Couscous op zondag (2009)
456	Frank Martinus Arion	Dubbelspel (1973)
456	Gerbrand Bakker	Boven is het stil (2007)
456	Gerbrand Bakker	Juni (2009)
4	Kees van Beijnum	Dichter op de Zeedijk (1995)
4	Kees van Beijnum	De oesters van Nam Kee (2000)
4	Kees van Beijnum	Paradiso (2008)
4	Kees van Beijnum	Een soort familie (2010)
4	Abdelkader Benali	Bruiloft aan zee (1997)
456	Abdelkader Benali	De langverwachte (2002)
4	Abdelkader Benali	De stem van mijn moeder (2001)
456	Mohammed Benzakour	Yemma. Stilleven van een Marokkaanse moeder (2013)
4	J. Bernlef	Sneeuw (1973)
4	J. Bernlef	Meeuwen (1975)
4	J. Bernlef	Onder ijsbergen (1981)
456	J. Bernlef	Hersenschimmen (1985)
456	J. Bernlef	Publiek geheim (1987)
456	J. Bernlef	Eclips (1993)
456	J. Bernlef	Verloren zoon (1993)
4	J. Bernlef	Boy (2001)
4	J. Bernlef	Buiten is het maandag (2003)
4	J. Bernlef	De een zijn dood (2011)
456	J. Bernlef	De rode droom (2009)

Nederlands Literatuur

W O L F E R T V A N B O R S E L E N

4	Naima El Bezaz	De weg naar het noorden (1995)
4	Naima El Bezaz	Minnares van de duivel (2002)
4	Naima El Bezaz	De verstotene (2006)
4	Naima El Bezaz	Het gelukssyndroom (2008)
4	Naima el Bezaz	Vinexvrouwen (2010)
456	Anna Blaman	Eenzaam avontuur (1948)
4	Marion Bloem	Geen gewoon Indisch meisje (1983)
4	Marion Bloem	Vaders van betekenis (1989)
456	Louis Paul Boon	De voorstad groeit (1942)
456	Louis Paul Boon	Mijn kleine oorlog (1947)
456	Louis Paul Boon	De Kapellekensbaan (1953)
456	Louis Paul Boon	De bende van Jan de Lichte (1957)
456	Louis Paul Boon	De paradijsvogel (1957)
456	Louis Paul Boon	De zoon van Jan de Lichte (1961)
456	Louis Paul Boon	Zomer te Ter-Muren (19456)
456	Louis Paul Boon	Pieter Daens (1972)
456	Ferdinand Bordewijk	Bint/Blokken/Knorrende beesten (1931)
456	Ferdinand Bordewijk	Karakter (1938)
4	Ben Borgart	De vuilnisroos (1973)
4	Simon Bottema	De rectrix (1995)
4	Hafid Bouazza	Salomon (2001)
4	Hafid Bouazza	Paravion (2003)
456	Menno ter Braak	Dr. Dumay verliest (1933)
456	Menno ter Braak	Politicus zonder partij (1934)
456	Willem Brakman	Een winterreis (1963)
4	Stefan Brijs	Arend (2000)
4	Stefan Brijs	De engelenmaker (2005)
456	Stefan Brijs	Post voor mevrouw Bromley (2011)
4	H.M. van den Brink	Over het water (1997)
456	Walter van den Broeck	Terug naar Walden (2009)
4	Jan Brokken	Mijn kleine waanzin (2004)
456	Jan Brokken	De vergelding (2013)
456	Walter van den Broeck	Terug naar Walden (2009)
456	Jeroen Brouwers	Zonder trommels en trompetten (1973)
456	Jeroen Brouwers	Zonsopgangen boven zee (1977)
456	Jeroen Brouwers	Het verzonkene (1980)
4	Jeroen Brouwers	Bezonken rood (1981)

Nederlands Literatuur

W O L F E R T V A N B O R S E L E N

456	Jeroen Brouwers	Geheime kamers (2000)
456	Jeroen Brouwers	Datumloze dagen (2008)
456	Jeroen Brouwers	Bittere bloemen (2011)
456	Carry van Bruggen	Het huisje aan de sloot (1921)
456	Carry van Bruggen	Eva (1927)
4	Herman Brusselmans	De man die werk vond (1985)
4	Herman Brusselmans	Heden ben ik nuchter (1986)
4	Herman Brusselmans	De terugkeer van Bonanza (1999)
4	Boudewijn Büch	De kleine blonde dood (1985)
4	Boudewijn Büch	Het dolhuis (1987)
4	Cees Buddingh	De avonturen van Bazip Zeehok (1969)
456	Miquel Bulnes	Het bloed in onze aderen (2011)
456	Peter Buwalda	Bonita Avenue (2010)
456	Andreas Burnier	Het jongensuur (1969)
456	Andreas Burnier	Een tevreden lach (1974)
4	Remco Campert	Het leven is verrukking (1961)
4	Remco Campert	Liefdes schijnbewegingen (1963)
4	Remco Campert	Het gangstermeisje (1965)
4	Remco Campert	Tjeempie (1968)
4	Remco Campert	De Harm en Miepje Kurk story (1983)
4	Remco Campert	Een liefde in Parijs (2004)
4	Remco Campert	Het satijnen hart (2006)
4	Remco Campert	Om vijf uur in de middag (2010)
4	Hülya Cigden	De importbruid (2008)
456	Hugo Claus	De Metsiers (1950)
456	Hugo Claus	Een bruid in de morgen (1955) [toneel]
456	Hugo Claus	Suiker (1958) [toneel]
456	Hugo Claus	De verwondering (1962)
456	Hugo Claus	Vrijdag (1969) [toneel]
4	Hugo Claus	Het jaar van de kreeft (1972)
456	Hugo Claus	Het verdriet van België (1983)
456	Hugo Claus	De geruchten (1996)
4	Jan Cremer	Ik Jan Cremer (1964)
456	Johan Daisne	De man die zijn haar kort liet knippen (1947)
456	Johan Daisne	De trein der traagheid (1950)
456	Rudy van Dantzig	Voor een verloren soldaat (1986)
456	Bernard Dewulf	Kleine dagen (2009)

Nederlands Literatuur

W O L F E R T V A N B O R S E L E N

4	Adriaan van Dis	Het beloofde land (1969)
456	Adriaan van Dis	Indische duinen (1994)
456	Adriaan van Dis	Familieziek (2002)
456	Adriaan van Dis	De wandelaar (2007)
456	Adriaan van Dis	Tikkop (2010)
4	A. den Doollaard	De druivenplukkers (1931)
4	Renate Dorrestein	Buitenstaanders (1983)
4	Renate Dorrestein	Het perpetuum mobile van de liefde (1988)
4	Renate Dorrestein	Het hemelse gerecht (1991)
4	Renate Dorrestein	Ontaarde moeders (1992)
4	Renate Dorrestein	Verborgene gebreken (1996)
4	Renate Dorrestein	Hart van steen (1998)
4	Renate Dorrestein	Zonder genade (2001)
4	Renate Dorrestein	Het duister dat ons scheidt (2003)
4	Renate Dorrestein	Mijn zoon heeft een seksleven en ik lees mijn moeder Roodkapje voor (2006)
4	Renate Dorrestein	Echt sexy (2008)
456	G. Durlacher	Strepen aan de hemel (1985)
456	G. Durlacher	Drenkeling (1987)
456	Jessica Durlacher	Het geweten (1998)
456	Jessica Durlacher	De dochter (2000)
456	Jessica Durlacher	Emoticon (2004)
456	Jessica Durlacher	De held (2010)
456	Willem Elsschot	Villa des Roses (1913)
456	Willem Elsschot	De verlossing (1921)
456	Willem Elsschot	Een ontgoocheling (1921)
456	Willem Elsschot	Lijmen /Het been (1924/38)
456	Willem Elsschot	Kaas (1933)
456	Willem Elsschot	Tsjiip/De leeuwentemmer (1934/40)
456	Willem Elsschot	Het dwaallicht (1946)
456	Anna Enquist	Het meesterstuk (1994)
4	Anna Enquist	Het geheim (1997)
456	Anna Enquist	De thuiskomst (2005)
456	Anna Enquist	Contrapunt (2008)
456	Anna Enquist	De verdovers (2011)
456	Stephan Enter	Grip (2011)
4	Rob van Essen	Visser (2008)

Nederlands Literatuur

W O L F E R T V A N B O R S E L E N

456	Marjolein Februari	De literaire kring (2008)
4	Louis Ferron	Gekkenschemer (1974)
4	Louis Ferron	Het stierenoffer (1975)
4	Louis Ferron	De keisnijder van Fichtenwald (1976)
4	Louis Ferron	Turkenvespers (1977)
456	Louise Fresco	De utopisten (2007)
4	Carl Friedman	Twee koffers vol (1993)
4	Carl Friedman	Tralievader (1991)
4	Jef Geeraerts	Ik ben maar een neger (1962)
4	Jef Geeraerts	Het verhaal van Matsombo (1966)
4	Jef Geeraerts	Gangreen I (Black Venus) (1968)
4	Jef Geeraerts	Jagen (1981)
4	Jef Geeraerts	De zaak Alzheimer (1985)
4	Esther Gerritsen	Superduif (2010)
456	Esther Gerritsen	Dorst (2012)
456	Marnix Gijsen	Joachim van Babylon (1947)
456	Marnix Gijsen	Klaaglied om Agnes (1951)
456	Marnix Gijsen	Lucinda en de lotuseter (1959)
4	Ronald Giphart	Ik ook van jou (1992)
4	Ronald Giphart	Giph (1993)
4	Ronald Giphart	Het feest der liefde (1995)
4	Ronald Giphart	Phileine zegt sorry (1996)
4	Ronald Giphart	Ik omhels je met duizend armen (2000)
456	Karel Glastra van Loon	De passievrucht (1992)
456	Karel Glastra van Loon	Lisa's adem (2001)
456	Karel Glastra van Loon	De onzichtbaren (2004)
4	Anne-Gine Goemans	Glijvlucht (2011)
4	Hermine de Graaf	Stella Klein (1990)
4	Hermine de Graaf	De regels van het huis (1987)
4	Renske de Greef	Was alles maar konijnen (2008)
4	Renske de Greef	En je ziet nog eens wat (2009)
4	Arnon Grunberg	Blauwe maandagen (1994)
4	Arnon Grunberg	Figuranten (1997)
4	Arnon Grunberg	De heilige Antonio (1998)
4	Arnon Grunberg	Fantoompijn (2000)
4	(Marek van der Jagt)	De geschiedenis van mijn kaalheid (2000)
456	Arnon Grunberg	De asielzoeker (2003)

Nederlands Literatuur

W O L F E R T V A N B O R S E L E N

456	Arnon Grunberg	De joodse messias (2004)
456	Arnon Grunberg	Tirza (2006)
456	Arnon Grunberg	Onze oom (2008)
456	Arnon Grunberg	Huid en haar (2010)
456	Arnon Grunberg	De man zonder ziekte (2011)
4	Hella Haasse	Oeroeg (1948)
4	Hella Haasse	De verborgen bron (1950)
456	Hella Haasse	De ingewijden (1957)
456	Hella Haasse	Huurders en onderhuurders (1971)
456	Hella Haasse	De wegen der verbeelding (1983)
456	Hella Haasse	Berichten van het blauwe huis (1987)
456	Hella Haasse	Heren van de thee (1992)
4	Hella Haasse	Transit (1994)
456	Hella Haasse	Sleuteloog (2003)
456	Maarten 't Hart	Stenen voor een ransuil (1971)
456	Maarten 't Hart	Ik had een wapenbroeder (1974)
4	Maarten 't Hart	Een vlucht regenwulpen (1978)
456	Maarten 't Hart	De aansprekers (1979)
4	Maarten 't Hart	De kroongetuige (1983)
4	Maarten 't Hart	De ortolaan (1984)
456	Maarten 't Hart	De jacobsladder (1986)
456	Maarten 't Hart	Onder de korenmaat (1991)
456	Maarten 't Hart	Het woeden der gehele wereld (1993)
4	Maarten 't Hart	De zonnewijzer (2004)
456	Maarten 't Hart	Het psalmenoproer (2006)
456	Maarten 't Hart	Verlovingstijd (2009)
4	Jaap Harten	De getatoeëerde Lorelei (1968)
4	Jaap Harten	Madame Tussaud in Berchtesgaden (1972)
4	Sanneke van Hassel	Nest (2010)
4	Heere Heeresma	Een dagje naar het strand (1962)
4	Heere Heeresma	Geef die mok eens door, Jet! (1968)
4	Heere Heeresma	Han de Wit gaat in ontwikkelingshulp (1972)
4	A. F. Th. v.d. Heijden	De slag om de Blauwbrug (1983)
456	A. F. Th. v.d. Heijden	Vallende ouders (1983)
456	A. F. Th. v.d. Heijden	De gevarendriehoek (1985)
4	A. F. Th. v.d. Heijden	De sandwich (1986)

Nederlands Literatuur

W O L F E R T V A N B O R S E L E N

4	A. F. Th. v.d. Heijden	Het leven uit een dag (1988)
456	A. F. Th. v.d. Heijden	Advocaat van de hanen (1990)
4	A. F. Th. v.d. Heijden	Weerborstels (1993)
456	A. F. Th. v.d. Heijden	De Movo tapes (2003)
456	A. F. Th. v.d. Heijden	Het schervengericht (2007)
456	A. F. Th. v.d. Heijden	Tonio (2011)
456	A. F. Th. v.d. Heiden	De helleveeg (2013)
456	Toine Heijmans	Pristina (2014)
4	Tania Heimans	Hemelsleutels (2008)
456	W.F. Hermans	De tranen der acacia's (1949)
456	W.F. Hermans	Het behouden huis (1950)
456	W.F. Hermans	Ik heb altijd gelijk (1951)
456	W.F. Hermans	De donkere kamer van Damokles (1958)
456	W.F. Hermans	Nooit meer slapen (1966)
456	W.F. Hermans	Herinneringen van een engelbewaarder (1971)
456	W.F. Hermans	Onder professoren (1975)
456	W.F. Hermans	Uit talloos veel miljoenen (1981)
456	W.F. Hermans	Au pair (1989)
456	W.F. Hermans	Ruisend gruis (1995)
456	Albert Helman	De stille plantage (1931)
4	Kristien Hemmerechts	Brede heupen (1989)
456	Kristien Hemmerechts	Zonder grenzen (1991)
456	Kristien Hemmerechts	Wit zand (1993)
456	Kristien Hemmerechts	In het land van Dutroux (2007)
456	Joke Hermsen	Tweeduister (2000)
456	Daphne Huisden	Dit blijft tussen ons (2013)
4	J. W. Holsbergen	De handschoenen van het verraad (1958)
456	Ed Hoornik	De overlevenden (1968)
456	Suzanna Jansen	Het pauperparadijs (2008)
456	Arthur Japin	De zwarte met het witte hart (1997)
456	Arthur Japin	De droom van de leeuw (2002)
456	Arthur Japin	Een schitterend gebrek (2003)
456	Arthur Japin	De grote wereld (2006)
456	Arthur Japin	De overgave (2007)
456	Arthur Japin	Vaslav (2010)
4	A. M. de Jong	Merijntje Gijzen's jeugd: het verraad (1925)
456	Oek de Jong	Opwaaiende zomerjurken (1979)

Nederlands Literatuur

W O L F E R T V A N B O R S E L E N

456	Oek de Jong	Cirkel in het gras (1985)
456	Oek de Jong	Hokwerda's kind (2002)
456	Oek de Jong	Pier en oceaan (2012)
4	Pia de Jong	Lange dagen (2008)
4	Freek de Jonge	Het damestasje (1986)
4	Freek de Jonge	Zaansch Veem (1987)
4	Freek de Jonge	Neerlands bloed (1991)
456	Frans Kellendonk	Mystiek lichaam (1986)
456	Marie Kessels	Ruw (2009)
4	Mensje van Keulen	Bleekers zomer (1972)
4	Mensje van Keulen	Van lieverlede (1975)
4	Mensje van Keulen	Overspel (1982)
4	Mensje van Keulen	De rode strik (1994)
456	Mensje van Keulen	Olifanten op een web (1997)
456	Mensje van Keulen	Liefde heeft geen hersens (2011)
4	Yvonne Keuls	Mevrouw mijn moeder (1999)
4	Kluun	Komt een vrouw bij de dokter (2003)
4	Herman Koch	Red ons, Maria Montanelli (1989)
4	Herman Koch	Eindelijk oorlog (1996)
456	Herman Koch	Het diner (2008)
456	Herman Koch	Zomerhuis met zwembad (2011)
456	Judith Koelemeijer	Het zwijgen van Maria Zachea (2001)
456	Judith Koelemeijer	Anna Boom (2008)
456	Dirk Ayelt Kooiman	Een romance (1973)
456	Dirk Ayelt Kooiman	Montyn (1982)
456	Anton Koolhaas	De hond in het lege huis (1964)
456	Anton Koolhaas	Vanwege een tere huid (1973)
456	Anton Koolhaas	De geluiden van de eerste dag (1975)
456	Anton Koolhaas	Tot waar zal ik je brengen (1976)
4	Iris Koppe	Rosiri (2007)
456	Saskia de Koster	Wij en ik (2013)
456	Gerrit Kouwenaar	Ik was geen soldaat (1951)
456	Gerrit Kouwenaar	Val, bom (19456)
4	Tim Krabbé	Het gouden ei (1984)
4	Tim Krabbé	De grot (1997)
4	Tim Krabbé	Vertraging (1994)
4	Tim Krabbé	Kathy's dochter (2002)

Nederlands Literatuur

W O L F E R T V A N B O R S E L E N

4	Tim Krabbé	Marte Jacobs (2007)
456	Gerrit Krol	Het gemillimeterde hoofd (1967)
456	Gerrit Krol	De man achter het raam (1982)
4	Ernest van der Kwast	Mama Tandoori (2010)
4	Ernest van der Kwast	Giovanna's navel (2012)
456	Hubert Lampo	Hélène Defraye (1945)
456	Hubert Lampo	Terugkeer naar Atlantis (1953)
456	Hubert Lampo	De komst van Joachim Stiller (1961)
456	Tom Lanoye	Alles moet weg (1988)
456	Tom Lanoye	Het goddelijk monster (1997)
456	Tom Lanoye	Zwarte tranen (1999)
456	Tom Lanoye	Boze tongen (2002)
456	Tom Lanoye	Sprakeloos (2009)
456	Joke van Leeuwen	Feest van het begin (2012)
456	Lisette Lewin	Hart van prikkeldraad (1992)
456	Ted van Lieshout	Mijn meneer (2012)
456	Thomas Lieske	Dünya (2007)
456	Thomas Lieske	Franklin (2000)
4	Tessa de Loo	Meander (1986)
4	Tessa de Loo	Het rookoffer (1987)
456	Tessa de Loo	De tweeling (1993)
456	Tessa de Loo	Een bed in de hemel (2000)
456	Tessa de Loo	De zoon uit Spanje (2004)
456	Tessa de Loo	Harlekino (2008)
4	Jan van Loy	Ik, Hollywood (2011)
4	Arjen Lubach	Magnus (2011)
4	Willem G. van Maanen	De onrustzaaier (1954)
456	Hendrik Marsman	De dood van Angèle Degroux (1933)
4	Tip Marugg	De morgen loeit weer aan (1988)
456	Nicolaas Matsier	Gesloten huis (1994)
4	Vonne van der Meer	Eilandgasten (1991)
4	Vonne van der Meer	Ik verbind u door (2004)
4	Vonne van der Meer	Zondagavond (2009)
4	Vonne van der Meer	De vrouw met de sleutel (2011)
4	Doeschka Meijsing	Robinson (1976)
456	Doeschka Meijsing	Over de liefde (2008)
456	Geerten Meijsing	Veranderlijk en wisselvallig (1987)

Nederlands Literatuur

W O L F E R T V A N B O R S E L E N

4	(Joyce & co)	Erwin (1975)
4	Hannes Meinkema	De maaneter (1974)
4	Hannes Meinkema	En dan is er koffie (1976)
456	Jan van Mersbergen	Naar de overkant van de nacht (2011)
456	Anja Meulenbelt	De schaamte voorbij (1976)
4	Marga Minco	Het bittere kruid (1957)
4	Marga Minco	De val (1983)
4	Joris Moens	Bor (1973)
456	Marente de Moor	De Nederlandse maagd (2010)
456	Margriet de Moor	Eerst grijs, dan wit, dan blauw (1991)
456	Margriet de Moor	De virtuoos (1993)
456	Marcel Möring	Het grote verlangen (1992)
456	Marcel Möring	In Babylon (1997)
4	Marcel Möring	Het beloofde leven (2009)
456	Erwin Mortier	Godenslaap (2008)
456	Erwin Mortier	Gestameld liedboek (2011)
456	Harry Mulisch	Het zwarte licht (19456)
456	Harry Mulisch	Het stenen bruidsbed (1959)
456	Harry Mulisch	De zaak 40/61 (1962)
4	Harry Mulisch	Twee vrouwen (1975)
456	Harry Mulisch	De aanslag (1982)
456	Harry Mulisch	Hoogste tijd (1985)
456	Harry Mulisch	De elementen (1988)
456	Harry Mulisch	De ontdekking van de hemel (1992)
456	Harry Mulisch	De procedure (1998)
456	Harry Mulisch	Siegfried (2001)
4	Hans Münstermann	Je moet niet denken dat ik altijd bij je blijf (2001)
4	Hans Münstermann	Ik kom je halen als het zomer is (2010)
456	Hans Münstermann	Mischa (2013)
456	Charlotte Mutsaers	Koetsier Herfst (2008)
456	Charlotte Mutsaers	Rachels rokje (1994)
456	Nescio	De uitvreter/Titaantjes/Dichtertje (1918)
4	Hélène Nolthenius	Geen been om op te staan (1977)
456	Cees Nooteboom	Philip en de anderen (1954)
456	Cees Nooteboom	Rituelen (1980)
456	Cees Nooteboom	In Nederland (1984)
456	Cees Nooteboom	Allerzielen (1998)

Nederlands Literatuur

W O L F E R T V A N B O R S E L E N

456	Nelleke Noordervliet	Tine (1987)
456	Nelleke Noordervliet	Het oog van de engel (1991)
456	Nelleke Noordervliet	De naam van de vader (1993)
456	Nelleke Noordervliet	Uit het paradijs (1997)
4	Nelleke Noordervliet	Altijd roomboter (2005)
456	Nelleke Noordervliet	Snijpunt (2008)
456	Nelleke Noordervliet	Vrij man)2012'
456	Frits van Oostrom	Maerlants wereld (1996)
456	Griet Op de Beeck	Vele hemels boven de zevende (2013)
456	J. van Oudshoorn	Tobias en de dood (1925)
4	Vincent Overeem	Misfit (2008)
456	Monica Van Paemel	De vermaledijde vaders (1985)
456	Monica Van Paemel	De eerste steen (1992)
456	Monica Van Paemel	Celestien (2004)
456	Connie Palmen	De wetten (1990)
456	Connie Palmen	De vriendschap (1995)
456	Connie Palmen	I.M. (1998)
456	Connie Palmen	De erfenis (1999)
456	Connie Palmen	Lucifer (2007)
4	Marion Pauw	Daglicht (2008)
4	Gustaaf Peek	Ik was Amerika (2010)
4	Gustaaf Peek	Dover)2008'
456	Elvis Peeters	Dinsdag (2011)
456	Koen Peeters	Grote Europese roman (2007)
4	David Pefko	Het voorseizoen (2011)
456	Rascha Peper	Oesters (1991)
456	Rascha Peper	Rico's vleugels (1993)
456	Rascha Peper	Russisch blauw (1995)
456	Rascha Peper	Een Spaans hondje (1998)
456	Rascha Peper	Dooi (1999)
456	Rascha Peper	Wie scheep gaat (2003)
456	Rascha Peper	Vingers van marsepein (2008)
456	E. du Perron	Het land van herkomst (1935)
456	E. du Perron	Schandaal in Holland (1939)
4	R. J. Peskens	Twee vorstinnen en een vorst (1975)
4	R. J. Peskens	Mijn tante Coleta (1976)
4	Leo Pleysier	De Gele Rivier is bevrozen (1993)

Nederlands Literatuur

W O L F E R T V A N B O R S E L E N

4	Claire Polders	Eeuwige kermis (2010)
456	Sybrene Polet	Mannekino (1968)
456	Sybrene Polet	De sirkelbewoners (1970)
456	Jacques Presser	De nacht der Girondijnen (1957)
456	Hugo Raes	De vadsige koningen (1961)
456	Hugo Raes	Een faun met kille horentjes (1966)
456	Gerard Reve	De avonden (1947)
456	Gerard Reve	Werther Nieland/De ondergang van de familie Boslovitsj (1949/1950)
456	Gerard Reve	De taal der liefde (1972)
456	Gerard Reve	Lieve jongens (1973)
456	Gerard Reve	Een circusjongen (1975)
456	Gerard Reve	Oud en eenzaam (1978)
456	Gerard Reve	Moeder en zoon (1980)
4	Gerard Reve	De vierde man (1981)
456	Gerard Reve	Het boek van violet en dood (1996)
456	Gerard Reve	Het hijgend hert (1998)
456	Karel van het Reve	Nacht op de kale berg (1961)
456	Adriaan Roland Holst	Deirdre en de zonen van Usnach (1920)
456	Thomas Rosenboom	Vriend van verdienste (1985)
456	Thomas Rosenboom	Gewassen vlees (1994)
456	Thomas Rosenboom	Publieke werken (1999)
456	Thomas Rosenboom	Zoete mond (2009)
456	Thomas Rosenboom	De rode loper (2012)
456	Renate Rubinstein	Niets te verliezen en toch bang (1978)
456	Renate Rubinstein	Heden ik (1985)
456	Renate Rubinstein	Mijn beter ik (1991)
456	Helga Ruebsamen	Op Scheveningen (1988)
456	Helga Ruebsamen	Het lied en de waarheid (1997)
4	Ward Ruyslinck	De ontaarde slapers (1957)
4	Ward Ruyslinck	Wierook en tranen (1958)
4	Ward Ruyslinck	Het reservaat (1964)
4	Ward Ruyslinck	De Karakoliërs (1969)
4	Hans Sahar	De gebroeders Boetkaboet (2008)
4	Anke Scheeren	De mooiste dagen zijn het ergst (2009)
4	Arthur van Schendel	De waterman (1933)
4	Arthur van Schendel	Een Hollands drama (1935)

Nederlands Literatuur

W O L F E R T V A N B O R S E L E N

4	Arthur van Schendel	De wereld een dansfeest (1938)
456	K. Schippers	Waar was je nou? (2005)
456	Allard Schröder	De hydrograaf (2002)
456	Jan Siebelink	De herfst zal schitterend zijn (1980)
456	Jan Siebelink	En joeg de vossen door het staande koren (1982)
456	Jan Siebelink	Knielen op een bed violen (2005)
456	Jan Siebelink	Suezkade (2008)
456	Jan Siebelink	Het lichaam van Clara (2010)
456	Jan Slauerhoff	Het leven op aarde (1934)
456	Jan Slauerhoff	Het verboden rijk (1932)
456	Jan Slauerhoff	De opstand van Guadalajara (1937)
456	F. Springer	Bougainville (1981)
456	F. Springer	Quissama (1985)
4	Maria Stahlie	Scheerjongen (2011)
456	Rosita Steenbeek	Ander licht (2009)
456	René Stoute	Op de rug van vuile zwanen (2004)
456	M.H. Székely-Lulofs	Rubber (1931)
456	Toon Tellegen	Brieven aan Doornroosje (2003)
456	Peter Terrin	Post Mortem (2011)
4	Theo Thijssen	Kees de Jongen (1923)
4	Theo Thijssen	De gelukkige klas (1926)
4	Pieter Thomése	Heldenjaren (1994)
456	Pieter Thomése	Schaduwkind (2003)
456	Pieter Thomése	Vladiwostok! (2007)
456	Pieter Thomése	De weldoener (2010)
4	Pieter Thomése	Grillroom Jeruzalem (2011)
4	Franca Treur	Dorsvloer vol confetti (2009)
456	Anton Valens	Het boek Ont (2011)
4	Jos Vandeloo	Het gevaar (1960)
4	Jos Vandeloo	Het huis der onbekenden (1963)
4	Jos Vandeloo	De muggen (1973)
4	Jos Vandeloo	De Engelse les (1980)
4	Adriaan van der Veen	Het wilde feest (1952)
4	Edward v.d Vendel & Anoush Elman	De gelukvinder (2009)
4	Dimitri Verhulst	De helaasheid der dingen (2008)
4	Dimitri Verhulst	Mevrouw Verona daalt de heuvel af (2006)

Nederlands Literatuur

W O L F E R T V A N B O R S E L E N

456	Dimitri Verhulst	Godverdomse dagen op een godverdomse bol (2009)
4	Dimitri Verhulst	De laatste liefde van mijn moeder (2010)
456	Simon Vestdijk	Terug tot Ina Damman (1934)
456	Simon Vestdijk	Meneer Visser's hellevaart (1934)
456	Simon Vestdijk	De nadagen van Pilatus (1938)
456	Simon Vestdijk	Pastorale 1943 (1948)
456	Simon Vestdijk	De kellner en de levenden (1949)
456	Simon Vestdijk	De koperen tuin (1950)
456	Simon Vestdijk	Ivoren wachters (1951)
456	Simon Vestdijk	Op afbetaling (1952)
456	Simon Vestdijk	Het genadeschot (1965)
456	Simon Vestdijk	Het verboden bacchanaal (1968)
456	Ivo Victoria	Gelukkig zijn we machteloos (2011)
4	Judith Visser	Oversteken (2009)
456	Theun de Vries	Rembrandt (1931)
456	Theun de Vries	Stiefmoeder Aarde (1936)
4	Theun de Vries	Het meisje met het rode haar (19456)
4	Robert Vuijsje	Alleen maar nette mensen (2008)
4	Levi Weemoedt	De ziekte van Lodesteijn (1986)
456	Tommy Wieringa	Alles over Tristan (200)
456	Tommy Wieringa	Joe Speedboot (2005)
456	Tommy Wieringa	Caesarion (2009)
456	Tommy Wieringa	Dit zijn de namen (2012)
456	Leon de Winter	De verwording van de jonge(re) Dürer (1978)
456	Leon de Winter	La Place de la Bastille (1981)
456	Leon de Winter	Zoeken naar Eileen W. (1981)
456	Leon de Winter	Kaplan (1986)
456	Leon de Winter	Hoffmann's honger (1990)
456	Leon de Winter	Supertex (1992)
456	Leon de Winter	De ruimte van Sokolov (1992)
456	Leon de Winter	Zionoco (1995)
456	Leon de Winter	De hemel van Hollywood (1997)
456	Leon de Winter	Gods gym (2002)
456	Leon de Winter	Het recht op terugkeer (2008)
456	Jan Wolkers	Kort Amerikaans (1962)
456	Jan Wolkers	Een roos van vlees (1963)

Nederlands Literatuur

W O L F E R T V A N B O R S E L E N

456	Jan Wolkers	Terug naar Oegstgeest (1965)
456	Jan Wolkers	Horrible tango (1967)
456	Jan Wolkers	Turks fruit (1969)
456	Jan Wolkers	De walgvogel (1974)
456	Jan Wolkers	De doodshoofdv�inder (1979)
456	Jan Wolkers	De perzik van onsterfelijkheid (1980)
456	Jan Wolkers	Brandende liefde (1981)
456	Jan Wolkers	De junival (1982)
4	Nilgün Yerli	De garnalenpelster (2001)
4	Annejet van der Zijl	Sonny boy (2005)
456	Koos van Zomeren	Otto's oorlog (1983)
456	Koos van Zomeren	Het verhaal (1986)
4	Joost Zwagerman	Gimmick ! (1989)
456	Joost Zwagerman	Vals licht (1991)
456	Joost Zwagerman	De buitenvrouw (1994)
456	Joost Zwagerman	Chaos en rumoer (1997)
456	Joost Zwagerman	Transito (2006)

C. VERHALENBUNDELS VAN NA 1916

456	Kader Abdollah	De adelaars (1994)
456	A. Alberts	De eilanden (1952)
4	Jan Arends	Keefman (1972)
456	Belcampo	Verhalen (1935)
456	Belcampo	Bevroren vuurwerk (1962)
4	Maarten Biesheuvel	In de bovenkooi (1972)
4	Maarten Biesheuvel	Slechte mensen (1973)
4	Maarten Biesheuvel	De verpletterende werkelijkheid (1979)
456	Louis Paul Boon	Menuet en andere verhalen (1955)
456	Ferdinand Bordewijk	Fantastische vertellingen (1919-1924)
4	Remco Campert	Alle verhalen (2001)
4	Remco Campert	Alle dagen feest (1955)
4	Remco Campert	De jongen met het mes (1958)
4	Remco Campert	Tot zoens (1986)
4	Remco Campert	Eetlezen (1987)
456	Patricio Canapioni	Een gondel in de Herengracht (1978)
456	Hugo Claus	De zwarte keizer (1958)

Nederlands Literatuur

W O L F E R T V A N B O R S E L E N

4	Jules Deelder	Schöne Welt (1982)
4	Jules Deelder	Modern passé (1984)
4	Jules Deelder	Drukke dagen (1985)
4	Henriëtte van Eyk	De kleine parade (1932)
4	Carl Friedman	De grauwe minnaar (1996)
456	Marnix Gijsen	Mijn vriend de moordenaar (1959)
456	Hermine de Graaf	Aanklacht tegen onbekend (1987)
456	Hermine de Graaf	Een kaart, niet het gebied (1984)
456	Jacques Hamelink	Het plantaardig bewind (1964)
456	Maarten 't Hart	Het vrome volk (1974)
4	Heere Heeresma	Zwaarmoedige verhalen voor bij de centrale verwarming (1973)
456	W.F. Hermans	Paranoia (1953)
456	W.F. Hermans	Een landingspoging op Newfoundland (1957)
456	W.F. Hermans	Een wonderkind of een total loss (1967)
456	W.F. Hermans	Hundertwasser, honderdvijf en meer (1973)
456	W.F. Hermans	De laatste roker (1991)
456	D. Hooyer	Sleur is een roofdier (2007)
456	F.B. Hotz	Ernstvuurwerk (1978)
456	F.B. Hotz	Eb en vloed (1987)
456	F.B. Hotz	Dood weermiddel (1976)
456	Arthur Japin	Magonische verhalen (1996)
456	Oek de Jong	De hemelvaart van Massimo (1997)
4	Lieve Joris	De poorten van Damascus (1993)
4	Lieve Joris	Dans van de luipaard (2001)
456	Frans Kellendonk	Bouwval (1977)
4	Kees van Kooten	Koot droomt zich af (1977)
4	Kees van Kooten	Koot graaft zich autobio (1979)
456	Anton Koolhaas	Gekke witte (1959)
4	Tim Krabbé	De matador en andere verhalen (1991)
4	Tom Lanoye	Een slagersjongen met een briljetje (1985)
4	Tom Lanoye	Spek en bonen (1994)
4	Tessa de Loo	De meisjes van de suikerwerkfabriek (1983)
456	Doeschka Meijsing	De Hanen en andere verhalen (1974)
456	Harry Mulisch	Het zwarte licht (19456)
456	Harry Mulisch	De versierde mens (1957)
456	Harry Mulisch	Het mirakel (1955)

Nederlands Literatuur

W O L F E R T V A N B O R S E L E N

456	Cees Nooteboom	's Nachts komen de vossen (2009)
4	Frans Pointl	De kip die over de soep vloog (1989)
4	R. J. Peskens	Twee vorstinnen en een vorst (1975)
456	Gerard Reve	Tien vrolijke verhalen (1961)
456	Gerard Reve	Vier wintervertellingen (1963)
456	Rascha Peper	Alle verhalen (1997)
4	Ethel Portnoy	Steen en been (1971)
456	Jan Slauerhoff	Schuim en asch (1930)
4	Ward Ruyslinck	De paardevleeseters (1965)
456	Jan Siebelink	Weerloos (1978)
456	Jan Siebelink	De laatste schooldag (1994)
456	Pieter Thomése	Zuidland (1991)
4	Manon Uphoff	Begeerte (1995)
4	Bob den Uyl	Gods wegen zijn duister en zelden aangenaam (1975)
4	Bob den Uyl	Vreemde verschijnselen (1978)
4	Jos Vandeloo	De vijand en andere verhalen (1962)
4	Jos Vandeloo	De croton en andere verhalen (1964)
4	Roger van de Velde	Galgenaas (1966)
4	Roger van de Velde	De knetterende schedels (1969)
456	Jan Wolkers	Serpentina's petticoat (1961)
456	Jan Wolkers	Gesponnen suiker (1963)
456	Jan Wolkers	De hond met de blauwe tong (1964)

D. GEDICHTENBUNDELS VAN NA 1916

56	Gerrit Achterberg	Voorbij de laatste stad (1955)
56	Hans Andreus	Muziek voor kijkdieren (1951)
56	Armando	Gedichten 2009 (2009)
56	H.H. ter Balkt	Voor vliegtuigmagneet (2011)
56	Paul Bogaert	De Slalom soft (2009)
56	J.C. Bloem	Verzamelde gedichten (1965)
56	J.C. Bloem	Het verlangen (1921)
56	Cees Buddingh	Deze kant boven (1965)
56	Remco Campert	Vogels vliegen toch (1951)
56	Remco Campert	Mijn leven's liederen (1968)
56	Hugo Claus	De Oostakkerse gedichten (1955)

Nederlands Literatuur

W O L F E R T V A N B O R S E L E N

56	Eva Cox	Een twee drie ten dans
56	Kreek Daey Ouwers	De achterkant (2011)
56	Jules Deelder	Moderne gedichten (1979)
56	Jules Deelder	Sturm und Drang (1980)
56	Willem Elsschot	Verzen van vroeger (1934)
56	Anna Enquist	Alle gedichten (2005)
56	Luuk Gruwez	Wijvenheide (2012)
56	Judith Herzberg	Beemdgras (1968)
56	Tjitske Jansen	Koerikoeloem (2007)
56	Gerrit Kouwenaar	Vijf 5-tigers (1955)
56	Gerrit Kouwenaar	Hand o.a. (19456)
56	Rutger Kopland	Het orgeltje van yesterday (1968)
56	Rutger Kopland	Alles op de fiets (1969)
56	Hans Lodeizen	Het innerlijke behang (1949)
56	Lucebert	Apocrief (1951)
56	Hendrik Marsman	Paradise regained (1927)
56	Hendrik Marsman	Tempel en kruis (1940)
56	Neeltje Maria Min	Voor wie ik lief heb wil ik heten (1966)
56	Ramsey Nasr	Onhandig bloesemend (2004)
56	Martinus Nijhoff	De wandelaar (1916)
56	Martinus Nijhoff	Lees maar, er staat niet wat er staat (1959)
56	Martinus Nijhoff	Nieuwe gedichten (1934)
56	Martinus Nijhoff	Het uur U (1942)
56	Paul van Ostaijen	Music Hall (1916)
56	Paul van Ostaijen	Het sienjaal (1918)
56	Paul van Ostaijen	Bezette stad (1921)
56	Hagar Peeters	Koffers zeelucht (2003)
56	Ester Naomi Perquin	Servetten halfstok (2007)
56	Ester Naomi Perquin	Namens de ander (2009)
56	Ester Naomi Perquin	Celinspecties (2012)
56	Sybren Polet	Virtualia, teletonen (2012)
56	Jean Pierre Rawie	Kwade trouw (1986)
56	Jean Pierre Rawie	Onmogelijk geluk (1992)
56	Adriaan Roland Holst	Een winter aan zee (1938)
56	Adriaan Roland Holst	In ballingschap (1959)
56	Jan Jacob Slauerhoff	Archipel (1923)
56	Jan Jacob Slauerhoff	Eldorado (1928)

Nederlands Literatuur

W O L F E R T V A N B O R S E L E N

56	Jan Jacob Slauerhoff	Een eerlijk zeemansgraf (1936)
56	Jan Jacob Slauerhoff	Serenade (1930)
56	Mustafa Stitou	Varkensroze ansichten (2003)
56	Marie Vasalis	Parken en woestijnen (1940)
56	Simon Vestdijk	Thanatos aan banden (1948)
56	Simon Vestdijk	Gestelsche liederen (1949)
56	Leo Vroman	262 Gedichten (1974)
56	Henk van der Waal	Zelf worden (2010)
56	Levi Weemoedt	Geduldig Lijden (1970)
56	Menno Wigman	Mijn naam is Legioen (2012)
56	Nachoem Wijnberg	Het leven van (2008)

4.16 POËZIEANALYSE

Inleiding

Vorig jaar hebben we ons beziggehouden met poëzie. Het ging toen om de analyse van gedichten. Voor sommigen van jullie is poëzie alleen maar verbonden met poeziealbums (*Rozen verwelken, schepjes vergaan, maar onze liefde blijft altijd bestaan*) of Sinterklaas (*Sint heeft dagen lopen denken, wat hij jou dit jaar zou moeten schenken*). Anderen hebben al stiekem eens een poging gewaagd om serieuze gedichten te maken, maar houden die angstvallig gevangen binnen de grenzen van hun dagboek.

Gedichten zijn er in alle soorten en maten. Kijk maar eens naar onderstaande gedichten. Het gedicht van Cees Buddingh lijkt een onzingedicht over een fantasiedier, niet meer dan een spel met letters en klanken, terwijl het gedicht van Leo Vroman heel duidelijk een emotionele boodschap in zich draagt (gezien zijn oproep aan het eind van het gedicht).

De Bozbezbozzel

*De bozbezbozzel lijkt wat op
Een jenk, maar heeft een klein're kop
Zijn poten staan reeds twee aan twee
Als eenmaal bij het stekelree.*

*Hij hinnikt als een maliepaard,
En als het sneeuwt heeft hij een staart.
Wanneer die staart zijn kop zou zijn,
Was hij precies een spieringzwijn.*

*En als hij zeven staarten had,
Een kolossale kolbakrat.*

*Nu lijkt hij nog het meeste op
Een jenk, maar met een klein're kop*

Cees Buddingh

School der poëzie

*ik ben geen lieflijke dichter
ik ben de schielijke oplichter
der liefde, zie onder haar de haat
en daarop een kaaklende daad.*

*lyriek is de moeder der politiek,
ik ben niets dan omroeper van oproer
en mijn mystiek is het bedorven voer
van leugen waarmee de deugd zich uitzielt.*

*ik bericht, dat de dichters van fluweel
schuw en humanistisch dood gaan.
voortaan zal de hete ijzeren keel
der ontroerde beulen muzikaal opengaan.*

*nog ik, die in deze bundel woon
als een rat in de val, snak naar het riool
van revolutie en roep: rijmratten, hoon,
hoon nog deze veel te schone poëzieschool.*

Lucebert

Uit: *Apocrief*, 1952.

Behalve grappige en serieuze gedichten zijn er natuurlijk ook korte en lange, traditionele en moderne gedichten en zo zullen er nog wel wat tegenstellingen te vinden zijn in het grote arsenaal van gedichten die we tot de Nederlandse literatuur rekenen. Ook dit jaar zullen wij ons hoofdzakelijk bezighouden met de serieuze poëzie. Je weet inmiddels al enigszins welke middelen een dichter tot zijn beschikking heeft om zijn doel te bereiken, om zijn thema te verwoorden, om zijn ideeën kenbaar te maken.

We gaan ook dit jaar van de gedichten een structuuranalyse maken. Dat houdt in dat we bij de gedichten die we je voorleggen, steeds eerst de vorm aan de orde stellen en daarna de inhoud.

Vooral de aspecten 'thema' en 'idee' brengen we onder jullie aandacht. In zijn gedichten behandelt een dichter over het algemeen een thema en impliciet of expliciet laat hij ons weten wat zijn gedachten daarover zijn. Het achterhalen daarvan is niet altijd even gemakkelijk.

Gedichten kun je op allerlei manieren aanpakken. Een daarvan is de betekenis van kleine eenheden in het verband van het gedicht op de eerste plaats stellen. Bij de interpretatie van een versregel houd je dan altijd rekening met de samenhang die zo'n regel heeft met de vorige en de volgende versregels. Die laatste manier lijkt ons een in de praktijk goed werkbare methode. Het is vaak mogelijk een versregel op diverse manieren uit te leggen, als je hem los ziet van de context van het gedicht. In combinatie met andere versregels blijkt er over het algemeen maar één interpretatiemogelijkheid te zijn.

Wat we je aanbieden, zijn gedichten die over het algemeen traditioneel van vorm zijn. Dat doen we, omdat die gedichten meestal goed te interpreteren zijn. Dat betekent overigens niet dat je het door onze keuze makkelijk gaat krijgen. Eenvoudig is de analyse van poëzie nooit, omdat een dichter nu eenmaal kiest voor een bijzondere vorm voor zijn 'verhaal'. De manier waarop hij iets zegt, maakt zijn gedichten anders dan anders, ze krijgen extra inhoud en worden vaak meerduidelijk. Met behulp van vragen willen we je door een gedicht heen leiden, opdat je ziet op welke manier de dichter zijn inhoud vorm heeft gegeven en opdat je uiteindelijk het gedicht in zijn geheel kunt doorgronden.

Evenals bij de analyse van verhalen hebben we een begrippenapparaat ontwikkeld waarin met name alle vormaspecten zijn opgenomen en toegelicht. Je kunt het gebruiken als je in de klas een gedicht moet analyseren.

BEGRIPPENAPPARAAT BIJ DE ANALYSE VAN POËZIE	
episch	vertellend, verhalend
lyrisch	muzikaal, emotioneel, dichterlijk
GEDICHTSOORT	Vorm
sonnet	14 regels, twaalf of dertien lettergrepen per regel, kwatrijnen, terzetten, volta of wending, natuurbeelden, vaak is de liefde het thema.
het vrije vers	regelaantal, regellengte, maat en rijm lijken willekeurig en systeemloos,

Nederlands Literatuur

W O L F E R T V A N B O R S E L E N

	maar bewust aangebracht.
	(er zijn er nog meer, maar die zijn nauwelijks meer in gebruik en worden zo nodig wel bij de behandeling van de literatuurgeschiedenis genoemd.)
GEDICHTSOORT (2)	Inhoud
klaagzang of elegie	uiting van diep verdriet
hekeldicht (satire)	kritiek op maatschappij of onrecht
pastiche	een gedicht dat een ander gedicht parodieert met gebruikmaking van enkele regels van het oorspronkelijke gedicht, met humoristische intentie.
parodie	lachwekkende nabootsing van een literair werk: zie Het water de stank van G. Komrij als parodie op De moeder de vrouw van M. Nijhoff.
STROFE	een wat betreft vorm zowel als inhoud samenhangend stel versregels; een gedicht bestaat dus uit één of meer strofen.
distichon	2 regels
terzet (of terzine)	3 regels
RIJM: KLANK	overeenkomst van klanken in beklemtoonde lettergrepen.

4.17 OEFENGEDICHT 1

ANGEL DUST - LEVI WEEMOEDT

1. Een blij gerucht streek neer op 't schoolplein, voor de les:
Er zou een middel zijn dat droefheid kon bezweren,
faalangst en minderwaardigheidscomplex
Wie het gebruikte sloeg aan 't fluiten onder 't leren.
5. Ik leefde toen al niet geheel gespeend van zorgen
en kreeg de pretmachine maar moeizaam aan de praat:
'k had er wel oren naar, details bleven verborgen,
maar 't tovergoedje had een korrelige staat.
- 10 Er brak een tijd aan van verwoed experimenteren
- waarvoor als dank op school een klas teruggezet-:
al wat maar korrels had, kon vreugde produceren.
Ik beet en knabbelde op zoek naar dikke pret.
- O, 'k kauwde zelfs een nachtlang Tovo's vogelzaad,
Wachtte gespannen op het eerste ochtendglorien
- 15 maar constateerde 's morgens tegen dageraad:
ik kwinkeleerde klaaglijker dan ooit tevoren.

Levi Weemoedt

Vragen:

1. Geef nauwkeurig aan n.a.v. welke zaken een verklaring volgt na de dubbele punt in de regels 1, 10 en 15.
2. Wat voor beeldspraak is:
 - a. Een blij gerucht streek neer (r. 1)
 - b. De pretmachine (r. 6)
 - c. Regel 6

Motiveer je antwoorden.

3. Welke stijlfiguur tref je aan in:

- a. Niet geheel gespeend van zorgen (r. 5)
- b. Als dank (r. 10), zelfs (r.13)
- c. Kwinkelerde klaaglijker (r. 16)
- d. Regel 16

Motiveer je antwoorden.

4. a. Uit welk woord in de eerste strofe blijkt dat het om een gerucht gaat?
b. Door welk woord in de derde strofe wordt dat nogmaals uitgedrukt?
c. Uit welke regel blijkt definitief dat het om een gerucht gaat?

5. a. Waarom wordt het woord 'fluiten' (r. 4) gebruikt en niet een ander woord dat blijheid/vreugde uitdrukt?
b. Geef twee redenen waarom de ik-figuur juist vogelzaad kauwt (r. 13).

6. Wat zou het verschil zijn tussen:

- a. 'Sloeg aan het fluiten' (r. 4) en bijvoorbeeld 'begon te fluiten'?
- b. 'Bezweren' (r. 2) en bijvoorbeeld 'doen verdwijnen'?

7. Geef de betekenis in deze tekst van:

- a. Regel 5
- b. Regel 6 (figuurlijk)
- c. Regel 14 (figuurlijk)

8. a. Naar welke twee woorden verwijzen respectievelijk het eerste en het tweede gedeelte van regel 7 direct?
b. Van welke in de eerste strofe genoemde narigheden zou de ik-figuur vooral last hebben?

Geef minstens twee bewijsplaatsen in de tekst aan.

9. a. Geef twee voorbeelden van alliteratie
b. Wat voor soort eindrijm wordt in dit gedicht gebruikt?
c. Wat is de naam van de eerste en de laatste strofe?
10. a. Wat is het thema van dit gedicht?
b. Probeer een verklaring voor de titel te geven.
c. Wat is de idee, de achterliggende gedachte

4.18 OEFENGEDICHT 2

JOHNSON BROTHERS LIMITED – RUTGER KOPLAND

- Vroeger toen mijn vader nog groot was,
in de uitpuilende zakken van zijn jas
gevaarlijk gereedschap, in zijn pakken
de geuren van geplozen touw en lood,
5. achter zijn ogen de onbegrijpelijke wereld
van een man, een gasfitter eerste klas
zei moeder, hoe anders heb ik mij moeten
voelen vroeger toen hij de deuren sloot
voor haar en mij.
- 10 Nu is hij dood, ben ik ineens zo oud als
hij, blijkt tot mijn verbazing dat ook in hem
verval was ingebouwd. In zijn agenda zie ik
afspraken met onbekenden, aan zijn muur
kalenders met labyrinthen van gasleidingen,
- 15 op de schoorsteen het portret van
een vrouw in Parijs, zijn vrouw, de onbegrijpelijke
wereld van een man.
- Kijkend in het porseleinen fonteintje uit
de dertiger jaren met de twee lullige leeuwen:
- 20 Johnson Brothers Ltd, hoog in het dood-
stille huis het droevige sloffen van moeder,
Jezus Christus vader, komen de tranen
om nu en om toen, vloeien ze samen
in het lood van de zwanenhals,
- 25 niet meer te scheiden van de druppels
uit het koperen kraantje met cold.

Rutger Kopland

Vragen

1.
 - a. Regel 1 bevat een paradox. Leg dat uit met behulp van het fysisch perspectief.
 - b. Welke stijlfiguur vind je ook nog in regel 1?
2.
 - a. Wat betekent 'achter zijn ogen' (r. 5)?
 - b. Wat betekent 'toen hij de deuren sloot' (r. 8)?
 - c. Wat voor beeldspraak bevat 'toen hij de deuren sloot voor haar en mij' (r. 8-9)?
3.
 - a. Waarom wordt het woord 'vroeger' (r. 1) herhaald in regel 8?
 - b. Uit welk woord blijkt dat de ik-figuur niet meer precies weet hoe anders (r. 7) hij zich vroeger voelde?
4.

Strofe 1 en 2 vormen een tegenstelling.

 - a. Noem de twee bijwoorden die deze tegenstelling uitdrukken.
 - b. Op welke wijze wordt deze tegenstelling formeel onderbouwd?
5.
 - a. Door welk woord worden de drie zinnestjes van r. 10 – 12 verbonden?
 - b. Verklaar ook (r. 11).
6.
 - a. Verklaar op twee manieren 'verval' (r. 12).
 - b. 'Een vrouw uit Parijs, zijn vrouw' (r. 15-16) is op twee manieren uit te leggen. Welke?
7.
 - a. Welke functie heeft strofe 3 ten opzichte van strofe 1 en 2?
 - b. Uit welke regel in strofe 3 blijkt dat het duidelijkst?
8.
 - a. Welke drie woorden in strofe 3 typeren de gemoedstoestand van de ik-figuur?
 - b. Welke stijlfiguur tref je aan in r. 19? Leg je antwoord uit.
9.
 - a. Geef het duidelijkste voorbeeld van enjambement.
 - b. Geef drie duidelijke gevallen van alliteratie.
 - c. Welke rijmsoort tref je aan in r. 7-8.
10.
 - a. Wat is het thema van dit gedicht?
 - b. Probeer de titel te verklaren.
 - c. Wat zou de idee zijn?

4.19 OEFENGEDICHT 3

Grafbeeld van Nofrit

- Was 't waar dat uit het balsemend Verleden
Lichamen wel, geen levens komen bloot,
Waart gij dan zo gebleven:
Uw lieflijkheden
5 Als ingehouden adem door uw leden?
Gij zijt niet dood
En zult, als ik vertrouw, bewegen!
- Beginnt uw borst te beven?
Worden uw trekken zachter,
10 Uw ogen groot?
Uw armen weren uw gewaden achter
Uw tenger lijf, gij komt naar voren
Alsof ge een diep gevaar ontvlood.
- Is het dan mogelijk naar elkaar te leven,
15 Zoover uiteen geboren,
Over een tijd die mij van u verstoot?
Een vloedgolf gaat door alle eeuwenzeeën,
Een baar bewoog ons tweeën.....
Als leefde ik vroeger en waart gij niet dood.

J.J.Slauerhoff

uit: Saturnus; Verzamelde gedichten

Vragen bij ' Grafbeeld van Nofrit' van J.J. Slauerhoff

Het gedicht heeft als onderwerp het grafbeeld van de Egyptische koningin Nofrit, dat te bewonderen is in het Louvre in Parijs.

1. Welke treffende overeenkomst vertonen de strofen van dit gedicht wat de opbouw betreft?
(N.B. Niet de regellengte!)
2. Vooral de strofen 2 en 3 vertonen nog verdergaande formele samenhang/overeenkomsten.
Noem er twee. (N.B. Niet de regellengte!)
3. a. Welke beeldspraak is toegepast in :
 'balsemend Verleden' (r.1)
 'Alsof ge een diep gevaar ontvlood' (r.13)
 'Een vloedgolf gaat door alle eeuwenzeeën' (r.17)
 b. In welke twee regels doet zich het sterkste enjambement voor?
 c. Welke duidelijke stijlfiguur is gebruikt in strofe 2?
 d. Is er door het gebruik van 't (r.1) sprake van elisie of niet.? En verklaar!
 e. Wijs de (2) alliteraties aan in strofe twee.
4. Door welke rijmklanken wordt dit gedicht vooral gedragen?
5. Welke in dit gedicht overduidelijk bedoelde begrippen worden door deze klanken ondersteund?
6. Welke versregels beschrijven - heel concreet- het grafbeeld, dat in het Louvre staat?
7. a. Welke versregel is de hoofdzin van de regels 1 t/m 5?
 b. Waarnaar verwijst 'zoo' (r.3)?
8. a. Welke verwachting roept 'ingehouden' (r.5) op t.a.v. Nofrit?
 b. In welke versregel wordt die verwachting gerealiseerd?
9. Wat betekent hier "als ik vertrouw" (r.7)?
10. Welke twee tegengestelde woorden (begrippen) versterken in ruimtelijke zin het naderbij komen van Nofrit?

11. In r.17 wordt het verleden voorgesteld als een zee (van tijd). Nofrit rijst op uit die zee. Welk woord in het bijzonder geeft dat oprijzen aan?
12. Geef de (voor dit gedicht!) betekenis van
 - a. uiteen (r.15)
 - b. verstoot (r.16)
13.
 - a. Welke hindernis moet overwonnen worden door Nofrit en de 'ik' om samen te kunnen komen?
 - b. Hoe wordt die hindernis genomen?
 - c. In welke regel vindt dat samenkomen plaats?
14. Leg met gebruikmaking van r.19 uit wat 'naar elkaar te leven' (r.14) hier betekent (in z'n werk gaat).
15.
 - a. Uit welke woordvorm in r.18 blijkt, dat door de 'ik' het heden is verlaten op weg naar Nofrit?
 - b. Welke woorden uit regel 19 lijken dat te bevestigen?
 - c. Welk woord in r.19 benadrukt echter, dat het hier om een droom/visioen gaat?
16. Wat is het thema?
17. Wat is de idee?

4.20 OEFENGEDICHT 4

Ten einde

Als hij bij de aanvang van het jonge cursusjaar
zijn krachten verzameld denkt en die beproeft,
is hij ontdaan en voelt pijnlijk de behoefte
te vluchten en te verstillen in zijn gitaar.

5 Zoals een boer het land verwenst dat hij doorploegt,
weerbarstig, dor en droog met nauwlijks hoop op aar
en schoof, vervloekt hij 't leeg gebroed dat elke snaar
meedogenloos beroert, hem onderhuids doorgroeft.

10 Toch, de dagen lichten, de bloesem kleurt het grauw,
onvermoede krachten doorbloeden weer het lijf
waarin opnieuw de oude jeugd verhevigd vlaagt.

Hij laat zijn loden idealen maar vervagen,
koestert ten einde de illusie waarop hij drijft,
want kinderen blijven witte wakken in zijn blauw.

*Anton de Meester
Uit: Schoollanderigheden (1996)*

Vragen bij 'Ten einde' van Anton de Meester

Begrippenapparaat

- 1 a) Noem twee formele kenmerken van dit sonnet
b) Noem ook twee inhoudelijke kenmerken
- 2 a) Bepaal het rijmschema van dit sonnet
b) Hoe noem je het rijmschema van de twee eerste strofen?
c) Welke regel wijkt af van het rijmschema?
- 3.a) Noem de vier sterkste voorbeelden van alliteratie
b) Welk woord bevat op zich alliteratie?
c) Welke twee woorden bevatten op zich assonantie?
- 4.a) Verdeel de versregels 5 en 6 in versvoeten
b) Van welke versvoet is hier sprake?
c) Wijs twee duidelijke voorbeelden van antimetrie aan (aan het begin van een versregel)
- 5.a) Noem de vier voorbeelden van enjambement
b) Is 't in vers 7 een voorbeeld van elisie? Licht je antwoord toe
c) Wijs in het gedicht een (ander?) voorbeeld van elisie aan
d) Wat is, wat klank betreft, de lichtste regel van het gedicht?
- 6.a) Welke vorm van beeldspraak vind je in de gehele tweede strofe?
b) Via welke twee metaforen worden 'kinderen' (vs.14) eveneens aangeduid?
c) Waar is 'gitaar' (vs.4) een symbool voor?
d) Wat voor soort beeldspraak is 'de bloesem kleurt het grauw' in vers 9?
- 7.a) Noem de drie paradoxen in strofe 3
b) Wijs twee opsommingen in het gedicht aan
c) Welk woord in de derde strofe vormt een contaminatie?
d) Welke stijlfiguur vind je in vers 4?

Analyse

8. a) Naar welke 2 woorden kan 'hem' (vs.8) verwijzen?
b) Kan de werkwoordsvorm 'denkt' (vs.2) vervangen worden door de werkwoordsvorm 'heeft'? Motiveer je antwoord.
c) Door welk woord kun je 'vlaagt' (vs.11) vervangen?
(Denk aan: In een vlaag van woede vermoordde Frits zijn lieve kleine konijntje)
d) Noem in de eerste drie strofen 4 voorbeelden van woordparen die gevormd worden door woorden die synoniemen van elkaar zijn.
9. a) Van de volgende 8 begrippen kun je er 4 toepassen op de 4 strofen van dit gedicht; maak een schemaatje en vul de juiste begrippen in:
strofe 1 -
strofe 2 - enz.
- Deze begrippen zijn:
1. verwachting	5. hoop
2. woede	6. wanhoop
3. teleurstelling	7. ontdekking
4. realiteit	8. enthousiasme
- b) Welke overeenkomsten bestaan er tussen de boer in strofe 2 en de leraar?
c) Welk verband bestaat er tussen de eerste twee strofen enerzijds en de laatste twee anderzijds? Waaraan kun je dat zien?
d) En welk verband bestaat er tussen strofe 3 en strofe 4?
10. a) Geef een uitleg van 'de bloesem kleurt het grauw' in vers 9.
b) In vs.12 staat 'mijn loden idealen'
Leg uit wat wordt bedoeld met 'loden'
c) Welk ideaal (welke illusie!) zou hier bedoeld worden?

Interpretatie

11. a) Welke 2 van de volgende 6 interpretaties van de titel Ten einde zijn juist?
(alleen nummer noemen!)
1. ten slotte, uiteindelijk, aan het einde, een laatste opmerking.
 2. met de bedoeling dat, bij wijze van voorbeeld voor (en beeldgevend aan) de lezer

3. aan het einde van de carrière van de leraar, hij is aan het einde van zijn krachten
 4. after all, na alles wat is gebeurd, ten gevolge van alles
 5. de leraar is ten einde raad, hij benut de laatste mogelijkheid
 6. De leraar zoekt liever aan het einde, bij wijze van spreken, de witte wakken op met zijn gitaar
- b) Geef twee, aan elkaar tegengestelde, interpretaties van de laatste strofe (een positieve en een negatieve)
12. a) Wat is het thema van dit sonnet?
- b) Welke 2 regels staan het dichtst bij dat thema?
- c) Wat is de hoofdgedachte van dit sonnet?

4.21 OEFENGEDICHT 5

Voor wie dit leest.

Gedrukte letters laat ik u hier kijken,
Maar met mijn warme mond kan ik niet spreken,
Mijn hete hand uit dit papier niet steken,
Wat kan ik doen? Ik kan U niet bereiken.

5 O, als ik troosten kon, dan kon ik wenen.
Kom, leg Uw hand op dit papier: mijn huid;
Verzacht het vreemde door de druk verstenen.
Van het geschreven woord, of spreek het uit.

Menige verzen heb ik al geschreven,
10 Ben menigen een vreemdeling gebleven
En wien ik grieve weet ik niets te geven:
Liefde is het enige.

Liefde is het meestal ook geweest
Die mij het potlood in de hand bewoog
15 Tot ik mij slapende voorover boog
Over de woorden die Gij wakkerleest.

Ik zou wel onder deze bladzij willen zijn
En door de letters heen van dit gedicht
Kijken in Uw lezende gezicht
20 En hunkeren naar het smelten van Uw pijn.

Doe deze woorden niet vergeefs ontwaken,
Zij kunnen zich hun naaktheid niet vergeven;
En laat uw blik hun innigste niet raken
Tenzij Gij door de liefde zijt gedreven.

25 Lees dit dan als een lang verwachte brief,
En wees gerust, en vrees niet de gedachte
Dat U door deze woorden werd gekust:
Ik heb je zo lief.

Leo Vroman

Vragen bij 'Voor wie dit leest' van Leo Vroman.

1. Hoe noem je deze strofevorm?
2. Welke strofen wijken af en in welke opzichten?
3. Welke stijlfiguur tref je aan in r.1.?
4. Wat is het effect daarvan t.o.v. regel 2/3?
5. Verklaar nu waarom 'letters laat' (r.1.) geen alliteratie hoeft te zijn en 'hete hand' (r.3.) daarentegen wel.
6. Formuleer nu in ten hoogste vier woorden de tegenstelling in de eerste strofe.
7. Waarom zou de dichter juist de woorden 'hand' en 'mond' kiezen?
8. Welke beeldspraak bevat regel 6?
9. Bij welk woord is 'het' (r.7) een lidwoord?
10. Waarop slaat 'het' (r.8,2^e deel)?
11. 'Letters' (r.1), 'het geschreven woord' (r.8), 'spreek het uit' (r.8) vormen een reeks. In welk opzicht?
12. Welk zinsdeel is: 'menigen' (r.10) en welk zinsdeel is: 'wien' (r.11)?
13. Wat betekent 'griefde' (r.11)?
14. Welke vorm van beeldspraak tref je aan in de regels 13/14?
15. Wat voor beeldspraak is 'wakkerleest' (r.16)? Leg dat uit.
16. Waarmee vereenzelvigd (identificeert) de dichter zich in r.15/16?

17. Waarom is r. 18/19 een enjambement?
18. Welke vorm van beeldspraak zie je in regel 20? Leg dat uit.
19. Hoe stelt de dichter zich tegenover de lezer op in de zesde strofe?
20. Hoe kan de lezer dan ook de woorden 'vergeefs' (r.21) doen ontwaken?
21. Wat is het belangrijkste verschil tussen 'gedrukte letters' (r.1) en 'een lang verwachte brief' (r.25)?
22. Waarom gebruikt de dichter nu het persoonlijk voornaamwoord 'je' (r.28)?
23. Verdeel het gedicht in drie delen en motiveer die verdeling.
24. Beschrijf de relatie dichter-lezer zoals die naar voren komt in de eerste twee strofen.
25. Wat is het probleem van de dichter?
26. Wie/wat is de schuld daarvan?
27. Welke voorwaarden stelt de dichter aan de lezer om het probleem te kunnen oplossen of in ieder geval te verkleinen.
28. Hoe komt het dat de dichter in het gezicht zo dicht bij jou, de lezer, kan komen, ook al zou je niet aan de door hem gestelde voorwaarden voldoen? Geef twee oorzaken.

4.22 OEFENGEDICHT 6

DE GRIJSAARD EN DE JONGELING

- I Groots en meeslepend wil ik leven!
 Hoort ge dat, vader, moeder, wereld, knekelhuis!
- II "ga dan niet te ver van huis,
 En weer vooral ook het gespuis van vrouwen
 buiten uw hart, weer het al uit uw kamer;
 laat alles wat tot u komt
 onder grote en oorlogszuchtige namen
 buiten uw raam in de regen staan:
 het is slecht te vertrouwen en niets gedaan.
- III alleen het geruis
 Van uw bloed en van uw hart het gehamer
 Vervulde uw lichaam, verstaat ge, uw leven, uw kluis.
 Zwicht nooit voor lippen:
 Samenzijn is een leugen en alle kussen verraad;
 alleen een hart dat tegen eigen ribben slaat
 is een zuiver hart op een zuivere maat.
- IV zie naar mijzelf
 Ik heb in mijn jeugd
 Mijn leven verslingerd aan duizend dingen
 van felle en vurige namen, oproeren, liefdes
 en wat is het alles tezamen nu nog geweest?
 Over hoeveel zal ik mij niet blijven schamen
 En hoeveel is er dat misschien nooit geneest?"
- V de jongen kijkt door de geopende ramen
 waarlangs de wereld slaat; zonder zich te beraden
 Stapt hij de deur uit, helder en zonder vrees.

Hendrik Marsman

Vragen bij 'De grijsaard en de jongeling' van Hendrik Marsman

1.
 - a) Geef twee voorbeelden van middenrijm
 - b) Geef een voorbeeld van gepaard rijm
 - c) Hoe heet het eindrijm van de versregels 14 t/m 16?
 - d) Hoe heet de rijmsoort waarop vs. 25 is gebouwd en in welke rijmconstructie is die hier toegepast?
2.
 - a) Welke eenvoudige stijlfiguur vind je in vs. 1?
 - b) Wat moet hiervan het effect zijn?
3.
 - a) Waarnaar verwijst 'het' in vs. 9?
 - b) verklaar aan de hand van de inhoud de dubbele punt in vs. 13
4. Hoeveel vertellers zijn er in dit gedicht. Wie zijn dat, in welke verzen zijn zij aan het woord en waaruit blijkt dat formeel?
5.
 - a) Welke vorm van beeldspraak vind je in vs. 2?
 - b) En welke in vs. 13?
6. Welke nogal paradoxale interpretatie is mogelijk door het gebruik van 'dan' in vs. 3?
7.
 - a) Welke stijlfiguur is gebruikt t.a.v. de verhouding tussen strofe II en III?
 - b) Motiveer het antwoord van 7a)
8. 'Verstaat ge' in vs. 12 is bedoeld als:
 - a) vraag
 - b) mededeling
 - c) aansporing
 - d) verzoek
9. Waarvoor mag men niet 'zwichten' (vs.13)
10. Wat zal – gezien eerdere mededelingen in het gedicht – de meest voor de hand liggende bedoeling zijn van het gebruik van 'slaat' in vs. 25?

11.
 - a) Welke strofe is de belangrijkste?
 - b) Verklaar dit door de inhoud van die strofe en de structuur ervan te beschrijven (een tweeledig antwoord dus)
12. Met welke instelling en verwachting verlaat de jongen het huis?
13. Wat is gezien de verschillende levenshoudingen de idee van het gedicht?

4.23 OEFENGEDICHT 7

Outcast

't Breed grauw gelaat van de Afrikaanse kust,
Na eeuwen van een ondoorgondlijk wee
Gekomen tot een onaantastbre rust,
Staart steil terneer op de gekwelde zee.

5 Ons blijft 't verneedrend smachten naar de ree.
Geen oceaen heeft onze drift gebluscht,
En niets op aard, ook zwerven niet, geeft rust,
En de eenige toevlucht de prostituée.

10 Bij haar die achter iedre haven wacht
-Altijd een andre en toch steeds dezelfde-
Wordt ons heimwee tijdelijk ter dood gebracht.

En ook de sterrenheemlen die zich welfden
Over ons trekken, andre iedren nacht,
Zijn eindlijk saamgeschrompeld tot één zelfden.

Jan Jacob Slauerhoff
Uit: El Dorado (1928)

Woordbetekenis:

<i>Outcast (titel):</i>	<i>verworping, uitgestotene</i>
<i>Wee (r.2):</i>	<i>pijn, smart</i>
<i>Ree (r.5):</i>	<i>veilige ligplaats voor schepen</i>
<i>Zich welfden(r.12):</i>	<i>zich boogvormig uitstrekten</i>

Vragen bij 'Outcast' van J.J. Slauerhoff

1.
 - a) Geef drie formele kenmerken van het sonnet
 - b) Geef één inhoudelijk kenmerk
 - c) In hoeverre wijkt het sonnet inhoudelijk af van het gebruikelijke beeld binnen de dichtvorm?
2.
 - a) Geef drie voorbeelden van alliteratie in strofe 1 + 3
 - b) Geef drie voorbeelden van assonantie in strofe 1
 - c) Noem het sterkste voorbeeld van assonantie (binnen één woord)
3.
 - a) Waar vinden we het enige -zwakke- enjambement?
 - b) Wat is het sterkste voorbeeld van elisie?
 - c) Welke twee woorden zijn de twee sterkste - want meest emotionele - voorbeelden van antimetrie in overigens jambische versregels? (aan het begin van de regels)
4.
 - a) Welke stijlfiguur vind je in regel 10? Motiveer je antwoord.
 - b) En welke in regel 11? Motiveren!
 - c) Tussen welke twee strofen bestaat parallelie? Leg dat kort uit.
5.
 - a) Noem drie voorbeelden van personificatie
 - b) Wat is het meest uitgewerkte voorbeeld van personificatie?
 - c) Welke regel is sterk hyperbolisch?
6.
 - a) Het gedicht eindigt op dezelfde wijze als waar het begint. In welk opzicht? Kort antwoorden!
 - b) Noem twee universele symbolen in het gedicht
7.
 - a) Wat is het verschil tussen 'staart' (r.4) en 'kijkt'?
 - b) Waarom past 'staart' hier beter dan 'kijkt'?
 - c) Via welk woord wordt terneer staren (r.4) letterlijk verlengd, doorgetrokken?
 - d) Welke twee synoniemen geeft de dichter voor kust (r.1)?

8. a) Welk zinsdeel is 'Ons' (r.5)?
b) Naar welk ander, min of meer synoniem woord in welke regel verwijst 't verneedrend smachten' (r.5)?
c. Wat is de betekenis van 'blijft' (r.5)?
d. In welke regel ontbreekt een werkwoord? Welk werkwoord zou je hier kunnen invullen, gelet op de voorgaande regels?
9. a) Het woord 'toevlucht' (r.8) is op twee manieren uit te leggen.
Deze twee vormen van uitleg zijn tegengestelden van elkaar.
Verklaar dat kort.
b) Naar welk(e) woord(en) verwijst 'andre' (r.10)?
c) Naar welk woord verwijst 'andre' (r.13)?
10. a) Met welke vier woorden uit de derde strofe is regel 14 verbonden?
b) Wie zouden kunnen worden bedoeld met 'ons' (r.5)?
c) Op welke twee toch steeds weer onbevredigende manieren probeert de outcast zijn levensdoel te bereiken?
d) Vindt hij uiteindelijk rust? Verklaar je antwoord kort.
11. De tegenstelling tussen rust en onrust overheerst in dit gedicht.
Welke drie elementen geven rust aan en welke drie weerspiegelen onrust, rusteloosheid?
12. a) Wat is het thema van dit gedicht?
b) In welke regel vinden we de omschrijving van dit thema?

5. MODULE PRESENTEREN

5.1 INLEIDING

In de zesde klas moet je weer een betogende presentatie houden.

Je dient de spreekbeurt alleen te houden, met z'n tweeën mag dus niet. Overigens is het de bedoeling dat je je presentatie ondersteunt met een PowerPointpresentatie of Prezi.

5.2 AANWIJZINGEN

Onderwerp:

ACTUEEL

Een actueel onderwerp is een onderwerp dat in de tijd dat je aan je voorbereiding gaat werken, in het nieuws is. Het is overigens wel een ruim begrip: als iets een half jaar daarvoor erg 'hot' was, maar nu niet meer zo, is dat geen probleem. Dan mag je daar nog steeds wel je spreekbeurt over houden. Veel verder terug zoeken mag ook, maar dan moet je een onderwerp kiezen dat altijd wel in het nieuws is, de ene keer wat meer dan de andere. Voorbeelden daarvan: het tekort aan donororganen, de aanpak van obesitas bij schoolkinderen en bestrijding van het broeikaseffect. 'Uitgekauwde' onderwerpen als kernenergie, alcohol, drugs, de doodstraf, abortus, euthanasie en het fileprobleem zijn niet meer toegestaan, behalve wanneer je zo'n onderwerp op een heel andere – creatieve – manier benaderd dan de voor de hand liggende.

CONTROVERSIEEL

Het belangrijkste onderdeel van je presentatie is de argumentatie. Je moet er dan ook zeker van zijn dat jouw onderwerp controversieel is, m.a.w. dat er tegengestelde meningen over mogelijk zijn.

Ga daarom voordat je definitief voor een bepaald onderwerp kiest, na:

- of je bij dat onderwerp een stelling kunt formuleren die jouw mening weergeeft en die voldoende diepgang heeft. Met een stelling als 'Obesitas bij schoolkinderen is slecht' kom je niet ver. Bij een stelling als 'De bestrijding van obesitas bij schoolkinderen is in eerste instantie de verantwoordelijkheid van de overheid' is het makkelijker om goede argumenten voor en tegen te verzinnen.
- of je bij de geformuleerde stelling voldoende argumenten voor en tegen (+ weerleggingen) kunt formuleren. Je moet toch zeker 3 argumenten voor en 2 argumenten tegen kunnen verzinnen en om jouw mening overtuigender over te kunnen brengen, moet je eigenlijk in staat zijn de argumenten tegen te weerleggen.

Nederlands Presenteren

W O L F E R T V A N B O R S E L E N

Let op!

Elk onderwerp mag per klas slechts 1 keer gekozen worden. Dat betekent dat er in een klas van 25 leerlingen 25 verschillende onderwerpen de revue passeren.

Bovendien is het niet toegestaan om in 4, 5 en 6 vwo een onderwerp meerdere keren te bespreken. Voor elke schrijfpodracht en elke presentatie moet je dus een nieuw onderwerp kiezen.

Soort

BETOGEND

Het gedeelte waarin je je stelling beargumenteert, is het centrale deel van je presentatie en dat komt ook terug in de beoordeling. Uiteraard moet een deel ook uiteenzettend of beschouwend zijn: je moet eerst je onderwerp goed 'neerzetten'.

Publiekgerichtheid

Het is niet de bedoeling dat je minutenlang informatie over je onderwerp oplepelt, die je bij je publiek als bekend mag veronderstellen. Als je een presentatie houdt over het broeikaseffect, hoef je niet heel uitgebreid uit de doeken te doen wat dat precies inhoudt.

Tijdsduur

Een spreekbeurt in (t)vwo 6 moet minimaal 13 minuten duren en moet zo mogelijk binnen 15 minuten afgerond zijn. Indien een spreekbeurt korter duurt, zal dat ten koste gaan van het cijfer. Die aftrek bedraagt in elk leerjaar 1 punt per minuut. Voor een spreekbeurt die korter duurt dan 10 minuten, kan sowieso geen voldoende gescoord worden. Overigens, indien een goede spreekbeurt een halve minuut à een kleine minuut te kort is, zal je dat over het algemeen niet worden aangerekend.

Data

De presentaties worden verspreid over het schooljaar gehouden tijdens de lessen Nederlands. In de studiewijzer (op It's Learning) is te zien, wanneer zij plaatsvinden.

Voor een gemiste presentatie geldt dat je die de eerstvolgende les houdt, als je alleen op de oorspronkelijke datum van je presentatie afwezig was. Welk cijfer zo'n uitgestelde presentatie nog zal opleveren, hangt af van de reden waarom je die presentatie niet op de geplande datum hebt gehouden. Voor langere afwezigheid in verband met ziekte geldt deze regel natuurlijk niet.

5.3 VOORBEREIDING

1. Wat is de titel van je betoog?

Probeer een titel te bedenken die de aandacht trekt, bijvoorbeeld doordat hij vragen oproept of omdat hij "leuk" is.

2. Wat is de stelling die je wilt gaan verdedigen?

Let wel: er wordt gevraagd naar een stelling, niet naar een vraag.

3. Wat wil je in de inleiding doen?

Een inleiding moet op de een of andere manier de aandacht trekken. Net als bij de titel moet je proberen de luisteraar te 'kietelen'. Dat kan door het vertellen van een leuke anekdote. Je kunt ook iets vertellen waar de luisteraar zich in kan verplaatsen of je kunt inhaken op de actualiteit. In de inleiding moet je het onderwerp aankondigen en de stelling geven.

4. Wat zijn de argumenten die je gaat gebruiken om je gehoor te overtuigen van je gelijk?

Denk hierbij aan de argumenten voor je stelling, maar ook aan de tegenargumenten en hoe je denkt die tegenargumenten te kunnen weerleggen. Zorg ervoor dat je argumenten zuiver zijn en geldig zijn, dus vaak voor drogredenen. Maak een pro- & contralijst.

5. Hoe wil je de presentatie afsluiten?

Aangezien je presentatie een betoog is, kun die beter niet afsluiten met een samenvatting (op die manier sluit je een beschouwende presentatie af). Je kunt beter kiezen voor een conclusie, een aanbeveling of een toekomstverwachting. Net als de titel en de inleiding is het slot publiekgericht. Dus zorg als het kan voor een "uitsmijter".

6. Welke hulpmiddelen wil je gaan gebruiken?

Bij de presentatie **moet** je gebruikmaken van PowerPoint of Prezi. Zorg ervoor dat je in je PowerPointpresentatie of Prezi niet te veel tekst op een dia zet. Je publiek moet luisteren, niet lezen. Op de dia's moet je in ieder geval kort de opbouw van je betoog aangeven; dat geeft de luisteraar wat houvast. Daarnaast kun je er zinvolle plaatjes, tabellen en grafieken op zetten.

7. Maak een (voorlopig) spreekschema.

Het is bij de presentatie niet toegestaan dat je een uitgeschreven tekst voor je hebt; je loopt dan immers het risico er een leesbeurt van te maken. Als het je toch niet lukt niet te gaan lezen, loop

je het risico dat je niet snel kunt vinden waar je gebleven bent als je de draad kwijt bent geraakt. De bedoeling is dus dat je een 'spiekbriefje' maakt met steekwoorden of kernwoorden (maximaal 1 pagina op A4-formaat). Die woorden moeten wel zo duidelijk zijn, dat je meteen weet, wat je ermee bedoelt.

In plaats van een spiekbriefje mag je ook een 'papieren' versie gebruiken van je PowerPointpresentatie, op voorwaarde dat je dia's inderdaad niet te veel tekst bevatten.

Afhankelijk van je keuze overhandig je vóór je presentatie een exemplaar van je 'spiekbriefje' of een papieren versie van je PowerPointpresentatie aan de docent.

5.4 AANDACHTSPUNTEN

Hieronder vind je een opsomming van zaken die je moet vermijden in je presentatie.

1. De informatie

- **Verkeerd gekozen onderwerp**

Gevolg: het lijkt alsof iemand volkomen willekeurig een brok informatie gaat oplepelen, of je daar nu iets aan hebt of niet. Je publiek voelt zich niet aangesproken en heeft minder zin om te luisteren.

- **Saaie, willekeurige informatie (losse feitjes)**

Gevolg: je luisteraars verliezen het overzicht en kunnen niets met de informatie die jij verschaft; ze haken af, omdat ze niet weten waar ze op moeten letten; alles lijkt dan even (on)belangrijk. Zorg dus voor een goede structuur en voor een samenhangende inhoud. Je luisteraars moeten probleemloos de lijn van je verhaal vast kunnen houden en zullen dan ook veel makkelijker geboeid blijven door wat je hun te vertellen hebt.

- **Vrijwel uitsluitend bekende informatie**

De meerderheid van de luisteraars hoort niets nieuws en voor hen is de spreekbeurt niet interessant en dus overbodig. Juist in een spreekbeurt kun je je publiek verrassen met voor hen nieuwe anekdotes waarmee je je verhaal illustreert. Vaak wordt door zo'n illustratie direct duidelijk wat je aan het vertellen bent.

- **Veel te veel informatie**

Als je niet een keuze maakt en per se alles wilt vertellen, kan je publiek de enorme hoeveelheid niet bevatten in zo'n korte tijd. Na afloop zijn je luisteraars eerder overdonderd dan dat hun iets is bijgebleven.

2. Het presenteren

- **Voorlezen**

Het gevolg van voorlezen is dat je geen oogcontact hebt met je publiek en dat het zich ook niet aangesproken voelt. Bovendien leidt een voorleesbeurt onherroepelijk tot een onvoldoende cijfer.

- **Geen contact met je publiek**

Als je geen contact met je publiek zoekt - door hen persoonlijk aan te spreken, door oogcontact te zoeken -, lijkt het alsof je het verhaal niet aan hen vertelt. Het is dus niet de bedoeling dat je het verhaal vertelt tegen je docent, tegen je aantekeningen of tegen de vogels die buiten voorbij vliegen. Geef daarom ook geen commentaar op de PowerPoint of Prezi met je rug naar de groep.

- **Monotoon, opsommend en te snel/te langzaam praten**

Maak van je presentatie een levendig geheel door intonatie in je verhaal aan te brengen. Breng ook niet alles als een brij van informatie. Afwisseling in tempo & enkele – goed geplaatste – pauzes verhogen de aantrekkelijkheid van je verhaal.

- **Spreeken zonder mimiek en ondersteunende gebaren**

Ook met behulp van de juiste gelaatsuitdrukking en de juiste gebaren - met name met je handen kun je wat dat betreft een heleboel - kun je de zeggingskracht en de amusementswaarde van je presentatie verhogen.

3. Het taalgebruik

- **Gebruik van schrijftaal (o.a. te lange zinnen)**

Als je de informatie voor je spreekbeurt uit allerlei bronnen op het internet haalt, is de verleiding groot om het taalgebruik van die geschreven bronnen over te nemen, van buiten te leren en ten overstaan van je publiek te reproduceren. Saaie boekentaal die vaak elke aantrekkelijkheid van een presentatie wegneemt. Gevolg: het publiek haakt af en steekt weinig op van je verhaal.

- **Moeilijke woorden/begrippen**

Het is vaak onvermijdelijk om moeilijke woorden en begrippen te gebruiken. Probeer dat zo veel mogelijk te beperken en vergeet niet de moeilijke woorden en begrippen waar je niet omheen kunt, goed uit te leggen.

4. De PowerPoint of Prezi

- **Te veel illustratie**

Het is de bedoeling dat het verhaal dat jij gaat vertellen, je publiek boeit. De PowerPoint of Prezi die jouw presentatie moet ondersteunen, is daar een belangrijk middel bij. Met behulp van afbeeldingen, stukken tekst en geluids- en filmfragmenten kun je je voorstelling verlevendigen. Dat materiaal mag echter niet je verhaal in de schaduw stellen. Dat verhaal is waar het om gaat. Indien je spreektijd door een overdaad aan illustratie te gering is, zal dat ook zeker leiden tot affrek van punten.

- **Een verhaal bij de plaatjes in plaats van andersom**

Zoals dat vroeger ging als de dia's van een vakantie werden vertoond, vertellen veel leerlingen alleen maar iets bij de plaatjes die ze de revue laten passeren. Het is de bedoeling dat de plaatjes een aanvulling vormen op het verhaal en niet andersom

- **Geen toelichting bij de illustraties**

Vergeet niet uit te leggen wat de plaatjes die je laat zien, bijdragen aan je presentatie. Leg uit en wijs zo nodig ook dingen aan. Dat moet je natuurlijk ook doen op het moment dat dat belangrijk is binnen je verhaal. Dus niet eerst alles vertellen en dan pas de plaatjes laten zien. Verhaal en PowerPoint of Prezi moeten een geheel vormen.

5.5 BEPALING VAN HET CIJFER

Structureren

maximaal 30 punten

- inleiding en slot
 - functioneel
 - aantrekkelijk
- stelling geponeerd
- inleiding-kern-slot

Argumenteren

maximaal 20 punten

- argumentatietechniek/geldigheid

Presenteren

maximaal 40 punten

- volume/articulatie
- tempo/intonatie
- enthousiasme/humor
- houding/contact/mimiek

Nederlands Presenteren

W O L F E R T V A N B O R S E L E N

Hulpmiddelen

maximaal 10 punten

Aftrek

- lengte
- taalgebruik

Totaal

maximaal 100 punten

Het cijfer is uiteraard het aantal punten gedeeld door 10.

5.6 VOORBEELDEN VAN STELLINGEN

Let op! Je mag de stelling die je kiest, ook omdraaien. Je moet namelijk altijd een stelling kiezen waar je het mee eens bent.

Voorbeeld

Je mag van stelling 8 maken: 'Het wettelijk rookverbod voor alle horecagelegenheden moet blijven bestaan'.

1. Betere hogescholen en universiteiten mogen hoger schoolgeld vragen
2. Nederland moet immigranten van buiten de EU selectiever toelaten
3. Kinderen van afgewezen asielzoekers hebben recht op onderwijs
4. Het is terecht dat schoolboeken helemaal gratis zijn
5. Islamitisch onderwijs is slecht voor de integratie
6. Rijke ouderen moeten in de toekomst meer bijdragen aan de AOW dan arme ouderen
7. Mensen die meer verdienen, moeten hogere ziektekostenpremies betalen
8. Het wettelijk rookverbod voor alle horecagelegenheden moet worden opgeheven
9. Het moet eenvoudiger worden werknemers te ontslaan
10. Er moet een algemene belastingverlaging komen
11. Er moeten hogere uitkeringen komen die meegroeien met de loonstijgingen
12. De hoogte van de huurprijzen moet aan de markt worden overgelaten
13. Mensen die hun eerste huis kopen, moeten financiële steun krijgen van de overheid
14. Turkije moet een volwaardig lid worden van de EU
15. Nederland mag geen verdere bevoegdheden overdragen aan de EU
16. De oplossing van het fileprobleem is niet meer wegen bouwen, maar investeren in het openbaar vervoer
17. De bio-industrie moet over 10 jaar zijn afgeschaft
18. In Nederland mogen nieuwe kerncentrales komen
19. Alle coffeeshops moeten worden gesloten
20. Er moeten hogere straffen komen om criminaliteit tegen te gaan

Nederlands Presenteren

W O L F E R T V A N B O R S E L E N

21. We moeten accepteren dat terrorismebestrijding ten koste gaat van onze vrijheden
22. In Nederland moet een referendum gehouden worden als de bevolking dat wil
23. Burgemeesters moeten rechtstreeks gekozen worden door het volk
24. Nederland moet niet langer deelnemen aan de ontwikkeling van het gevechtsvliegtuig JSF
25. Ontwikkelingshulp moet worden verminderd
26. De schulden van de ontwikkelingslanden moeten worden kwijtgescholden
27. Kinderopvang moet gratis worden
28. Hoe meer mensen verdienen, hoe minder kinderbijslag ze moeten krijgen
29. Homostellen mogen geen kinderen adopteren
30. Porno en geweld op het internet moeten worden tegengegaan
31. De overheidsuitgaven voor kunst en cultuur moeten worden verdubbeld
32. De publieke omroepen moeten reclamevrij worden
33. Burgers moeten de minister-president kiezen
34. De kinderbijslag moet omhoog
35. Als je thuiszorg hebt, moet je daaraan meebetalen
36. Jongeren tot 27 jaar moeten geen bijstand meer ontvangen
37. Het gebruik van hasj en andere softdrugs moet volledig worden gelegaliseerd
38. Iedereen van 14 jaar en ouder moet nu kunnen aantonen wie hij of zij is. De regering moet deze maatregel afschaffen
39. Iedereen mag zeggen wat hij wil, ook al is dat kwetsend voor anderen
40. Een leraar op een school met veel kinderen met een taalachterstand moet meer verdienen dan een leraar op een gewone school
41. De mavo bestaat niet meer als een aparte school, maar is een onderdeel van het vmbo geworden. De mavo moet als aparte school terugkomen
42. Christelijke en islamitische scholen moeten leerlingen kunnen weigeren
43. De regering betaalt nu mee aan drie publieke zenders. Een van die zenders moet weg
44. Euthanasie moet mogelijk blijven
45. Iedereen moet voor zijn overlijden duidelijk maken of hij zijn organen al dan niet wil afstaan aan zieke mensen
46. Er zijn Nederlanders met een Nederlands paspoort en een paspoort van een ander land. De regering moet deze dubbele nationaliteit afschaffen
47. Schiphol moet blijven groeien
48. Er moeten meer wegen komen om de files te bestrijden
49. De rechten van dieren moeten in de grondwet komen
50. Nederland moet meer geld uitgeven aan defensie